

SÕDUR

Nr 1 (69), detsember 2012

Eesti veteranid
peavad tundma
rahva toetust

Saber Strike

oli Ämari
Lennubaasile
vaheeksamiks

Afganistanis teeninud Eesti kaitseväelased naasid koju

Peaaegu seitse kuud Afganistanis NATO operatsioonis teeninud jalaväekompanii Estcoy-14, rahvuslik logistiline toetuselement NSE-13 ja staabiohvitserid jõudsid 28. novembri õhtul tagasi Eestisse.

Esmakordselt korraldati Afganistanist naasvate sõjameeste vastuvõtuseremoonia Ämari Lennubaasis. Kaitseminister Urmas Reinsalu andis NATO operatsioonilt saabunud kaitseväelastele üle rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides osalenu medali ja lubas, et viib veteranipoliitika järgmisel nädalal valitsuse istungile heakskiitmiseks, kinnitades, et selle esimese meetmena on Afganistanist naasjatel võimalik minna kolmeks päevaks koos perega spaasse.

Kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras andis kaitseväe teenetemärgi lahinguliste teenete eest 12 kaitseväelasele, teiste hulgas jalaväekompanii Estcoy-14 rühmaülematele leitnant Tanel Rattistele, leitnant Raido Sarematile ja leitnant Rauno Vahimetsale. Kaitseväe teeneteristi eeskujuliku teenistuse eest sai viis kaitseväelast, teenetemärgi kaitsealaste teenete eest ja teeneteristi

riigikaitseliste teenete eest üks kaitseväelane. Afganistanist naasnud kaitseväelasi võtsid vastu ka maaväe ülem kolonel Artur Tiganik, 1. Jalaväebrigadi ülem kolonelleitnant Aron Kalmus

ja liitlasriikide esindajad. Maaväe ülem andis üle maaväe teeneteristi kuuete kaitseväelasele.

Mai alguses Afganistanis teenistust alustanud Estcoy-14 kolis augustis Wahidi patrullbaasist patrullbaasi Pimon ja selle ülesanne muutus: maa-ala hoidvast üksusest Loy Mandeh' alal sai manööverüksus kogu lahingugrupi vastutusel. Estcoy-14 võttis esimese kompaniina kasutusele uued soomukid. Kuue kuu jooksul sooritas kompanii ligi 650 patrulli ja 24 ettevalmistatud operatsiooni. Üksust toetas Camp Bastionist rahvuslik logistiline toetuselement NSE-13. Patrullbaasis Pimon jätkab teenistust major Tõnis Metjeri juhitud Estcoy-15, seda toetab NSE-14 kapten Rauno Mäe juhtimisel.

Eesti kaitseväe Afganistani kontingent (Estcon) koosneb jalaväekompaniist (Estcoy), rahvuslikust logistilisest toetuselemendist (NSE), sõjaväepoliitsei lähikaitsemeeskonnast (CPT) ja staabiohvitseridest. 25. novembril andis Estcon-13, mille ülem oli kolonelleitnant Margus Koplimägi, Camp Bastionis vastutuse üle 2013. aasta kevadeni teenivale Estcon-14-le, mille ülem on kolonelleitnant Toomas Möls.

Kõrgema Sõjakooli lõpetas teine lend õhuväeohvitseride

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ülem kolonel Aarne Ermus andis 22. novembril nooreleitnandi auastmetunnused kuuetele Kõrgema Sõjakooli teise õhuväe põhikursuse lõpetajale. Parimale lõpetajale nooreleitnant Kaarel Piirisalule andis peagi valmiva õhuväeohvitseri tseremoniaalse terarrelva Vestu sertifikaadi Õhuväe Staabi ülem kolonelleitnant Riivo Valge.

Parima lõputöö «Balti õhurube missiooni julgeolekupoliitiline otstarbekus ja efektiivsus» kirjutas nooreleitnant Mark Valma. Erialaaineid õpetavad kadettidele Eesti Lennuakadeemia õppejõud, väeliigipõhiseid õhuväeohvitserid. Õpingute ajal läbivad kadetid praktika õhuväe üksustes. Kolme ja poole aasta jooksul said värsked lõpetajad raketuskõrghariduse sõjaväelises juhtimises õhuväe erialal ja lennuväljaohvitseri ettevalmistuse.

Mereväe reservõppekogunemine tipnes lahinglaskmistega

Miinilaevade Divisjon korraldas novembri keskel mereväelaevade relvastusmeeskondade kahepäevase reservõppekogunemise. Osa enam kui 40 reservväelasest lõpetas ajateenistuse 1990ndate keskpaiku, osa mõne aasta eest. Õppekogunemine tipnes lahinglaskmistega, mille käigus pidid reservväelased tabama sihtmärke merel nii kerge- kui ka raskekuulipildujast. Naisaare harjutusalal läbi viidud laskmise eel värskendasid reservväelased oskusi käsitürelvade ja õhutõrjekahurist ZU 23 ja raskekuulipildujast Browning laskmises. Enne lahinglaskmisi harjutasid nad Kirde Kaitseringkonnas Õhutõrjepataljoni imitaatoritel. Relvastusinspektori maat Vladimir Artamonovi sõnul võtsid reservväelased õppekogunemist väga tõsiselt.

Isadepäeva koguti 2400 eurot annetusi

Lennusadamad 11. novembril kaitseväe, Kaitseväe ja sõjaväe osalusel korraldatud kogupereürituse «Kõikide laste isadepäev» piletituluna kogutud 2400 eurot annetakse Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingule. «Toetus aitab hankida vigastada saanud kaitseväelaste taastusraviks vajalikke spordivahendeid,» sõnas selle ühingu juhatuse liige vanemveebel Rando Randveer. Üritusel osales ligi 4500 last ja täiskasvanut. Lastele oli sissepääs tasuta, saatjate ja pereliikmete sissepääs maksis ühe euro, teised täiskasvanud said Lennusadamat külastada vastavalt hinnakirjale. Ka kohapeal oli võimalik teha annetusi.

Kaitseväe kalmistul taasavati Vabadussõja mälestusehis

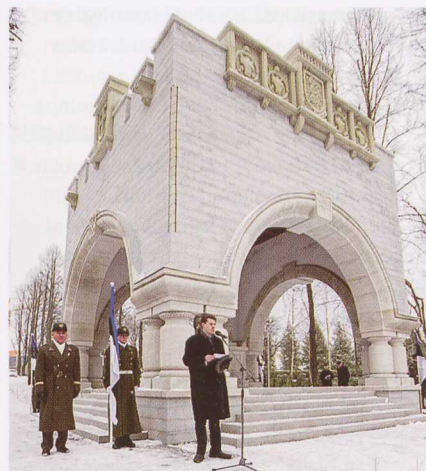
Tallinnas Kaitseväe kalmistul avati 28. novembril, Vabadussõja alguse 94. aastapäeval Vabadussõja langenuate mälestusehis, mis on 1928. aastal arhitekt Edgar Johan Kuusiku projekti järgi rajatud monumendi täpne koopia. Monumendi hävitasid Nõukogude okupatsioonivõimud 1950. aastal.

Kaitseminister Urmas Reinsalu ütles monumendi jalamil peetud kõnes, et lisaks Kaitseväe kalmistul puhkavatele sõduritele on üle Eesti veel tuhatkond Vabadussõja ohvrite hauda ning meie ülesanne rahvana on neid langenuid mees pidada.

Kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terrase sõnul hoitakse nii taastatud kui ka uute mälupaikadega elus mälestust Vabadussõjast ja inimestest, kes selles sõjas Eesti eest võitlesid.

Tseremoonial osales peaminister Andrus Ansipi, president Arnold Rüütl ja jt kõrval ka Eestis visiidil viibiv Soome Kaitsejõudude Peastaabi ülem viitseadmiral Juha Rannikko.

Koostöös Eesti Muinsuskaitse Selt-

Kaitseminister Urmas Reinsalu kõnelemas taastatud Vabadussõja mälestusehise avamisel

signa taastatud mälestusehisega mälestatakse kõiki Kaitseväe kalmistule maetud Vabadussõja langenuid. Vabadussõja ajal maeti Kaitseväe kalmistule 440 Eesti sõdurit.

Kaitseväe aastapäeval tunnustati parimaid ohvitseride ja allohvitseride

Kaitseväe juhataja andis koos Riigikaitse Arendamise sihtasutuse esindajate reservohvitseride major Toomas Lumani ja major Neinar Seliga 15. novembril, kaitseväe 94. aastapäeva pidulikul vastuvõtul Estonia kontserdisaalis üle aasta ohvitseri ja aasta allohvitseri preemia major Janno Märgile ja veebel Tarmo Mägile.

3200 euro suurust preemiat annab välja Riigikaitse Edendamise sihtasutus. Aasta ohvitseri ja aasta allohvitseri valimine on suurim eraalgatuslik tunnustus kaitseväelastele.

Statuudi kohaselt võib iga kaitseväelane teha ettepanekuid oma kolleegide, ülemate ja alluvate hea teenistuse tunnustamiseks.

Kaitseminister Urmas Reinsalu andis üle Kaitseministeeriumi preemiad Balti Kaitsekolledži ja Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste parimate lõputööde eest.

Reservmajor Toomas Luman andmas major Janno Märgile üle aasta ohvitseri tunnistust

Esmakordselt välja antud preemia pälvisid major Andris Sprivil, kapten Meelis Loik ja nooreleitnant Allar Tulik.

Kaitsevägi 2012. aastal

JAANUAR

- **3. jaanuaril** kell 10.30 tähistati vaikuseminutiga Vabadussõja relvarahu aastapäeva.
- **3. jaanuaril** lõppes Eesti jalaväekompanii Estcoy-13, Afganistani julgeolekujõudude ja Helmandi väekoondise üksuste koostööoperatsioon Talvevõit.
- **29. jaanuaril** külastas Riigikogu riigikaitsekomisjoni delegatsioon Eesti kaitsevälasi Camp Bastionis ja Wahidi patrullbaasis.

VEEBRUAR

- **2. veebruaril** tähistasid kaitsevägi ja Eesti Meestelaulu Selts kontsertaktusega Estonia kontserdisaalis Vabadussõja lõpetanud Tartu rahulepingu sõlmimise 92. aastapäeva.
- **14. veebruaril** pärastlõunal pidas Scouts-pataljoni kapral Sergei Korotkevits kinni trammis relvaga vehkinud mehe ja andis ta üle politseile.
- **22. veebruaril** andis kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras Eesti Sõjamuuseumis üle vanemohvitseride auastmetunnused ja kaitseväe teenetemärgid.
- **23. veebruaril** kohtusid president Toomas Hendrik Ilves ja kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes telesilla vahendusel Eesti kaitsevälastega Afganistanis.

Päästeteenistuse kopter märtsi lõpus korraldatud õhuturbeharjutusel

MÄRTS

- **14. märtsil** andis Kaitseväe Logistika keskuse logistikapataljoni senine ülem kolonelleitnant Gunnar Havi pataljoni juhtimise ja lipu üle kapten Avo Virkile.
- **18. märtsil** moodus 20 aastat taasiseseisvunud Eesti kaitseväe esimeste väeosade – Kalevi ja Kuperjanovi jalaväepataljoni – loomisest.

- **19. märtsil** alustas Scouts-pataljoni Ida-Virumaal Sirgalas kahenädalast õppust BAM, kus tegutsetakse olukordades, mis on võimalikult sarnased Afganistanis olevatele.
- **27. ja 28. märtsil** korraldas NATO õhuvägede juhatus koos Rootsi ja Soome õhuväelastega Balti riikide õhuruumis üheteistkümnenda õhuturbeharjutuse.

APRILL

- **2. aprillil** pidas Eesti kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras avaloengu esimestel Gruusia riigikaitsekursustel.
- **5. aprillil** võttis Scouts-pataljoni aastapäeva puhul Pakri poolsaarel korraldatavast traditsioonilisest Scoutsrännakust osa ligi 1400 inimest.
- **24. aprilli** hommikul tähistati piduliku liputseremooniaga Hollandi liitumist Tallinnas asuva NATO Küberkaitse Kompetentsikeskusega.
- **27. aprillil** lõppes Tallinnas nädalane Kaitseväe Peastaabi ja Ameerika Ühendriikide sõjameeste teenistusjärgse kohanemise pataljoni esindajate seminar «Vigastatud sõdurite ja veteranide hoolekanne».
- **29. aprilli** pärastlõunal saabus koju Euroopa Liidu piraatlusvastaselt operatsioonilt Atalanta kolmas mereväe laevakaitsemeeskond.

MAI

- **9. mail** lõppes 3. mail alanud kaitseväe suurõppus Kevadtorm 2012, kus osalesid koos Eesti kaitsevälaste, ajateenijate, reservvälaste ja kaitselehtlastega ka Läti ja Leedu kaitsevälased.
- **24. mail** andis Jõhvis Viru jalaväepataljoni senine ülem major Janno Märk pataljoni juhtimise ja lipu üle kolonelleitnant Eero Kinnunenile.
- **26. mail** saabusid Eestisse üle poole aasta Helmandi provintsis teeninud Eesti jalaväekompanii Estcoy-13, logistiline toetuselement NSE-12 ja staabiohvitserid.
- **26. mail** lõppes miinitörjeoperatsioon Open Spirit 2012, mille käigus leiti kahe nädala jooksul Eesti vetest 132 maailmasõdadeaegset lõhkekeha.
- **30. mail** sulges Eesti jalaväekompanii Estcoy-14 Afganistanis tänu paranenud julgeolekuolukorrale oma vastutusosal ühe kontrollpunkti ja andis selle üle kohalikele.

USA mereväe transpordilaev USNS Bobo Paldiskis merejalaväelaste relvastust maha laadimas

JUUNI

- **2. juunil** marssisid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadetid Roomas Itaalia Vabariigi 66. aastapäeva paraadil.
- **6. juunil** saabus Paldiski Lõunasadamasse USA mereväe transpordilaev USNS Bobo, mis tõi tehnika, varustuse ja merejalaväeüksused liitlaste vastuvõtuõppuseks BALTOPS.
- **6. juunil** korraldasid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste humanitaar- ja sotsiaalteaduste õppetool ning Tartu Ülikooli Euroopa Liidu – Vene uuringute keskus (CEURUS) rahvusvahelise teadussümposiumi teemal «Hiina, Venemaa ja Lääs: huvid, kuvandid ja suhted».
- **11. juunil** avasid kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras ja Ameerika Ühendriikide maaväe kolonel Russell Holscher Tapal rahvusvahelise koostööõppuse Saber Strike.
- **19. juunil** lõpetas Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli 22 nooremleitnanti, 16 ohvitseri sai magistriraadi sõjalise juhtimise alal, Lahingukooli lõpetas 41 vanemallohvitseri.
- **21. juunil** lõppes Lätis Ādaži polügoonil õppusel Saber Strike osalenud Eesti, Läti, Leedu ja USA maavälastest koosneva rahvusvahelise pataljoni koondharjutus.

JUULI

- **2. juulil** lõppes alates 28. juunist üheaegselt Eestis, Lätis ja Leedus läbi viidud liitlasvägede vastuvõtuõppus Baltic Host.
- **12. juulil** sulges Helmandi provintsis teeniv Eesti jalaväekompanii tänu paranenud julgeolekuolukorrale oma vastutusosal kontrollpunkti Limbang ja andis selle üle kohalikele.
- **13. juulil** andis NATO Küberkaitse Kompetentsikeskuse senine juht kolonel

NATO Napoli ühendväejuhatuse ülem admiral Bruce Clingan ja Eesti kaitseväge juhataja brigaadikindral Riho Terras õppuse Steadfast Juncture lõpetamisel Ämaris

Ilmar Tamm keskuse juhtimise üle kolonel Artur Suzikule.

- **19. juulil** andis maaväe senine ülem brigaadikindral Indrek Sirel maaväe juhtimise üle kolonel Artur Tiganikule.
- **23. juulist** juhib Tallinnas paiknevat Staabi- ja Sidepataljoni major Aleksei Latt.
- **23. juulil** andis mereväe senine ülem mereväekapten Igor Schvede mereväe juhtimise üle kaptenleitnant Sten Sepperile.

AUGUST

- **1. augustil** võttis Paldiskis asuva 1. Jalaväebrigaadi juhtimise üle kolonel-leitnant Aron Kalmus.
- **2. augustil** lõppes Pärnus Balti riikide merepäästeõppuse Baltic Bikini 2012 aktiivne osa, millest võttis osa ligi 100 õhuväelast Eestist, Lätist ja Leedust.
- **3. augustil** andis Kirde Kaitseringkonna senine ülem kolonelleitnant Martin Herem ringkonna juhtimise ja lipu üle kolonelleitnant Enno Mõtsale.
- **6. augustil** andis Kaitseväge Logistikakeskuse logistikapataljoni ülema kohusetäitja kapten Avo Virkataljoni juhtimise ja lipu üle kolonelleitnant Ragnar Koemetsale.
- **7. augustil** võttis major Madis Nõmme kapten Aimar Tomingult üle Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Lahingukooli juhtimise.
- **15. augustil** võttis kolonelleitnant Jaak Tarien brigaadikindral Valeri Saarelt üle Eesti õhuväe juhtimise.
- **26. augustil** kolisid Afganistanis teenivad ja äsja puhkuselt naasnud jalaväekompanii Estcoy-14 kaitseväelased patrullbaasi Pimon.

SEPTEMBER

- **3. septembril** avas kaitseväge juhataja brigaadikindral Riho Terras Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustes õppeaasta loenguga laiapindsest riigikaitsest ja kaitseväge lähiaja ülesannetest.
- **5. septembrist** alates juhib Kalevi jalaväepataljoni kolonelleitnant Hannes Alesmaa.
- **10. septembril** algas Ida-Virumaal Sirgalas 11-päevane õppus BAM, kus tegustatakse olukordades, mis on võimalikult sarnased Afganistanis olevatele.
- **26. septembril** täitsid Afganistanis teenivad Eesti õhuväe kopteripiloodid esimese teenistusülesande, lennates UH-60 Black Hawk'i tüüpi kopteritel.
- **27. septembril** andis Kaitseväge Peastaabi ülem kolonel Peeter Hoppe Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste aulas nooreleitnandi auastmetunnused üheksale Kõrgema Sõjakooli teise nooremohvitseride kursuse lõpetanule.

OKTOOBER

- **2. oktoobril** kirjutasid kaitseväge juhataja brigaadikindral Riho Terras ja USA Euroopa erivägede ülem kindralmajor Michael S. Repass alla koostöömemorandumile Eesti eriuksuse saatmise kohta NATO operatsioonile Afganistanis ning osalesid üksusele lipu annetamise tseremoonial.
- **4. oktoobril** allkirjastasid Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, Tartu Tervishoiu Kõrgkool ja Tallinna Tervishoiu Kõrgkool Tartus sõja- ja katastroofimeediinialase koostöölepingu.
- **8. oktoobrist** jätkas Kaitseväge Peastaabi teavitusosakonna senine ülem kolonelleitnant Peeter Tali tegevteenistust

Kaitseministeeriumi avalike suhete osakonna juhatajana. Peastaabi teavitusosakonna juhtimise võttis üle kolonel Aivar Jaeski, tema asetäitjana alustas Vallo Toomet.

- **24. ja 25. oktoobril** saavutasid Kaitseväge Spordiklubi laskurid Belgias relvajõudude taktikalise laskmise meistrivõistlustel kolmikvõidu individuaalarvestuses ja meeskondliku esikoha.

NOVEMBER

- **8. novembril** lõppes Ämari Lennubaasis üle nädala kestnud õppus Steadfast Juncture, mille käigus juhtis NATO Napoli ühendväejuhatuse staap Eestist enam kui 2100 sõjaväelase tegevust üle Euroopa.
- **9. novembril** allkirjastasid Eesti, Läti ja Leedu kaitseväge juhatajad brigaadikindral Riho Terras, kindralmajor Raimonds Graube ja kindralleitnant Arvydas Pocius Leedus Kernaves koostöökokkuleppe, mis sätestab mh ühtse staabeelemendi loomise.
- **21. novembril** tähistas Staabi- ja Sidepataljon 94. aastapäeva marsiga sidepataljonist Raua tänava lahingupaika Tallinna 21. Kooli juures ja pärja asetamisega.
- **26. novembril** tähistas Kaitseväge Peastaap 94. aastapäeva Männiku lasketiirus korraldatud laskepäeva ja sellele järgnenud piduliku rivistusega.

Kõrgema Sõjakooli kadetid
1. detsembri öösel Tallinnas Tondil mälestustseremoonial

DETSEMBER

- **1. detsembri** korraldas Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgem Sõjakool Tallinnas endiste Tondi sõjakooli kasarmute ees 1924. aasta detsembrimässu käigus langenud kadettide auks mälestusrivistuse.
- **6. ja 7. detsembril** korraldas kaitseväge meditsiiniteenistus Tartus Dorpati konverentsikeskuses kuuenda rahvusvahelise sõja- ja katastroofimeediinilise konverentsi.
- **7. detsembril** tähistas Viru jalaväepataljon 95. aastapäeva kaitseväelise jalutus-käiguga pataljoniist pidulikule rivistusele Jõhvi Keskväljakul.

1 Venemaa saab varsti viienda põlvkonna lennukid

Venemaa õhujõudude (VVS) ülemjuhataja kindralmajor Viktor Bondarevi sõnul saavad Venemaa õhuväe taktikalised lahingu- ja transpordilennukid järgmise paari aasta jooksul viienda põlvkonna riistvara. Lisaks teatas kindralmajor Bondarev, et Suhhoi T-50/PAK-FA hävitaja (pildil) kolmanda prototüübiga alustati lennukatsetusi. Mainitud hävitaja on esimene, millele on paigaldatud aktiivne masinloetava andmemassiiviga radar (AESA), mis suudab tegutseda nii õhk-õhk- kui ka maa-õhk-töörežiimil.

VVSi ja sõjaväetööstuse ametnike sõ-

nul on AESA N050 täielikult Venemaal välja töötatud. Siiski ei ole Vene uus süsteem hinnanguliselt võrreldav Lockheed Martin F-22 Northrop Grumman AN/APG-77 AESAga. Seni on probleeme ka lennuki Suhhoi T-50 tootmise teise faasiga, sest õhusõiduk vajab viienda põlvkonna mootorit. Tulemuslikku mootori arendamise protsessi ei ole veel märgata. Ukraina elektroonikatööstuse ametnike sõnul pole Tihhomirovi Aparadihituse Instituudile probleem luua uue radari prototüüp, kuid selle liinitootmine võib osutuda liialt kalliks.

2 Venemaa kavandab kaitse-eelarve kasvu

Venemaa kavatses suurendada aastateks 2013–2015 kaitsekulutusi. Riigiduum kaitsekomitee arutas kaitse-eelarvet 11. oktoobril. 2013. aastal soovitakse kulutada 52,5 miljardit eurot, mis tähendaks 2012. aastaga võrreldes 14,8%-list kasvu. 2014. aastal kavatakse 2013. aastaga võrreldes kasvatada kaitse-eelarvet 17,6% ning 2015. aastal veel 23,1%.

Eeldatavasti järgneb ettepanekule Venemaa parlamendis pingeline vaidlus, sest kulutused majandusele, haridusele, tervishoiule ja kultuurile näitavad palju väiksemat kasvu või isegi kahanemist.

Venemaa keskpanga hinnangul kasvab Venemaa sisemajanduse kogutoodang 3,5–4%. Riigiduum kaitsekomitee eelnõu

3 Prantsusmaa vähendab kulutusi sõjalistele operatsioonidele

Prantsusmaa avaldas 2013. aasta kaitse-eelarve, mis jääb täpselt samale tasemele 2012. aasta omaga. Sellele vaatamata soovib Prantsusmaa vähendada kulutusi sõjalistele operatsioonidele 7% ja kaitsevarustuse tellimusi 5,5 miljoni euro võrra. Prantsusmaa kaitseministeeriumi sõnul ei mõjuta need kärped hetkel jõus olevaid lepinguid. Ent näiteks kaitseuuringute kulutusi suurendatakse 3,3 miljoni euro võrra. Nii 2012. kui ka 2013. aastal on Prantsusmaa kaitse-eelarve 31,4 miljardit eurot.

4 Iraak soetab kaheksateist F-16 tüüpi hävitajat

Iraagi esindajad sõlmisid 18. oktoobril 2012 USA esindajatega lepingu, mille kohaselt nad soetavad kaheksateist F-16 tüüpi hävitajat. Tehing läks Iraagile maksma 2,3 miljardit eurot. Nimetatud tehing peaks olema lisa 2011. aasta septembris sõlmitud lepingule, mille alusel soetab Iraak samuti kaheksateist F-16 tüüpi hävitajat. Bagdad ja Washington pole aga veel suutnud kokku leppida, kas lennukid peaksid olema kohale toimetatud 2013. või 2014. aastaks.

5 Põhja-Korea ja Indoneesia otsivad koostöövõimalusi sõjalistes valdkondades

Indoneesia asekaitseminister kindralleitnant Sjafrie Sjamsoeddin ja tema Põhja-Korea kolleeg kindralleitnant Kang Young

Pyo leppisid Jakartas peetud kohtumisel kokku kaitseotstarbelise ja sõjalise koostöö laiendamiseks. Indoneesia kaitseministeerium ei täpsustanud koostöö sisu, kuid vihjas, et võimalikeks valdkondadeks on tööstus ja õppused. Indoneesia on üks vähestest riikidest, mis on hääletanud vastu ÜRO Julgeolekunõukogu Põhja-Koreas inimõiguste rikkumisi hukka mõistvatele resolutsioonidele.

6 Venemaa erastab osaliselt sõjatehase

Venemaale kuuluv tehase Uralvagonzavod (UVZ), kus muu hulgas toodetakse tanke T-90, erastatakse osaliselt. UVZ on üks Venemaa suurimaid kaitsetehaseid, mille aastane tulu on umbes 1,5 miljardit eurot. Plaani kohaselt kavandatakse müüa 25% ettevõttest.

7 Nurjus Iraani katse saata kosmosesse satelliiti

Iraan üritas taas kord saata kosmosesse satelliiti, kuid see ebaõnnestus, sest seda kosmosesse vedama pidanud rakett lendas startides õhku. Ka 2012. aasta kevadiste katsetuste käigus ei õnnestunud satelliiti orbiidile saata.

8 Austraalia liitus 17. oktoobril kassettlahingumoonaga konventsiooniga

Konventsiooni eesmärgiks on lõpetada igasuguse kassettlahingumoonaga kasutamine ja sellega oli varem liitunud 76 riiki.

9 Venemaa tahab loobuda demonteerimise ühisprogrammist

Venemaa on avaldanud soovi loobuda Nunn-Lugari massihävitusrakete demonteerimise ühisprogrammist USAga. USA on Venemaa tuumarajatiste tegevuse lõpetamise rahaliselt panustanud juba 1990. aastatest. Selle aja jooksul on aidatud Venemaal vabaneda üleliigsetest ja aegunud tuumarelvadest, ballistilistest rakettidest ja muudest strateegilistest relvadest.

Moskva sõnul aga võimaldab leping USA-le liigset ligipääsu tundlikule informatsioonile keemiliste, bioloogiliste, radioloogiliste ja tuumatehnoloogiate kohta, pealegi suutvat Venemaa ise oma massihävitusrakete demonteerimist rahastada.

10 Ettevalmistused Mali interventsiooniks on intensiivistumas

Prantsusmaa kaitseminister Jean-Yves Le Drian sõnul on sõjalise interventsiooni Põhja-Malisse nädalate, mitte kuude küsimus. Samas on sellise ajakava teostatavus kahtluse all, sest esineb probleeme Mali sõjaväe muutmisel efektiivseks jõuks.

ÜRO Julgeolekunõukogu kiitis 12. oktoobril Prantsusmaa eestvedamisel heaks resolutsiooni nr 2071, millega anti detailsed soovitused operatsioonide läbiviimiseks, määrates ära, millised jõud võiksid osaleda ja kui palju võiks interventsioon maksma minna.

Sõjalised planeerijad peaksid koostööd tegema Mali üleminekuvalitsuse, Lääne-Aafrika Riikide Majandusühenduse (ECOWAS), Aafrika Liidu ja Mali naaberriikidega. Lisaks tuleb Euroopa Liidu ja Aafrika Liidu koostöös võimalikult kiiresti parandada Mali sõjalist võimekust.

Eespool nimetatud avaldused tehti peaaegu seitse kuud pärast seda, kui tuareegi separatistid ja islamistlikud võitlejad haarasid.

2,42%

kärpis Soome 2013. aasta kaitse-eelarvet. Kõige rohkem kannatab kaitsevarustuste eelarve, mida vähendati 18,5% ehk 592 miljoni euro võrra. Samas aga suurendatakse isikkoosseisule tehtavate kulutusi 4,1%. Soome kaitse-eelarve on 2013. aastal 2,781 miljardit eurot.

14 tonni

kaaluv Gruusia Lazika on üks kergemaid praeguse põlvkonna soomukeid. Gruusia esimese roomikutega soomuki meeskond on kolmeliikmeline ja soomukisse mahub kuni seitse jalaväelast. Soomukil on Vene päritolu 23 mm 2A14 automaatkahur ja 7,62 mm kuulipilduja.

8

maa-õhk-tüüpi keskmaa raketipatareiid kavatses Poola muretseda 2022. aastaks. Esimese neist loodavad poolakad valmis saada 2017. aastaks.

75 km

kaugusele suudab Hamas tulistada hiljuti muretsedud Iraani päritolu rakette Fadjr-5.

3,2

miljardi euro suurust relvatehingut Iraagi ja Venemaa vahel varjutavad korruptsioonisüüdistused, mistõttu algatati uued läbirääkimised.

16

meremiili kaugusel Iraani rannikust vaidlusaluste vete kohal leidis aset vahejuhtum, mille käigus Iraani lennuk Su-25 tulistas USA MQ-1C Predatori tüüpi mehitamata õhusõiduki suunas. Et Predator viga ei saanud, arvavad analüütikud, et tegemist oli pigem hoiatuse, mitte tõelise sooviga õhusõiduk alla tulistada, sest Predatorit on varem alla tulistatud ka palju lihtsamate vahenditega.

Kõikide sõda kõikide vastu Bosnias ja Hertsegoviinas II

Kõige keerukam ja verisem endise Jugoslaavia lagunemisele järgnenud konfliktidest puhkes eri religioonide ning rahvuskogukondade asualade tõttu lapitekina kirjus Bosnias ja Hertsegoviinas. Aastasadu rohkem või vähem vaka all hoitud pinged pääsesid korraga kammitsaist ning kõik pooled soovisid ajaloo käigu korraga ja lõplikult, sageli vahendeid valimata endale soodsas suunas keerata. Jätkub 2010. aasta Sõduri 4. numbris (lk 6–15) alanud ülevaade sündmustest Bosnias ja Hertsegoviinas aastatel 1990–1995.

Markale turgu Sarajevos tabas 5. veebruaril 1994 miinipildujatuli, mis tappis 65 ja vigastas üle 200 inimese. Võikaid kaadreit sellest näidati üle maailma. Serblaste allikad väitsid seejärel kiirelt, et moslemid olid selle metsikuse ise toime pannud, võitmaks maailma kaastunnet. ÜRO kaitsejõudude (UNPROFOR) komandör Bosnias ja Hertsegoviinas kindral Michael Rose ütles seepeale, et kraatri analüüs ei võimalda teha järeldusi selle kohta, kustpoolt oli rünnatud, kuid siiski sobis tulistamine kokku Bosnia serblaste pideva pommitamistegevusega ja maailma avalik arvamus mõistiski nemad selles kohe süüdi. See tulistamine vapustas maailma ja põrmustas senised rahvusvahelise kogukonna rahupüüdlused ka maailma avalikkuse silmis (Nation 2003: 180).

Markale turu tulistamise esimeseks tagajärjeks oli NATO kaasamine strateegiliseks kaasaloõjaks konfliktis. 7. veebruaril esitas NATO kümnapäevase ultimaatumi serblaste raskerelvastuse äraviimiseks Sarajevo ümbrusest. Alternatiivina pakuti serblastele võimalust rajada üheksa relvahoidlat väljaspool Sarajevo keelutsooni. Hoidlaid kontrolliks UNPROFOR, kuid sealsed relvad oleksid serblastele moslemite rünnaku korral kättesaadavad. Pärast keerulisi läbirääkimisi nõustusid serblased vastumeelselt nende tingimustega, kuid soovisid kasutada Venemaa sõdurite abi, kes tuleks tuua Ida-Horvaatiast ÜRO vägede tugipunktist Sarajevosse. Venelased aga ei tahtnud veel oma vastaseks peetud NATOga koostööd teha (Nation 2003: 180).

Sarajevo kriis tekkis Venemaale väga delikaatsel hetkel, kui Boris Jeltsini suhted parlamendiga ei olnud kõige pare-

Mattias Jõesaar

TARTU ÜLIKOOLI RAHVUSVAHELISTE SUHETE
MAGISTRANT

mad. Jugoslaavia sündmused süvendasid ebakõla, sest tuli laveerida toonaste serblasi toetavate Vene rahvuslaste ja heade suhete vahel läänega. Bosnia kriisi alguses saabus teatav hulk 19. sajandi panslavistlikku mõttelaadi toetavaid Vene palgasõdureid Bosniasse, et võidelda serblaste eesmärkide eest. 1992. ja 1993. aastal peeti Venemaa parlamendis tuliseid vaidlusi konflikti üle ja toonane välisminister Andrei Kozõrev tuli 1992. aasta Euroopa julgeoleku ja koostöö konverentsi (CSCE) välisministrite konverentsil välja veidra avaldusega, milles rõhutas Venemaa toetust Serbiale, et «seista vastu ohule, mis ähvardab meie teekonda postkommunistlikus Euroopas». Ka Venemaa liberaaldemokraatliku partei serbiameelne juht Vladimir Žirinovski rõhutas, et Venemaa peab aitama Serbiat, sest mõlema õigeuskliku riigi ajaloolised vaenlased on moslemid ja katoliiklased. Lõpuks soostus ka Jeltsin toetama serblasi, nagu Venemaa oli oma Balkani-poliitikas teinud ka varem (Nation 2003: 188–182).

USA seisukohalt oli konflikt omandanud rahvusvaheliselt suurema kaalu, sest see mõjutas stabiilsust Euroopas, NATO elujõulisust, suhteid Venemaaga, riigi mainet islamimaailmas ja USA tähtsust maailma liidrina.

USA seisukohalt oli konflikt omandanud rahvusvaheliselt suurema kaalu, sest see mõjutas Euroopa stabiilsust, NATO elujõulisust, suhteid Venemaaga, riigi mainet islamimaailmas ja USA tähtsust maailma liidrina (Nation 2003: 182).

1994. aasta veebruaris-märtsis tõmbusid serblased Sarajevo ümbrusest tagasi ning lääneriikide ja Venemaa vaatelehtede survele taasavati Tuzla lennuväli, mis oli humanitaarabi jagamise tähtsaks väravaks.

27. veebruaril sekkus NATO esimest korda lahingutegevusse, tulistades alla neli Jugoslaavia hävitajat, mis rikkusid Banja Luka kohal lennukeelutsooni. 10.–12. aprillini ründas NATO kolmel korral serblaste positsioone Goražde enklaavis. 22. aprillil, kui Goražde oli endiselt piiramisrõngas, kindlustati Žepa, Tuzla, Bihaći ja Srebrenica kaitset. Kui serblased Sarajevo lähistel peetud lahingu käigus Prantsuse soomukit ründasid, vastas NATO sellele mahajäetud tankitõrjerelva hävitamisega väljaspool kaitsetsooni. See oli sümbolne žest. 21. novembril ründasid NATO õhujõud Knini piirkonnas (Kninska krajina) asuvat Udbina õhuväebaasi, mida serblased kasutasid Bihaći vastu suunatud õhurünnakute lähtekohana. NATO õhurünnakud jätkusid 23. novembril, kui Bihaći lähedal avati tuli serblaste radaritele (Nation 2003: 183).

Lääne ennast läbisuruv sõjaline lähemine viidi vastavusse diplomaatiliste seisukohtadega. 1994. aasta jaanuaris tulid moslemite ja Bosnia horvaatide esindajad USA egiidi all Bonni lähistel kokku. Kolm kuud hiljem avalikustati Washingtoni kokkulepe, milles teatati Bosnia horvaatide-moslemite föderatsiooni loomisest. See tegi lõpu aastapikkusele sõjale horvaatide ja moslemite vägede

Bosnia moslem oma sugulase kirstu kõrval nutmas. Pilt on tehtud Srebrenica lähedal asuvas Potočari mälestuskeskuses enne kadunute ümbermatmist 11. juulil 2012. Srebrenicas tuvastati 520 hukkunut isik, kes sel kuupäeval veretöö aastapäeva puhul ümber maeti. Bosnia serblaste väejuhi Ratko Mladić käsul toime pandud Srebrenica veresaun, mille käigus tapeti 8000 meessoost Bosnia moslemit, on Teise maailmasõja järgse Euroopa koletuim massilise hukkamise juhtum

FOTO: REUTERS/SCANPIX

vahel Kesk-Bosnias. Horvaadid meelitati läbirääkimistele lubadustega tagada neile majandusliku konföderatsiooni võimalus Horvaatiaga. Kuigi Washingtoni kokkulepe oli loodud horvaatide ja moslemite suhtes heade kavatsustega ning moodustati isegi ühtne föderatsiooniarmed, ei suudetud siiski luua ühiseid institutsioone ega teha mõtestatud koostööd. Sellegipoolest suudeti UNPROFORi jälgimise all vabastada Mostar piiramisrõngast ja avaldada suuremat survet serblaste vägedele (Nation 2003: 184).

1994. aasta aprillis kutsuti kokku kontaktgrupp, mis pidi koostööd maailma suurjõududega keskenduma järjekordsetele rahuldatustele. Kontaktgruppi kuulusid Ameerika Ühendriigid, Ühendkuningriik, Prantsusmaa, Saksamaa ja Vene Föderatsioon; viimastest sai vahendaja. Juuliks suudeti välja töötada uus plaan, mille kohaselt pidanuks Bosnia ja Hertsegoviina jaotuma kahe poole, moslemite-horvaatide ning serblaste, vahel, kellest esimesed saaksid oma valdusse 51% ja teised 49% riigi territooriumist. Horvaadid ja moslemid nõustusid tingimusteta. Ehkki ka Miloševići nõustus plaaniga, jäid Bosnia serblased territooriumide loovutamise kohustuse tõttu tõrksaks. Kahenädalase mõtlemisaja järel nõustusid nad uusi tingimusi. Pimestatuna territooriumide hõivamisest ei nõustunud nad vahetama vallutatud alasid rahu vastu (Nation 2003: 184–185).

Võitlus ei lõppenud ka läbirääkimiste ajal märtsis-aprillis. Innustatuna moslemite sõjaretkest serblaste territooriumidele, lähenesid serblased Bosnia suurimale ja enim kaitstud turvaalale Gorazdes. Enklaav oli oma 70 000 elaniku ja tähtsa Podjeba sõjamoonehase tõttu tähtsaks strateegiliseks sihtmärgiks. Aprilli keskpaigaks oli Gorazde serblaste suurtükkide laskeulatuses ja langemise äärel. 23. aprillil lükkas ÜRO eriesindaja Yasushi Akashi tagasi NATO taotluse kasutada lähenevate serblaste vastu NATO õhujõudusid, ilmselt muretsedes enklaavis paiknevate UNPROFORi vägede pärast. 26. aprillil otsustasid aga Bosnia serblased omal initsiatiivil tagasi tõmbuda, mõistes, et nende jalavägi ei ole piisavalt tugev kaitse purustamiseks. Võitlus enklaavis peatus. Ebakindl olukord aga andis taas tunnistust UNPROFORi ja NATO vastastikusest usaldamatusest (Nation 2003: 185–186).

1994. aasta suve jooksul kasvasid mõlema poole relvarahurikkumised Sarajevo keelupiirkonnas tõsisteks võitlusteks ümberpiiratud linnas augus-

Poiss 1996. aasta 22. aprillil Sarajevo linnaosas Grbavicas põlenud tanki peal mängimas FOTO: AFP/SCANPIX

leemiks nii USA sisepoliitikas kui ka transatlantilistes suhetes. Lähenevate presidendivalimiste valguses otsustas vabariiklaste kontrolli all olnud Kongress tühistada Bosnia ja Hertsegoviina valitsusvägedele määratud relvaembargo. Samal ajal hakkasid USA Euroopa liitlased väljendama soovimatust jääda UNPROFORi koosseisu, kui ühele konflikt pooltest antakse võimalus relvi hankida. Vahepeal hakkas serblastest vallutajate ülbust tuure koguma. Seda iseloomustas näiteks 1995. aasta veebruaris etnilise puhastuse arhitekti gängster Arkan (Željko Ražnatović) avalik pulmatseremoonia Belgradis. Slobodan Miloševići režiimi organiseeritud kriminaalne element läks üha jultunumaks ja see sundis rahvusvahelist üldsust oma tegevust hoogustama (Nation 2003: 186).

Keskseks strateegiliseks mureks jäi meetodika, kuidas sundida serblasi vallutatud aladelt taganema, et luua riigis territoriaalne tasakaal. NATO õhujõud ei saanud ilma maavägedeta alasid enda kätte haarata ning horvaatide-moslemite väed suutsid korraldada vaid kohalikus mastaabis rünnakuid. Siiski leidis üks vägi, millel oli valmisolek ja võime Bosnia serblastelt alasid tagasi vallutada. Selleks oli Horvaatia armee, mis oli motiveeritud seda tegema nii Horvaatias kui vajadusel ka Bosnias. Ehkki lääneriigid olid Horvaatia juhi suhtes skeptilised tema kommunistliku tausta, äärmusliku rahvusluse ja autoritaarsuse tõttu, mis meenutas neile Miloševići Horvaatia versiooni, olid Horvaatia ja lääneliitlaste head suhted konflikt edukaks lõpetamiseks mõõdapääsmatud (Nation 2003: 188).

1995. aasta mai esimestel päevadel Horvaatias Krajina Serblaste Vabariigi vastu suunatud suuremahuline operatsioon Väik tõestas, et serblaste armee võib horvaatidega kokku puutudes kokku variseda nagu kaardimajak. Ehkki horvaatide järsk tegutsemine Krajinas sattus rahvusvahelise kriitika alla, oli see esimeseks tõsiseks tagasilöögi serblastele, mis võis mõjutada ka Bosnias toimuvat (Nation 2003: 188).

Maikuu lõpupäevil algatas NATO õhurünnakud Bosnia serblaste vägede vastu relvarahu saavutamiseks Sarajevo keelutsoonis. Vastukaaluks võtsid Bosnia serblaste Pale linnas asuva valitsuse üksused pantvangi nelisada ÜRO rahuvalvajat, kellest osa rakendati inimkilbi

tis ja septembris. Mitu korda ähvardas UNPROFORi ülem kindral Rose mõlemat konfliktipoolt õhurünnakutega, kui nende tegevus Sarajevo keelutsoonis jätkub. Samal ajal võtsid moslemid-horvaadid taas enda valdusse Kupreši Kesk-

Varem läbimõeldud vere-sauna olemus, tapmiste ulatus ja vallutajate ülbe käitumine tegid sellest sündmusest tõeliselt võika ja väärastunud sümboli, mis iseloomustas serblaste üleüldist rahvuslikku eesmärki Bosnia konfliktis.

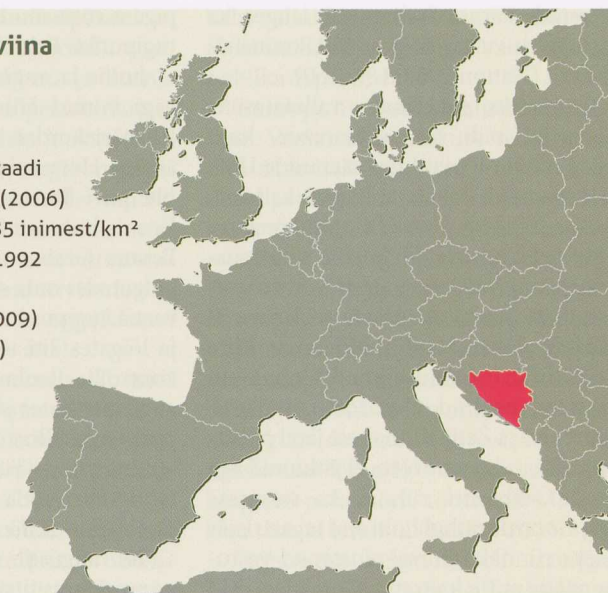
Bosnias ja võitlus puhkes Donji Vakufi, Glamoči ja Bosansko Grahovo lähistel.

Juulis saavutasid valitsusväed kindral Atif Dudakovići juhtimisel suure võidu vastupanuvõitleja Fikret Abdići vägede üle Bihaći taskus ning viimane oli sunnitud taganema serblaste kontrolli all olevasse Krajinasse. Edust inspireerituna üritas Dudaković oktoobris ühendada Bihaći tasku Kesk-Bosniaga, kuid sattus Bosnia serblaste vasturünnaku küüsi, mistõttu tekkis novembris oht, et serblased võtavad Bihaći tasku sootuks üle. Need sündmused tekitasid tüli NATO ja ÜRO vahel, kui NATO soovis kasutada vaenupoolte eraldamiseks õhurünnakut, ent ÜRO viitas rahuvalvamise mandaadile, mille kohaselt poleks õhurünnak olnud sobilik (Nation 2003: 186).

USA üha jõulisemast sekkumisest hoolimata jäi Bosnia konflikt prob-

Bosnia ja Hertsegoviina

- Pealinn: Sarajevo
- Pindala: 51 129 km²
- Riigikeeled: bosnia, serbia ja horvaadi
- Rahvaarv: 3 900 000 (2006)
- Rahvastiku tihedus: 85 inimest/km²
- Iseseisvus 5. aprillil 1992
- SKT elaniku kohta: 4278 USA dollarit (2009)
- Rahaühik: mark (BAM)

ALLIKAS: WIKIPEEDIA

loomiseks. Seda tehti vaid seniks, kuni kaadrid ja pildid sündmusest jõudsid levida üle maailma. Sellegipoolest said Bosnia serblased hakkama avaldusega, et õhurünnakute jätkumine seab need ÜRO töötajad ohtu. See oli tõhusaks propaganda ja hirmutamise instrumendiks. 3. juunil otsustas 14 Euroopa Liidu ja NATO liikmesriiki luua kiirreageerimisüksuse, mis kaitseks UNPROFORi vägesid edasise ahistamise eest ning juuli lõpuks paigutati brittide-prantslaste juhitud väed Kesk-Bosniasse Igmani mäe lähedale, mis oli Sarajevole eluliselt tähtis tugipunkt (Nation 2003: 188–189).

11. ja 25. juuli vahel hõivasid Bosnia serblased ÜRO turvaalad Srebrenicas ja Žepas, tõrjudes kõrvale 429 Hollandi sinikiivrit ja tappes üle 8000 vangi, mis oli kõige suurema ohvrite arvuga üksikuhtum Bosnia konfliktis (ja terves Teise maailmasõja järgses Euroopas). Serblaste rünnak Srebrenicale oli provotseeritud, sest enklav polnud demilitariseeritud ja seda kasutasid sõjaretkede tugipunktina moslemid, et ümberkaudsetes serblaste külates metsikusi toime panna.

1995. aasta juuli veresaun oli pikaajase kättemaksu kulminatsiooniks, mitte järjekordne tegu pikas tapatalgute nimekirjas. Varem läbimõeldud veresauna olemus, tapmistele ulatus ja vallutajate ülbe käitumine tegid sellest tõeliselt võika ja väärastunud sümboli, mis iseloomustas serblaste üleüldist rahvuslikku eesmärki Bosnia konfliktis (Nation 2003: 189).

Taas aitas serblaste agressioonile kaasa segadus UNPROFORis, kus ei oldud nõus koheste NATO õhurünnakutega Srebrenica rindel, ning 11. juulil korraldatud õhurünnak oli liiga väike ja hiline. Piirkonnas viibinud väike Hollandi UNPROFORi kontingent sattus serblaste rünnaku ajal moslemite tule alla, kui peakorterile üritati teatada sündmuste arengust. Suutmata vastu seista ülekaalukate jõudude rünnakule, segaduses oma vastutuselast ja teadmatuses serblaste kavatsustest, otsustasid hollandlased loobuda enesetapjalikust vastupanust ja taganeda koos paljude põgenikega linnast kuus kilomeetrit põhja pool asunud Potočari baasi.

Tagantjärele võib neid ju arguses süüdistada, kuid tegelikkuses ei oleks väike väekontingent ega kerge õhurünnak suutnud Srebrenica veresauna ära hoida. Rahvusvaheline kogukond, mis oli algul plaaninud Srebrenicasse saata 7000 rahuväljavajat, ei suutnud kunagi oma turvaaladest teha selle nime väärilisi alasid, sest need olid tegelikkuses turvamata ja

Kolm poissi 1993. aasta 10. augustil Skenderia väljakul mahapõlenud trammide vahel Ukraina ÜRO soomuki järel jooksmas (üleväl). Alumine pilt samast väljakust on tehtud 1. aprillil 2012

FOTO: REUTERS/SCANPIX

kaitsetud. Pärast Srebrenicat langes ka Žepa, mida valvas kõigest 68 Ukraina sinikiivrit (Nation 2003: 189–190).

Järgmiseks suuremaks vallutatavaks enklaviks pidi saama Goražde, kuid Lääne mõõt oli nüüd täis saanud ja USA eestvedamisel hakati enklave kaitsma. Ühtlasi sooviti alustada rahukõnelusi, ehkki need tundusid hiljutiste sündmuste tagajärgi vaadates täiesti vastuvõetamatud. 26. juuli kokkusaamisel Brüsselis otsustas Põhja-Atlandi Nõukogu kiire ja efektiivse lahenduse kasuks juhul, kui serblased peaksid Goraždet ründama. Srebrenica ja Žepa rünnakute järel pikaks veninud rindejoone tõttu ei jätkunud aga Bosnia serblastel rünnakuks ressursse ning Goražde puhul hoiti end tagasi. Lääs poleks rünnaku korral alustanud vasturünnakut mitte kaitsetus Goraždes, vaid

pigem rünnanud Bosnia serblaste olulist tugipunkti Palet (Nation 2003: 190).

Juulis ja augustis oli Horvaatia sõjavägi viinud Horvaatia serblaste aladel ellu järjekordse suuroperatsiooni Torm, ajades Horvaatias paiknenud serblased üle piiri Bosniasse. 30. juulil liikusid Bosnia horvaatide ja Horvaatia ühiseväed Bosnia Grahovo ja Glamoči külladesse, paigutades oma suurtükid serblaste Horvaatia tugipunkti Knini laskekaugusesse ja lõigates ära teed, mis viisid serblaste kontrolli all olnud sisemaale. Alates 3. augustist alates põgenes 180 000 serblast piirkonnast Bosnia ja Hertsegoviina poole ning paika jäänud üheksast tuhandest tapsid Horvaatia eriüksused veel mitusada (Nation 2003: 190–191).

28. augustil leidis aset järjekordne pommitamisinsident Sarajevos. Lääneliitlased vastasid sellele 30. augustil pom-

Nooruk 1993. aasta 22. juunil Bosnia ja Hertsegoviina ümberpiiratud pealinnas Sarajevos purustatud trammide ees veekanistreid kandmas (üleväl). Alumine pilt samast Skenderia väljakust on tehtud 2012. aastal FOTO: REUTERS/SCANPIX

mitusaktsiooniga, mis kandis operatsiooni Deliberate Force (Tahtlik Jõud) nime. Selle eesmärgiks oli kahjustada Bosnia serblaste sidepunkte ja lõpetada Sarajevo piiramine. Kahe nädala jooksul tehti 750 ründelendu 56 sihtmärgikompleksi pihta. Tänu neile rünnakutele suutsid moslemite ja horvaatide maaväed alustada edasitungi. Selle tulemusena õnnestus kontaktgrupi välja pakutud territoriaalne jaotus (51 ja 49%) riigis ka tegelikkuses läbi suruda (Nation 2003: 191).

Sõjalise tegevusega samal ajal tuldi välja USA juhitud diplomaatilise algatusega. USA pakkus välja nn lõppmängustrateegia, mis esitati peamistele Euroopa liitlastele ja Vene Föderatsioonile. Plaan nägi ette Bosnia kriisi lahendamise sel teel, et luuakse unitaarne Bosnia ja Hertsegoviina riik, mille pealinnaks oleks Sarajevo ja mis oleks jaotatud

kahe allüksuse, horvaatide-moslemite föderatsiooni ja Serblaste Vabariigi (Republika Srpska) vahel.

Euroopa liitlased nõustusid plaaniga, kuid Venemaa avalikkuse reaktsioonid olid äärmiselt kriitilised, millele lisandusid parlamendi resolutsioon serblaste vastu suunatud genotsiidi hukkamõistmiseks ja Jeltsini märkus NATO tegevuse kohta, «mis võib süüdata sõjatule Euroopas». Siiski kukkus Venemaa pahameele näitamine läbi, sest nendel protestidel ei olnud mingit silmanähtavat mõju. Jeltsin üritas oma mainet taastada, kutsudes endise Jugoslaavia juhid Moskvasse läbirääkimistele, kuid Washingtoni pahameele tõttu nad Moskvas laua taha ei istunud (Nation 2003: 192).

Järgmiseks sammuks oli saavutada Balkani kohalike juhtide heakskiit rahukavale. Selle nimel asus augustis koos

oma meeskonnaga tegutsema jõuline diplomaat Richard Holbrooke, kes novembris koju naastes tõi kaasa kõikide poolte nõusoleku, ehkki Balkani pealinnade vahel reisimine ja vaenupoolte nõudmistele üle kauplemine oli osutunud tõsiseks katsumuseks. (Nation 2003: 192)

5. oktoobril õnnestus Clintonil välja kuulutada kuuekümnepäevane relvarahu ja luua NATO juhitud rahurakendusjõud (IFOR – Peace Implementation Force). Tekkinud olukord sobis rahuläbirääkimisteks, mida peeti USA range järelevalve all Ohios Daytonis 1.–21. novembrini. Sõjas osalenud poolte vastu mingit leebust üles ei näidatud. Kuigi kohal viibisid ka Bosnia horvaatide ja Bosnia serblaste delegaadid, keelati neil tegutseda otseste läbirääkimispooltena, nende huve väljendasid vastavalt Zagreb ja Belgrad. Tähelepanuväärne oli läbirääkimiste n-ö üheteistkümnendal tunnil Miloševići isiklik sekkumine ummikseisu, kui ta nõustus andma Sarajevo ja hulga seda ümbritsevaid mägesid moslemitele, seejuures isegi alasid, mis olid terve sõja jooksul kuulunud serblastele.

Kriitiliseks küsimuseks oli Brčko piirkonna tulevik, mille asjus pooled ei suutnud kuidagi üksmeelele jõuda, seetõttu anti selle piirkonna staatuse lahendamine rahvusvaheliste vahendajate ülesandeks. Kui miski muu ei mõjunud, siis kõva käe taktika oli lahenduseks: president Bakir Izetbegovići tuli USA läbirääkijatel lausa füüsiliselt meelitada, et ta kirjutaks alla Serblaste Vabariigi olemasolu tunnustavale dokumendile. Sellised meetodid olid küll toored, aga efektiivsed. Daytoni rahukokkulepe saavutati ja allkirjastati ametlikult 14. detsembril Pariisis (Nation 2003: 192–193).

Daytoni läbirääkimised olid USA 1994. aastal algatud eesmärgikindla sunnimeetmelise diplomaatia tulemus. Strateegia elementideks olid omavahel seotud majanduslikud, sõjalised ja diplomaatilised meetodid, mis hõlmasid Belgradi-vastaste sanktsioonide säilitamist, et peatada Miloševići Suur-Serbia loomise plaan, salajast Bosnia armee relvastamist, Horvaatia armee ülesehitamist, piiratud, kuid strateegiliselt vajalikku horvaatide-moslemite kokkulepet, õhurünnakuid karistusmeetodina ning otsustavat õhujõudude kasutamist sõjalise tasakaalu saavutamiseks koostöös horvaatide-moslemite maavägedega.

USA õhujõudude ja kohalike maavägede ühise tegevuse kombinatsioon osutus edukaks, sest nii ei pidanud USA väed pidama otsest võitlust. Üheks võtmeks USA diplomaatia juures oli serb-

lastele määratud sanktsioonide leevendamise vastutasuks rahvusvahelistele nõudmistele allumise eest, kuigi varem oldi serblastele vastutulelikkuse küsimuses tõrksad nende etnilise puhastustöö pärast (Nation 2003: 193–194).

Uus Bosnia ja Hertsegoviina on unitaarriik pehme eraldusjoonega, mis lahutab Bosnia Föderatsiooni (see hõlmab 51% riigi territooriumist ning kuulub horvaatidele ja moslemitele) ja Serblaste Vabariiki, mis hõlmab 49% territooriumist. Sarajevo keskvalitsuse võim piirneb välisasjade ajamise, rahvusvahelise kaubanduse ja rahanduspoliitikaga.

Bosnia Föderatsioonil ja Serblaste Vabariigil on arvestatavad õigused võimaldada kodakondsust, säilitada sõjajõud ja paralleelsuhted kolmandate pooltega (näiteks Horvaatia ja Jugoslaaviaga) seni, kuni need ei sea ohtu Bosnia ja Hertsegoviina suveräänsust ega territoriaalset terviklikkust. Süüalustel sõjakurjategijatel keelati kuuluda sõjaväe- ja valitsusametnike hulka. Bosnia ja Hertsegoviina elanikel on õigus liikuda vabalt terve riigi piires ning Daytoni kokkuleppes arvestati ka põgenike tagasiasustamisega nende kodukohta (Nation 2003: 194–195).

Daytoni rahuprotsess pidi rakenduma ka militaarsektoris. 1995. aasta sügisest hakati ellu viima operatsiooni Joint Endeavor (Ühine püüdlus), mis koondas NATO Euroopa vägede kõrgema ülemjuhataja alla 57 000 IFORi rahuvalvajat, kellest 20 000 olid ameeriklased. IFORi ülesandeks oli eraldada vaenupooled ja jälgida nelja kilomeetri laiust eraldustsooni. Ka aitasid IFORi väed sõjast räsitud Bosniat ülesehitustöödel (Obradovic-Wochnik 2009: 61).

Sõjakoledused

Võika Bosnia sõja ajal toime pandud tahtlikest vägivaldtegevustest on kõige koletumad Srebrenica veresaun, Sarajevo piiramine ja massiline vägistamine, mis iseloomustavad sõda eri aspektidest. Srebrenicas tapeti mõne päeva jooksul 8000 meessoost isikut, mis oli Teise maailmasõja järgse Euroopa suurima ohvrite arvuga veretöö (Andreas 2010).

Terve maailma silme all aset leidnud Sarajevo piiramine on viimaste aegade kõige pikemalt kestnud linnapiiramine: kolme aasta jooksul pommitati regulaarselt riigi pealinna, tappes ja vigastades 10 000 inimest ja jättes enamiku linna 300 000 elanikust oma elu nimel heitlema. Ehkki linna piiramine võib tunduda iidse sõjapidamistaktikana, on seda Sarajevo, Gaza ja Falluja näitel rakendatud

ka tänapäeva sõdades, kuid nüüd teleri vahendusel kogu maailma silme all.

Kohutavamaid sõjakuritegusid Bosnia ja Hertsegoviinas oli kohalike mosleminaiste hulgaline ja süstemaatiline vägistamine. Seda tegid enamasti serblased, kuid samalaseid vägistamisakte on ilmsiks tulnud kõikide konfliktiosaliste poolt. Et sõja üheks eesmärgiks oli etniline puhastamine, siis võib neid vägistamisi pidada genotsiidvägistamisteks. Serblased üritasid haavata moslemite kogukonda selle sotsiaalse struktuuri kõige nõrgemast kohast, milleks on naiste moraalne puhtus.

Eesmärgistatud vägistamisi korraldati kolmel viisil. Esimeseks meetodiks oli serblaste sisenemine mitteserblaste külla ning eri vanuserühmadest kokku kogutud naiste avalik vägistamine ja seejärel lahkumine. Uudised juhtunust levisid ühe kogu küla ja sageli lõppes see hirmunud kohalike lahkumisega. Nii täitsid serblased oma etnilise puhastamise plaani. Teiseks meetodiks oli kohalike kogumine koonduslaagritesse, kus neid vägistati – see oli tihti hukkamiseelse piinamise meetod. Kolmandaks meetodiks oli mitteserblastest naiste vangistamine ja nende süstemaatiline vägistamine pikema perioodi jooksul. See oli kas hukkamiseelse piinamise või sundrasestamise meetod. Need, kes ei tahtnud rasedaks jääda, hukati. Selle juurde kuulusid ka psühholoogiline teotamine ja muud piinavahendid (Kidder *et al.* 1997).

Rasestunud naised uskusid, et nad kannavad serblaste järeltulijaid, kellel ei ole nende endiga mitte mingisuguseid ühisjooni, mistõttu üritasid paljud ellujäänud naised teha kolmandal trimestril aborti või sooritasid enesetapu. Paljud mõrvasid oma vastsündinud lapse. Seda ei tehtud mitte üksnes ema häbi tõttu, vaid tihti nähti vastsündinud lapse oma vaenlast (Kidder *et al.* 1997).

Orjastatud naised piinati inimsust alandavatel viisidel. Naistel amputeeriti kehaosi, sealhulgas rindu, lõigati ära väike sõrm ja sõrmusesõrm, et nende käele jääks vaid serblaste tervitus. Naistel ja poistel kästi surma ähvardusel manustada eri kehavedelikke ning toimetati sandistamisi genitaalpiirkonnas jpm (Kidder *et al.* 1997).

Siiski tasuks meeles pidada, et neid vägistamisi ei pannud toime üksnes serblased, vaid sõjakuritegusid sooritasid kõik vaenupooled.

Siiski tasuks meeles pidada, et neid vägistamisi ei pannud toime üksnes serblased, vaid sõjakuritegusid sooritasid kõik vaenupooled. Sellegipoolest on ÜRO raportites enim kirjeldatud serblaste sõjakuritegusid. Orjalaagrites ellujäänud on hiljem tunnistanud, et mõned serblastest keeldusid esialgu täitmast neile antud käsku kohalikke piinata ja vägistada, kuid seetõttu karistati neid karmilt. Esines juhtusid, kui vägistamast keeldunud sõdur hukati. On ka tunnistusi selle kohta, kuidas mõned serblased ei olnud psühholoogiliselt ega füüsiliselt võimelised vägistama. Nende kallal rakendati narkootilist uimastamist ning neid mõjutati psühholoogiliselt, kuni nende moraalne ja eetiline vastupanu murdus (Kidder *et al.* 1997).

1992. aastal Fočas teoks saanud vägistamiste kohta leiduvatest tunnistustest ja raportitest võib leida veelgi enam vägivaldsust kohaliku elanikkonna suhtes. Näiteks kästi moslemitel suudelda Serbia õigeusu risti ja vägistamistalgud hakkasid siis, kui valjuhäälditest hakkas kõlama vana tšetnikute võitluslaul «Marš na Drinu» («Marss Drinale»). Moslemitel kästi teha kõikvõimalikku islamiusu vastast, sealjuures näiteks juua alkoholi ja süüa sealihaga (*Abuse of Civilians...* 1992).

Sõja tagajärjed

Mitu aastat kestnud sõja tagajärjel oli Bosnia ja Hertsegoviina keskmine sisetulek ühe elaniku kohta langenud kõigest 25%ni sõjaeelsest. Ligi pool sõjaeelsest 4,6-miljonilisest elanikkonnast oli registreeritud põgenike või siseriiklikult ümberpaigutatud elanikena. Bosnia koguelanikkond oli sõja lõppedes 3,5 miljonit, mis on 23% vähem kui enne sõda. Töötuse määr oli 60%, tööstustoodang oli kahanenud 90%. 80% jõujaamadest olid kas purustatud või ei töötanud, hävitatud oli 40% sildadest, 60% elamispiinast, 50% koolidest ja 30% tervishoiuasutustest (Nation 2003: 202).

Ohvrite arv on vaieldav, kuid 1994. aasta lõpuks hinnati hukkunute, vigastate ja kadunud inimeste arvuks 200 000 või enam. 1995. aasta oktoobris hindas Bosnia tervishoiuinstituut Bosnia armee kontrolli all olnud aladel hukkunute arvuks 146 340 ning vigastate arvuks 174 914. Sarajevo ülikooli juuraprofessor Mustafa Imamović hindas hukkunute arvuks 144 248, neist enamik moslemid, kelle hulka kuulusid ka need, kes surid näiteks nälga. Punane Rist ja ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet (UNHCR) ei ole hukkunute kohta andmeid avaldanud, kuid USA Luure Keskagentuuri

1995. aasta salastamata andmed hindasid tsiviiliskitustest hukkunute üldarvuks 156 500. Sama raport hindab hukkunud sõdurite arvuks 81 500, neist 45 000 Bosnia valitsuse sõdurid, 6500 Bosnia horvaadid ja 30 000 Bosnia serblased (Burg & Shoup 1999: 169–170).

Alternatiivsed andmed väidavad lahingutes hukkunute arvuks 25 000–60 000 (George Kenney) või 25 000–55 000 (Stockholmi rahvusvaheline rahu-uuringute instituut). Need arvud ei hõlma Bosnia serblaste ja Bosnia horvaatide vahelises võitluses hukkunuid. Bosnia serblased on avaldanud omad numbrid, mille kohaselt hukkus 18 392 ning vigastada sai 36 543 sõdurit (Burg & Shoup 1999: 170).

Konflikti tõttu oli Bosnias ja Hertsegoviinas miljon inimest registreerinud end siseriiklikult ümberpaigutatuks. Praeguseks on see arv kahanenud 117 000ni. Kõige enam põgenikke pöördus koju tagasi kahel sõjajärgsel aastal, mil naasid need, kelle kodukohas moodustas nende etniline rühm enamuse. Neljal esimesel sõjajärgsel aastal oli aga selliste inimeste kojunaasmine, kes moodustasid oma kodukohas rahvusvahemuse, võrdlemisi vähene, kuid kasvas aastatel 2000–2002. Peamisteks probleemideks vähemusrühmade tagasipöördumisel on etniline diskrimineerimine, võimaluste vähesus, juriidilised ja administratiivsed barjäärid sotsiaalse tervishoiuteenuste tarbimisel, julgeolekuriskid ja etniliste rühmade omavaheline leppimatus (Mooney & Hussain 2009).

Üheks psühholoogiliseks probleemiks on vägistatud naiste soovimatud lapsed, kes nüüdseks on jõudnud teismekk. Võimatu on teada saada vägistatute ja nende sünnitatud laste täpset hulka. Bosnias on identiteediprobleem oluline, sest ilma määratud etnilise identiteedita ei saa olla Bosnia ja Hertsegoviina kodanik. Terminit «bosnialane» ei ole olemas. Inimene võib Bosnias ja Hertsegoviinas olla kas Bosnia serblane, Bosnia horvaat või bosniakk ehk Bosnia moslem.

Identiteedita inimesed on Bosnias põlualused ja vägistatute lapsed seisavad identiteedikriisi ees. Seda probleemi on sõjajärgsetel aastatel eiratud ja maha vaikitud, kuid viimastel aastatel on hakatud identiteediküsimuste teemal arutlema.

Oma osa on sellel ka Berliini filmifestivalil Kuldkaru võitnud Jasmila Zbanici filmil «Grbavica», mis räägib sõja ajal vägistatud üksikemast, kes hoiab oma tütre ees saladuses tema isa identiteeti,

ti, väites, et isa hukkus sõjas, võideldes kangelaslikult tšetnikute vastu. Koolis korraldatakse tseremoonia kangelaste lastele. Kui tüdruk avastab, et teda kutsumise seas ei ole, tekib identiteedikriis, mis kasvab pereprobleemideks. Lõpuks leiab tüdruk hingerahu, kui vabaneb teadmatuses oma juurte kohta, vaatamata sellele, et tema isaks osutub serblasest sõdur. Film aitas kaasa paljude inimeste allasurutud valu vallapäsemisele. Tabuteemast on saanud probleem, millele Bosnias on hakatud abi otsima. Nimelt on Bosnia koolid karmilt rahvusrühmade vahel jaotatud ja eri rahvusrühmade õppekavad käsitlevad lähiajalugu erinevalt, seades oma rahva ohvristsaatusesse ja halvustades teisi. Nüüdseks üritatakse riiklikke õppekavasid kooskõlastada, et saada üle riigisisest lõhestatusest (Saunders 2006–2009).

Kokkuvõte

Jugoslaavia sõjad, eriti Bosnia ja Hertsegoviina sõjasündmused on kommunisti vabanenud rahvaste lahendamata küsimuste halva stsenaariumi ilmekaks näiteks.

Sotsialismiperioodil tabuteemaks muudatud rahvusküsimused on probleemiks muudiski endistes Euroopa sotsialismimaades, sealhulgas Eestis, Lätis, Slovakkias, Ungaris, Rumeenias, Ukrainas ja Moldovas.

Purunenud Jugoslaavia uutes riikides toimunu erineb rahumeelsetest rahvuslõhedega Ida-Euroopa maadest selle poolest, et piirkonnas aset leidnud sõjategevust võib pidada aastasadu kestnud võimuvahetuste ja verevalamiste kulminatsiooniks. Sõtta astuti lootuses teha ajalugu, haarata ajalooliselt mitu korda käest kätte käinud piirkondi oma võimu alla ja laiendada oma rahva asuala. Sõtta mindi mentaliteediga «kas nüüd või mitte kunagi» ja «kas kõik või mitte midagi». Miski muu ei suudaks põhjendada võikaid ebainimlikke tegusid rahvaste vastu, kes eri usutunnistusest hoolimata on keeleliselt vennasrahvad ja olnud naabriteks aastasadu.

Jugoslaavia probleemiks ongi see, et ajalooliselt on rahvaste paiknemised ja piirkonnad alatasa muutunud, mistõttu mõneti ei olegi ajaloolist põlisrahvast. Sõtta astunud pooli oldi viimastel kommunisti lagunemise aastatel rikkalikult toidetud äärmiselt marurahvusliku propagandaga, mille alged ulatuvad Teise maailmasõja aegsesse vaenu ja sealt kaugemalegi.

Ka sõja lõppedes on ühiskond lõhestunud, seda näitab kas või koolide õppe-

kavade süsteem. Riigis, kus identiteet on A ja O, pole tõrjututel kohta. Sõda võiks olla õppetunniks nii rahvusvahelisele kogukonnale vihkamise tallermaadel resoluutsemalt käitumiseks kui ka marurahvuslikult meeletatud etniliselt puhta suurriigi ihalejatele, sest midagi kangelaslikku ega puhast teiste inimeste piinamises, vägistamises ja mõrvamises ei ole.

Kellel on huvi tollastest sündmustest ülevaadet saada, võib otsida YouTube'ist üles BBC dokumentaalfilmi «The Death of Yugoslavia».

Kasutatud kirjandus

- *Abuse of Civilians in Detention Centres. Seventh Report on War Crimes in the Former Yugoslavia, part II. 1992, juuli-august. Reports on War Crimes in the Former Yugoslavia. Resources on the Conflict in the Former Yugoslavia. Web Genocide Documentation Centre.* URL (kasutatud novembris 2012) <http://ess.uwe.ac.uk/documents/sdrpt7b.htm>.
- Andreas, Peter. *What We Learned ... from the Siege of Sarajevo. Military History*, 2010, Vol. 26, No. 6, p. 15.
- Burg, Steven L. & Shoup, Paul S. 1999. *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention.* Armouk (NY) & London: M. E. Sharpe.
- Kidder, Tim & Terney, Elizabeth & Whittaker, Rachel & Young, Hilary 1997. *A War Torn Region: Bosnia-Herzegovina, Croatia, and Yugoslavia.* ÜRO aruanne. URL (kasutatud novembris 2012) <http://www.earlham.edu/~pols/ps17971/terneel/rape.html>.
- Mooney, Erin & Hussain, Naveed 2009. *Unfinished business: IDPs in Bosnia and Herzegovina. Forced Migration Review*, No. 33, p. 22–24.
- Nation, R. Craig 2003. *War in the Balkans, 1991–2002.* URL (kasutatud novembris 2012) <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=123>.
- Obradovic-Wochnik, Jelena 2009. *Knowledge, Acknowledgement and Denial in Serbia's Responses to the Srebrenica Massacre. Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 17, No. 1, pp. 61–74.
- Saunders, Doug 2006–2009. *Children Born of Rape Come of Age in Bosnia. The Globe and Mail.* URL (kasutatud novembris 2012) <http://www.theglobeandmail.com/incoming/children-born-of-rape-come-of-age-in-bosnia/article1096015/>.

Eesti veteranid peavad tundma rahva toetust

Kaitseminister Urmas Reinsalu ja kaitseväe juhataja brigaadikindral Riho Terras tutvustasid 14. novembril kaitseväe ja Kaitseliidu veteranipoliitika põhimõtteid aastateks 2013–2017. Veteranipoliitikas käsitletakse veteranidena kaitseväelasi ja Kaitseliidu liikmeid, kes on osalenud rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel pärast Eesti iseseisvuse taastamist. Neile lisanduvad kodumaal teenistusülesannete täitmisel vigastada saanud kaitseväelased ja kaitseliitlased.

Aastatel 1995–2012 on rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel osalenud üle 2300 Eesti kaitseväelase. Missioonidel on surma saanud 12 kaitseväelast, neist üheksa Afganistanis, kaks Iraagis ja üks Kosovos, ning haavata 130 inimest, neist 34 raskelt. Alates taasiseisvumisest on Eestis saanud teenistusülesannete täitmisel surma 21 kaitseväelast.

Kõigile neile ja nende lähedastele kehtestab uus veteranipoliitika senisest ulatuslikumad toetused. Veteranipoliitika rakendamise kuluks aastatel 2013–2017 arvestab kaitseministeerium ca 2 359 900 eurot, millele lisanduvad ühekordsed investeeringud (peamiselt proteesikeskuse rajamisse) 790 000 eurot.

Kaitseminister Urmas Reinsalu, Eesti kaitsevägi on olnud taastatud üle 20 aasta, 17 aastat on käidud välismissioonidel, miks on veteranipoliitika just nüüd tähelepanu keskmesse tõusnud?

Jätksuutliku kaitsepoliitika keskmes peab olema inimvarapoliitika. Minu esimene mure kaitseministri ametisse astudes oli kaitseväelaste palgad, sest kaitseväelased peavad olema korralikult tasustatud. Kui vaadata, kui palju on viimaste aastate jooksul kaitseväes palku kärbitud ja kuivõrd on see mõjutanud asjatundlike allohvitseride-ohvitseride kaitseväest lahkumist, oli ainumõeldav otsus, et järgmisel aastal leiab kaitseväes aset palgatõus.

Kuid konkurentsivõimeline palk pole

Ivar Jõesaar

MAJOR

ainus, millega väärtustada riigikaitse tegevaid inimesi. Nende ligi kahekümne aasta vältel on välismissioonidel osalenud on üle 2300 mehe-naise. Oleme saanud need inimesed erinevatesse sõjakolletesse Eesti lippu näitama ning loomulikult on kaitsevägi ja kaitseministeerium ka neid kaitseväelasi enne ja pärast missiooni toetanud. Kuid analüüsid saadud kogemust ja arvestades pidevalt kasvavat missioonidel käinud inimeste hulka, pidasime oluliseks korralikult läbi töötada kaitseväelaste ja kaitseliitlaste toetamise ja tunnustamise meetmed. Vaatasime läbi, millised abinõud vajavad õgvendamist ja milliseid

Käsitleme Eesti veteranidena kõiki meie riigi sõjalisel kaitsmisel ja rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel kaitseväe koosseisus osalenud Eesti kodanikke. Samuti on Eesti veteranid teenistusülesannete täitmisel või Kaitseliidu sõjalisel väljaõppel vigastada saanud ning seetõttu töövõime kaotanud kaitseväelased ja Kaitseliidu liikmed.

uusi meetmeid tuleb luua. Selle töö tulemusena lõimegi Eesti veteranipoliitika, mis toob veteranidele senisest palju ulatuslikuma toe.

Kes on Eesti veteranid?

Veteranipoliitika tegeleb inimestega, kes täna kõige rohkem abi vajavad ning on ka ühistundliku tunnustuse seisukohalt oluline sihtrühm. Käsitleme Eesti veteranidena kõiki meie riigi sõjalisel kaitsmisel ja rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel kaitseväe koosseisus osalenud Eesti kodanikke. Samuti on Eesti veteranid teenistusülesannete täitmisel või Kaitseliidu sõjalisel väljaõppel vigastada saanud ning seetõttu töövõime kaotanud kaitseväelased ja Kaitseliidu liikmed. Lisaks hõlmab see poliitika kõiki Eesti kaitseväe koosseisus sõjalistel operatsioonidel vigastatud ja seal langenute pereliikmeid. Veteranipoliitika on suunatud just neile.

Kahtlemata on Eesti veteranid ka need mehed-naised, kes osalesid kaitseväe rajamisel läinud sajandi 90ndate algul, nagu ka need, kes osalesid relvastatud vastupanuvõitluses Eesti riikliku iseseisvuse taastamise eest. Samuti Kaitseliidu pikaajalised liikmed, kes on kas ea või tervise tõttu teenistusest lahkunud. Kõigile neile kuulub meie lugupidamine.

Kaitsevägi on ka seni oma missioonidel vigastada saanud võitlejaid toetanud. Milles seisneb konkreetsemalt Eesti veteranipoliitika?

Esmane on Eesti riiki kaitsnute tunnustamine. Kaitseväelasele, kes iga päev meie riigi kaitsevõimet tagab, peab jääma teadmised, et teda ei jäeta ükski, kui temaga teenistuses midagi juhtub või kui ta teenistusest lahkub.

Veteranipoliitikat luues lähtusime veteranide, sh vigastatud kaitseväelaste ja nende lähedaste ettepanekutest, soovidest ja vajadustest. Vigastatud sõjameestele igakülgselt toetamiseks on juba välja kujunenud toimiv süsteem. Meie vigastatud sõjamehed on senigi saanud esmast taastusravi Ühendkuningriigi raviasutustes, kus on selles vallas parim oskusteave. Vigastatuile tagatakse rehabilitatsioon, mis tagab võimalikult igakülgselt hakkamasaamise.

Järgmise aasta jooksul on plaanis luua koos Ameerika Ühendriikidega Ida-Tallinna keskhaigla juurde proteesi- ja rehabilitatsioonikeskus, mis hakkaks pakkuma taastusravi ja varustama vigastatud tiptasemel proteesidega.

Kaitseminister Urmas Reinsalu Afganistanis

FOTO: LEITNANT KRISTEL MAASIKMETS

See keskus on mõeldud kõigile Eesti inimestele, kes sellist abi vajavad.

Ka oleme välja töötanud meetmed, kuidas vigastatud sõjameeste igapäevaelu kergendada. Näiteks plaanime juurde koolitada vigastatute toetusisikuid. Kavas on kohendada vigastatud kaitseväelase elamispind vastavalt erivajadustele, vajadusel tagame vigastatu hooldamine hoolekandeesutuses. Teiseks põhimõtteks on, et vigastatud kaitseväelase pension peab olema vigastada saamise hetkest alates suurem ja talle peab olema jätkuvalt tagatud teatud sisetulek. Tahame siinkohal teha ka enam koostööd sotsiaalministeeriumi ja kohalike omavalitsustega.

Oluline on ka see, et kaitsevägi võimaldab kõigil missioonil vigastada saanud kaitseväelastel jätkata teenistust vastavalt sobivusele ja oskustele, et anda neile inimestele rakendust ning kasutada parimal viisil ära nende kogemusi.

Osalemine välismissioonidel on toonud Eestile lisaks vigastatud sõjameestele kaasa ka ohvreid. Kuidas käsitleb veteranipoliitika missioonidel langenuid?

Äärmiselt tähtis on hoida langenud kaitseväelaste mälestust. Missioonidel Afganistanis, Iraagis ja Kosovos on saanud surma 12 Eesti kaitseväelast. Kuid me ei tohi unustada, et iseseisvuse taastamise järel on Eesti kaitseväeteenistuses erinevates õnnetustes saanud surma 21 inimest. Veteranipoliitika hõlmab kõiki, kes on kaitseväe lipu all surma saanud. Teenistuses hukkumine on samamoodi kaotus omastele, mistõttu on oluline langenute perede, eriti nende laste eest hoolitsemine. Suurepärast tööd on teinud Carolin Illenzeeri Fond, mis on aastaid kogunud raha langenud kaitseväelaste laste toetamiseks. Kuid riigi veteranipoliitika ei saa tugineda üksnes vabatahtlikele annetustele. Kavatsime suurendada langenute lähedaste toitjakaotuspensioni ning pakkuda tuge ja abi nende jätkuvalks toimetulekuks. Me ei jätta langenud kaitseväelaste lapsi häta. Nemad on tähtis sihtrühm.

Eesti veteranipoliitikal on ka tugev ajaline telg. Pärast Vabadussõda oli Eesti Vabariigil selge poliitika nende suhtes, kes naasid meile vabaduse toonud sõjast. See puudutas tasuta haridust ja maa andmist. Kaitseväe juhataja on õelnud, et Eesti sõdur on maailma parim sõdur. Täna on Eesti kaitseväe veteranid on väärilised järglased Vabadussõjas ja okupatsioonide ajal Eesti riikluse eest seisnud meestele ja naistele. Selletõttu on tähtis, et taasava-

Uus tähtpäev – veteranipäev

Veteranide ühiskondlikuks tunnustamiseks näeb veteranipoliitika ette veteranide päeva tähistamist 23. aprillil, st jüripäeval, sõjameeste kaitsepäeva päeval. Järgmisel aastal on kavas esimest korda kaasata sellele seni kitsas ringis korraldatud veteranide tunnustamisele ka ettevõtjad, omavalitsused, organisatsioonid.

See töö, mida missioonil olevad mehed ja naised teevad Eestis riigist küll ruumiliselt kaugel, aga tegelikult kaitstes Eesti julgeolekut ja iseseisvust, vajab rahva pidevat tähelepanu ja lugupidamist. Rahva vaba olemise aluseks on kaitsetahe ning kaitsetahte aluseks see, et toetame ja tunnustame neid, kes on valmis vajadusel vabaduse eest elu andma.

sime 28. novembril, Vabadussõja alguse aastapäeval, Edgar-Johann Kuusiku kavandatud Vabadussõjas langenute mälestusehise Kaitseväe kalmistul. Toonased Vabadussõja ohvrid ja läbi aegade Eesti vabaduse eest langenud kaitseväelased on meie rahva kangelased, kes andsid oma elu selle nimel, et Eesti vabadus säiliks ja eesti rahvas püsiks.

Camp Bastionis, Eesti Afganistani missiooni tugikohas, on mälestusmärk kaitseväelastele, kes andsid oma elu Afganistani missioonil. See mälestusmärk on kavas tulevikus Eestisse tuua ja sellest saab sümbol, mis aitab langenute mälestust elavana hoida. Selle lõpliku asukoha suhtes on kõige kaalukam sõna öelda veteranidel.

Kuivõrd kasutati veteranipoliitika väljatöötamisel partnerriikide kogemusi?

Me ei alusta tühjalt kohalt. Kaitsevägi ja Kaitseministeerium on otsinud aastaid parimaid viise, kuidas veterane aidata. Tuleb. Riigid, nagu Taani, USA, Norra ja Rootsi, on oma veteranipoliitikas viimastel aastatel rakendanud samalaadseid põhimõtteid, nagu meiega tahame ellu viia.

Iseseisvuse taastamise järel on Eesti kaitseväeteenistuses erinevates õnnetustes saanud surma kokku 21 inimest. Veteranipoliitika hõlmab kõiki, kes on kaitseväe lipu all surma saanud.

Veteranipoliitikaga kaasnevate meetmete puhul on esmatähtis see, et kaitseväelastele oleks tagatud võimalikult hea väljaõpe juba enne missioonile minekut. See on oluline missioonituleannete täitmiseks ning enda ja kaaslaste julgeoleku tagamiseks. Teiseks on oluline nii enne missiooni, missiooni ajal kui ka pärast seda, et oleks tagatud sõduri ja tema pere psühholoogiline toetus, sest hea sõduri tagala moodustab tugev perekond. Avaldan eraldi lugupidamist kõigi meie missioonisõdurite meestele-naistele, isadele-emadele, vanaisadele-vanaemadele ja loomulikult lastele, kes kogu aeg elavad kaasa seda pinget ja kannavad muret oma lähedaste pärast. Kolmandaks on oluline, et suudaksime alal hoida veteranide huvi jätkata teenistust kaitseväes pikka aega ka pärast missioonilt naasmist. On igati Eesti riigikaitse huvides, et lahingukogemustega sõdur annaks oma teadmisi edasi, olgu kaitseväes või Kaitseväes.

Aga kui inimesel peaks olema siiski huvi pöörduda tsiviilellu, on enesestmõistetav, et veteranipoliitika neid ka selles toetab. Tahame, et tal oleks võimalik saada ettevõtlusnõustamist ning ümberõpet individuaalse nõustamiskava alusel. Kaitseväe spetsialistid koostavad veteranile individuaalse koolituskava. Vigastatud veteranide täiend- ja ümberõppekulud kataks riik, ülejäänute puhul võetakse õppekulude katmise arvestusel arvesse nende teenistusstaazi. Ühtlasi kaotatakse seni kehtinud ajaline piirang veteranide täiend- ja ümberõppele, et teenistusest lahkunud kaitseväelased saaksid sujuvamalt naasta tsiviilellu ja tööjõuturule.

Järgmine meede, mille pakkusid välja kaitseväelased, kui ma septembris Afganistanis käisin, on see, et sarnaselt noorte perede eluasemelaenu omaosaluse riiklikule garanteerimisele hakkaksime käendama veteranide eluasemelaenu omaosalust kuni 19 000 euro ulatuses. See on üks võimalus perega kaitseväelastel oma kodu soetada, sest kui sõjameestel-naistel on ka väikesed lapsed, on neil kindlasti raske esimesi sisse makseid koguda.

Ettevõtlusnõustamine, ümberõpe, eluasemelaenu käendamine – need võiksid olla üsna ahvatlevad võimalused. Millal saavad veteranid neid kasutama hakata?

Hakkame veteranipoliitikat rakendama järk-järgult alates 2013. aastast. Mitmete meetmete elluviimine eeldab kaitseväeteenistuse seaduse ja teiste seaduste

«Me ei jäta kedagi lahinguväljale maha. Ei Afganistanis tule all ega hiljem kodus, kus raske haavatasaamise järel õpivad noored mehed ja naised uuesti elama või ka lihtsalt lahingujärgse stressiga toime tulema. Lihtsalt ja lihtsat ei ole tegelikult sellistes lugudes midagi.»

Toomas Hendrik Ilves

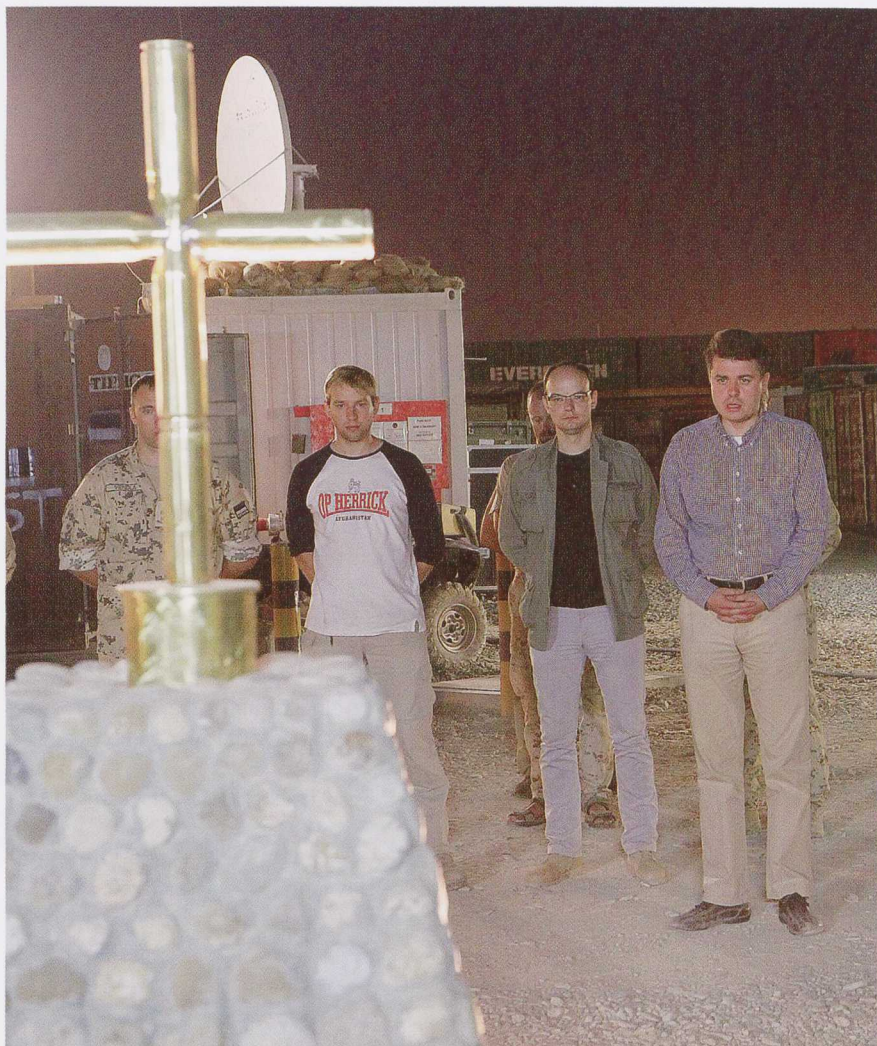

FOTO: POSTIMEES/SCANPIX

muudatusi. Vajalikud seadusemuudatused esitame Riigikogule tuleva aasta jooksul. Seadus laieneb kõigile, keda see puudutab. Kui inimene on saanud vigastada ka kolm või viis aastat tagasi, laienevad talle soodustused.

Endiste ja praeguste kaitsevälaste terviseprobleemidele on seni pakunud leevendust Seli Tervisekeskus. Kas on kavas sellise tegevuse laiendamine?

Seli Tervisekeskus on nii vigastatud sõjameestele kui ka näiteks hukkunu- te pereliikmetele psühholoogilist tuge pakkudes teinud tänuväärset tööd ja seda on mõttekas igati arendada. Kui taastumisest rääkida, siis on missioonisõdurid ise pakkunud välja mõtte, et kohe pärast missioonilt naasmist võiks neil olla võimalus minna koos perega mõneks päevaks kusagile spaasse puhkama ja lõõgastuma. See võimaldaks neil lähedaste inimeste keskel parimal

Täna veel Camp Bastionis, Eesti Afganistani missiooni tugikohas asuv Afganistani missioonil oma elu andnud kaitsevälaste mälestusmärk tuakse peagi Eestisse

FOTO: LEITNANT KRISTEL MAASIKMETS

Üleskutse veteranidele

Selleks, et Eesti veteranipoliitika saaks hästi ellu astuda ning me saaksime paremini toetusi jagada ja veterane tunnustada, on vajalik ka veteranide endi tegus organiseerumine. On oluline, et meil tekiks tugev ülemaaline veteranide organisatsioon, mida oleks nii Kaitseväl kui ka Kaitseministeeriumil võimalik kaasata partnerina veteranipoliitika edasisel planeerimisel ja rakendamisel.

moel missioonistressi leevendada ja rahumeelseesse argipäeva sisse elada. Sõdurite missioonijärgsele kohanemisele on meil kavas ka edaspidi suuremat tähelepanu pöörata.

Vabadussõja-järgsetel aastatel püüdis Eesti Vabariik anda vigastatud sõjameestele tööd riigikaitsega seotud ettevõtetes. Kuidas on praegu meie

Kaitsetööstuse Liitu kuuluvad ettevõtted veteranipoliitikasse kaasatud?

Kaitsetööstuse Liitu kuulub tõesti mitmeid organisatsioone, kellega võiksime selles vallas koostööd teha. Kui neil ettevõtetel on võimalik pakkuda rakendust veteranidele, julgustaksin neid seda tegema. Arutame seda kindlasti Kaitsetööstuse Liiduga. Olen vestelnud Eesti Kaubandus-Tööstuskoja presidendi Toomas Lumaniga. Oleme asutanud sihtasutuse, et ka kaubandus-tööstuskoja liikmeks olevad ettevõtted saaksid veteranide toetamisse panustada.

Veteranipoliitikat tehes kogusime mõtteid vigastatud sõjameestelt, veteranidelt, kaitsevälastelt, erinevatelt huvigruppidele ka näiteks presidendi riigikaitsekomisjonis. Kõik ettepanekud on teretulnud ja edaspidi monitooritakse igal aastal, kuidas on see poliitika rakendunud, kuidas edenenud, milliseid kohti tuleks üle vaadata ja korrigeerida. ♥

Ajutine Valitsus kutsus 94 aastat tagasi kokku rahvaväe

Kaitseväe juhataja brigadikindral Riho Terrase sõnavõtt Eesti kaitseväe 94. aastapäeva pidulikul tähistamisel Estonia kontserdisaalis 15. novembril 2012.

Oleks keeruline leida sobivamat kohta Eesti kaitseväe 94. aastapäeva tähistamiseks kui Estonia maja. Nimelt just täna 101 aastat tagasi peeti siin, eesti rahvale nii olulises paigas, sarikapidu. Peo käigus tõmmati katuse kõrgeimasse tippu kahe Vene lipu kõrvale sinimustvalge trikoloor. Et tsaarivõim pidas sellist käitumist lubamatuks, määrati linnajao pristavile lohakuse eest seitse päeva aresti.

Üks aasta pärast Estonia valmimist asus siin, selles saalis kirik ning kõrvaltiivas tegutses sõjaväehospital. Oli alanud Esimene maailmasõda. Vaatamata sellele, et tegu oli ulatuselt ja kurjuselt ennenägematu sõjaga, avas see sõda ka lootusi ja võimalusi. Selle sõja tuultes tekkinud ajalooliste võimaluste pinnalt asutati Eesti riik.

Eesti kaitseväe asutamise päevaks peetakse 16. novembrit 1918, mil Ajutine Valitsus otsustas riigi kaitseks kokku kutsuda vabatahtlikest koosneva rahvaväe. Päevale, mida me täna teiega koos tähistame, eelnes suurte segaduste aasta. Enamlaste võimuvõtt ja niigi hapra majanduselu põhjalaskmine. Ka eesti sõjaväelased olid ajale iseloomulikult mitmesse leeri jagunenud ja politiseerunud.

1918. aasta jaanuaris korraldati siin samas majas eesti sõjaväelaste II kongress, mis lagunes koost, sest ligi pooled sajast osalejast tundsid, et nende süda tuksub ühes rütmis Viktor Kingissepa ja tema seltsimeestega. Nende segaduste taustal uskusid vaid vähesed võimalusse panna alus oma riigile. Selle meelsuseni, mille sütitasid koolipoisid ja üliõpilased ning mis päädis Vabadussõja võiduga, oli veel pikk tee minna.

Oktoobrikuus 20 aastat tagasi andis esimene Nõukogude okupatsiooni järgne kaitseminister Ülo Uluots ministriportfelli üle oma järeltulijale. Ta tegi seda viisil, mis täna tundub ehk pisut dramaatiline, kuid kahtlemata väga aus

Riho Terras

BRIGADIKINDRAL, KAITSEVÄE JUHATAJA

ja riigimehelik. Ta koondas oma mõtted riigikaitsest mõnele leheküljele ja nimetas selle oma poliitiliseks testamendiks. Täna seda testamenti lugedes saame aimu olukorrast, milles Eesti riigikaitse oli. «Käesoleva aja põhiline kaitse doktriin on elu võimalikkuse loomine Eesti kaitseväs,» kõlas minister Uluotsa hinnang.

Kaitseväelaste elamistingimusi iseloomustas kasarmute, sööklate, toasooja, aga ka vee ja kanalisatsiooni puudumine. Riigikaitse rahastamise seis oli nõnda kehv, et ministri hinnangul tuli raha hankimiseks asuda kommertstegevusele – näiteks koguda ja müüa vanarauda. Riidetuse ja varustuse seis oli samuti nigel. Positiivse arenguna toob minister Uluots ära kokkuleppe Eesti Naisliiduga 800 kampsuni, soki- ja kindapaari kudumiseks. Lõnga muretses loomulikult kaitseministeerium.

Need on vaid mõned värvikamad näited. Sokid, kampsunid, vanaraud ja kanalisatsioon on tuttavad teemad nii mulle isiklikult kui ka mitmetele teie hulgas.

Miks ma seda kõike räägin? Esiteks seetõttu, et hinnata seda arengut, mille Eesti kaitsevägi on läbi teinud. Oleme kasvanud ja küpsenud koos Eesti riigiga. On selge, et elame ka täna piiratud vahendite ja võimaluste tingimustes. Riigikaitse vastutustundlik kavandamine ja rahastamine on siin võtmetähtsusega. Eestit on selles vallas teistele riikidele

Eesti kaitseväe asutamise

päevaks peetakse 16.

novembrit 1918, mil

Ajutine Valitsus otsustas

riigi kaitseks kokku kutsuda

vabatahtlikest koosneva

rahvaväe.

eeskujuks seatud. Teiseks sellepärast, et tunnustada neid inimesi, kes viimase kahe kümnendi jooksul on Eesti riigi kaitseks oma panuse andnud. Neid inimesi on palju ja see teeb rõõmu. See lubab mul kinnitada, et Eesti kaitsevägi on rahvavägi, oma rahva vägi.

Kaitseväe ja Kaitsealiidu ülesanne on kaitsta Eesti riiki koos liitlastega. Liitlассuhted on meile olulised. Viimasel ajal on rohkesti olnud juttu NATO tulevikust pärast 2014. aastat, mil lõppeb alliansi ja partnerriikide sõjaline missioon Afganistanis. Arutelusid NATO rollist ja kohast maailmas on peetud ka varem. Külma sõja järel on NATO korduvalt tegelnud eneseotsingutega, oma olemusega. Meile pole see just alati meeldiv.

Mul on hea meel tõdeda, et täna ei ole Eestil ega meie Ida-Euroopa liitlastel tarvis pikalt seletada, milleks NATO on ellu kutsutud. Alliansi põhiülesandeks on ja peab jääma kollektiivne kaitse. Sellest on pärast Venemaa 2008. aasta kalaletungit Gruusiale selgelt aru saadud.

Viimase kahe kümnendi jooksul on NATO liitlased aktiivselt osalenud mitmete konfliktide lahendamisel. NATO pole mitte kunagi nii hästi koos tegutsenud kui täna. Seda unikaalset olukorda tuleb hoida ja arendada. Teame ju, et kriisid, mured ja sõjad pole maailmast kadunud. Ootamatusteks tuleb valmis olla.

Parimaks sõjaliseks valmisolekuks on oluline kõrgel tasemel väljaõpe. Mul on hea meel, et tänavune aasta oli Eesti kaitseväelastele tõeline õppuste aasta. Lisaks kaitseväe enda õppustele korraldati Eestis mitmed rahvusvahelised ettevõtmised. Keeruliste ja võõrapäraste nimedega suurõppuste taga peitub lihtne ja arusaadav tõde: Eesti riigi kaitseks tuleb valmis olla nüüd ja praegu. Aga ka homme ja kaugemas tulevikus. Selleks tuleb liitlastega koostööd teha ja vaim värske hoida.

Eesti on oma liitlaskohustusi täitnud ausalt ja eeskujulikult. Ma ei väsi koradamast: Eesti sõdur on maailma parim

Kaitseväe juhataja brigadikindral Riho Terras 15. novembril Estonia kontserdisaalis

FOTO: ARDI HALLISMAA

sõdur. Tahan esile tõsta kaitseväe allohvitsere, meie raudvara, kelle teadmised ja kogemused on ohvitseridele kindlaks toeks nii lahingus kui ka väljaõppel.

Nagu te kõik teate, pole me läbi saanud kaotusteta. Neid noori mehi, kes on andnud elu Eesti eest, tuleb mees pidada. Me mäletame teid, Ivar Brok, Agris Hutrof, Arre Illenzeer, Kristjan Jalakas, Raivis Kang, Jako Karuks, Marko Knaps, Aleksander Mjazin, Andres Nuiamäe, Allain Tikko, Kalle Torn, Eerik Salmus, Herdis Sikka, Aare Viirmaa.

Tänane Eesti kaitsevägi on meie oma Eesti riiki teeninud 20 aastat. Selle aja jooksul on palju neid, kes on käinud sõjalistel missioonidel väljastpool meie

piire. On neid, kes on saanud vigastada nii välisoperatsioonidel kui ka oma kohust kodumaal täites. Ma pean silmas meie veterane. Mul on siiralt hea meel, et viimase aasta jooksul oleme pannud aluse veteranide teenistuse ja panuse hindamisele ja tunnustamisele. Lähiajal viime ellu Eesti veteranipoliitika, mis on üks väärt algatus. Luban, et teen kõik endast oleneva, et see poliitika muutuks reaalseks tegudeks, tõeliseks toeks ja tunnustuseks meie veteranidele.

Täna on sobiv ja pidulik võimalus meil üksteise tööd ja tegusid tunnustada. On selgemast selgem, et kaitseväe kõige suurem ja olulisem vara on meie inimesed. Selle hinnalise vara innustamise ja hoidmise rindel on tarvis nii

mõndagi olulist ette võtta. Kinnitan teile, et tööd on selle nimel tehtud, tehakse ka täna ja homme ning ega tulemused lase end kaua oodata. Kaitseväe arendamine on kui keerukas võrrand meie ees seisvate probleemide ning meie kasutuses olevate vahendite, oskuste ja võimaluste vahel. Kõik muutused toovad kaasa küsimusi. Nende küsimuste lahendamisel tuleb säilitada rahulikku ja kindlat meelt.

Oleme tugevad siis, kui töötame koos, oleme ausad, sõbralikud ja avatud. Oleme üksteisele eeskujuks oskuste ja vaprusena. Önnitlen teid kaitseväe 94. aastapäeva puhul. Soovin meile kõigile jõudu, edu ja mõistust Eesti riigi kaitsel.

Uue kaitseväeteenistuse seaduse jõustumine on ukse ees

Senine kaitseväeteenistuse seadus on oma olemasolu tosina aasta jooksul teinud läbi hulgaliselt muudatusi ja saanud täpsustusi, kuid sellele vaatamata on see ennast ammendanud. Järgmise aasta 1. aprillist kehtima hakkav uus kaitseväeteenistuse seadus toob kaasa rida põhimõttelisi muudatusi nii ammustele teenistuses olijatele kui teenistusse astujaile.

Erinevaid teenistuses olemissa seotud aspekte on seaduste abil reguleeritud juba riikide tekkimise algusaegadest. Valitsejatele on alati oluliseks küsimuseks olnud riigi eduka toimimise põhimõtted, valitsemiskorra ja riigikaitse toimemehhanismid ning sellest tulenevalt riigiteenistujate lojaalsus ja pädevus. Seega on erinevatel aegadel kehtestatud nõudeid, mis tagavad täitevvõimu eduka toimimise ja määratlevad ootused ametnikele.

Kaitseväge on osa täitevvõimust ja kaitseväelased moodustavad olulise osa riigiteenistujatest. Eristamiseks kaitseväge erinevust muust avalikust teenistusest on nii Eesti riigi esimesel iseseisvusperioodil kui ka viimase kahekümne aasta jooksul reguleeritud kaitseväeteenistusega seonduvat eriseadusega, mis küll arvestab avaliku teenistuse põhimõtteid, kuid loob sellega võrreldes mitmeid olulisi erisusi.

Iseseisvuse taastanud Eesti ajalooli kaitseväeteenistuse reguleerimise oluliseks etapiks 1999. aasta, mil valmis varasematest eelnõudest oluliselt erinev kaitseväeteenistuse seaduse eelnõu, milles pöörati senisest märkimisväärselt enam tähelepanu kaitseväge keskmisele isikule, kaadriksäälasele. (Vt ka Karl Laas. Uus kaitseväeteenistuse seadus on vanast mahukam ja põhjalikum. Sõdur 4 (23) 1999 kuni 4 (27) 2000 / 1 (28) 2001 – toim.)

12 aastat on olnud seadusele üsna paras iga: siia mahub rida parandusi ja kaks uut redaktsiooni. Et kogu avaliku teenistuse olemus on selle aja jooksul pika sammu edasi astunud, oligi aeg välja töötada ja vastu võtta uus kaitseväeteenistuse seadus. Põhieesmärgiks seati kvaliteetse ja tänastele nõuetele vastavalt teenistust korraldava õigusakti koostamine, mis arvestaks ühiskonna ja kaitseväge arenguid, säilitades sealjuures

Maire Kurvits

KAITSEVÄE PEASTAABI ÜLDOSAKONNA JUHATAJA

teenistuse eripära ja olemuse ning kaitseväelaste õigused.

Paralleelselt kaitseväeteenistuse seadusega menetleti ka uut avaliku teenistuse seadust, mis seadis kõne all olevale õigusaktile oma nõuded. Kokkuvõttes võib öelda, et mõlema – avalikku teenistust ja selle eriliiki korraldava – seaduse menetlus on olnud aja- ja töömahukas ning jätkub igapäevases töös rakendusaktide väljatöötamise ja elluviimisega. Lisaks kaitseväeteenistuse seadusele reguleerivad teenistust ka kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seadus, mis on pigem suunatud täna teenistuses olevatele isikutele, ja kaitseväeteenistuse seadusega seotud Riigikogu koosseisu hääletenamusega vastuvõetud seaduste muutmise seadus. Viimane muudab ühtlasi ka kaitseväeteenistuse seaduse rakendamiseks vajalikke õigusakte.

Lisaks kolmele kaitseväeteenistust

Eristamiseks kaitseväge erinevust muust avalikust teenistusest on nii Eesti riigi esimesel iseseisvusperioodil kui ka viimase kahekümne aasta jooksul reguleeritud kaitseväeteenistusega seonduvat eriseadusega.

korraldavale seadusele on ette valmistatud 47 vabariigi valitsuse määruse ning kaitseministri määruse ja käskkirja projekti, mille kooskõlastamine on artikli ilmumise ajal alles tööfaasis. Pärast kõrgemalseisvate rakendusaktide menetluse lõppu ootab ees paljude kaitseväge juhataja käskkirjade kohendamine või uute käskkirjade kehtestamine. Kogu rakendusprotsess peab lõppema järgmise aasta märtsis, et 1. aprillist saaks alustada juba uue seaduse ja rakendusaktidega.

Nii avaliku teenistuse seadus (ATS) kui ka kaitseväeteenistuse seadus (KVTS) jõustuvad 2013. aasta 1. aprillil ning praegu on juristide ja personalitöötajate prioriteediks seaduste tutvustamine ning eduka rakendumise tagamine. Kui seadused jõustuvad, on tähtis teada ja mõista, et need on küll uued ja paljus varasemast erinevad, kuid inimese põhiõiguste kaitse on endiselt tagatud ning senised töö- ja teenistustingimused ka uues regulatsioonis kaitstud.

Kaitseväeteenistuse seadus keskendub järgmistele kategooriatele:

- kutsealune,
- ajateenija,
- asendusteenistuja,
- reservväelane,
- tegevväelane.

Ajalises mõttes haarab seadus iseseisvalt rahuaega ja erakorralist seisukorda. Juhul, kui tuleb tõsta valmisolekuaset, lisanduvad kaitseväeteenistuse seadusele ka rahuaja riigikaitse seadusest tulenevad lisasätted. Riigi eriõigusliku seisundi muutumine ehk sõjaaeg on hõlmatud KVTSi ning rahuaja riigikaitse seaduse ja sõjaaja riigikaitse seaduse sätetega.

Käesoleva artikli eesmärgiks on anda ülevaade tegevteenistuses oleva kaitseväelase teenistuse korraldamisest ja siin ei vaadelda kuigi põhjalikult aja-

Täna Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgemas Sõjakoolis õppivad kadetid alustasid tegevteenistust veel vana kaitseväge teenistuse seaduse kehtimise ajal

reserv- ja asendusteenistuse temaatikaga distsiplinaarvõimuga seonduvat.

Mis on KVTSi mõte? Seadus sätestab kaitsevägekohustuse, kaitseväge teenistuse ja asendusteenistuse subjektid, nende õigusliku seisundi, kaitsevägekohustuse täitmise korralduse ning kaitsevägele suhtes rakendatavad ergutused, distsiplinaarvastutuse alused, distsiplinaarkaristused ja distsiplinaarmenetluse korra. Tegevteenistusele kohaldatakse avaliku teenistuse seadust KVTSis sätestatud eristustega.

Seadus defineerib kõik teenistuse korraldamiseks olulised mõisted. Seaduse keskseks määratluseks on **kaitseväge teenistuse mõiste**, milleks on kaitseväge teenistuskohustuse täitmine ja tegevteenistus. Varasemalt on reguleeritud asendusteenistusega seotu.

Jõustuv KVTS annab kaitsevägele senisest suurema tegevusvabaduse teenistuse vormiliseks korraldamiseks ja seega peame senisest enam hakkama esitama ühe või teise ametikohaga seotud nõudmisi, samuti ootusi nende ametikohtade täitjatele. Sellega seoses on oluline koht väljaõppel. Võrreldes kehtivas seaduses sätestatuga võib sõjaväelist väljaõpet anda lisaks kaitsevägele ka Kaitseliit, kuid see peab vastama kaitseväge juhataja kehtestatud nõuetele ja korrale.

Mõistetes on muutunud kaadrikaitsevägele nimetus: seadus sisustab tegevteenistuse mõiste, mille kohaselt on tegu avaliku teenistuse eriliigiga, kus kaitse-

väekohustuslane töötab sõjaväelise auastmega ametikohal. Tegevteenistuses olev isik on **tegevväelane**.

Nagu täna, kaasneb ka 1. aprillist teenistusse võtmisega töötuse andmine. Kehtiva töötuse tekst jääb samaks ja see eristub oma sisu tõsiduselt ka edaspidi kõikide teiste vannet andvate teenistujate vande olemusest.

Sõjaväelise auastme osas räägitakse auastme andmisest ja alandamisest ning selle äravõtmisest. Auastme äravõtmisel kaotab isik kõik talle antud sõjaväelised auastmed. Auaste võetakse ära, kui kaitsevägele on karistatud näiteks inimese- või riigivastaste süütegude eest.

Endiselt on seaduses sätestatud auastme vanus ja tingimused, mis peavad olema täidetud uue auastme saamiseks. Nendeks on tegevväelase vastavus rahuaja ametikoha nõuetele, auastme vanuse täitumine ja rahuaja ametikohale vastavust hinnanud ülema sellekohane soovitus. Sarnaselt praegusega määratakse

Uus seadus ei tunne praegu kasutusel olevaid tegevteenistuse lepinguid, sest neil ei ole juba pikka aega õiguslikku sisu ning kõik teenistusega seotud põhitingimused määratakse ülema käskkirja ja ametijuhendiga.

iga kaitsevägele sõjaväelise auastmega ametikohale, millele vastab antud isiku haridus ja sõjaväeline väljaõpe. Sõjaväelise auastmega ametikohad on kaitseväge ja Kaitseliidus. **Sõjaväelise auastmega ametikohale** ettenähtud erialase hariduse nõuded kehtestab kaitseväge juhataja, kui seadus ei kehtesta teisiti.

Nagu eespool öeldud, kohaldatakse tegevväelase teenistusele paljus avaliku teenistuse seadust, mida täpsustavad KVTSis sätestatud erisused: töö- ja puhkeaja, asendamise, lähetamise ja teenistusalaste piirangute erandid. Ka praegu reguleerivad tegevväelase teenistust avaliku teenistuse seaduses ja KVTS.

Uus seadus ei tunne praegu kasutusel olevaid tegevteenistuse lepinguid, sest neil ei ole juba pikka aega õiguslikku sisu ning kõik teenistusega seotud põhitingimused määratakse ülema käskkirja ja ametijuhendiga. Olen sageli koolitustel ja loengutel kaadrikaitsevägele küsinud, millal nendega sõlmitud tegevteenistuse lepingut viimati muudeti. Tavaliselt ei osata sellele küsimusele täpselt vastata. Samas on kõik vajalik käskkirjade ja ametijuhenditega paika pandud ning just seetõttu on leping kaotanud mõistliku sisu ja mõtte.

Teenistussuhte tähtajalisus

Tegevteenistusse võetavad tegevväelased alustavad oma teenistust kaitsevägele **tähtajalises teenistussuhtes**, mille kestuseks on kuni viis aastat. Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadett võetakse tegevteenistusse õppekava kahekordse nominaalkestuse ajaks.

Tegevteenistusse võib võtta korduvalt. Ehk teisisõnu: kui viieaastane teenistusperiood on läbi ja nii tegevväelane kui ka kaitseväge soovivad koostööd jätkata, võetakse isik teenistusse uueks, kuni viieaastaseks perioodiks. Tegevväelane, kes on olnud katkematult tegevteenistuses vähemalt kümme aastat, võetakse tegevteenistusse määramata ajaks.

Seaduse jõustumisel tähtajatus teenistussuhtes olevad tegevväelased jätkavad teenistust senistel tingimustel; tegevväelased, kellega on seaduse jõustumise hetkel tähtajaline teenistussuhe, teenivad kokkulepitud tähtaja lõpuni ja jätkavad siis seaduses toodud alustel sõltuvalt teenitud perioodist kas tähtajalises või tähtajatus teenistuses.

Rõhutan, et siin ja edaspidi peavad praegu teenistuses olevad kaadrikaitsevägele jälgima lisaks KVTSile ka KVTSi rakendamise seadust, mis loob

teenistuses olijatele erisused võrreldes organisatsiooni sisenejatega. **Katseaega** tegevväelasele ei kohaldata, sest teenistusele eelnevad õpingud peaksid olema piisavaks kinnituseks tema sobivusele.

Rahuaaja ametikohale nimetab kaitseväge juhataja või tema volitatud ülem. Seadus määratleb nõuded, millele tegevväelane peab vastama ning nendeks on ametikohale ettenähtud hariduse, sõjaväelise auastme, sõjaväelise väljaõppe ja riigisaldusele juurdepääsu loa omamine, lisaks peab isik vastama tervise- ja füüsilise ettevalmistuse nõuetele.

Tegevväelase viimine teenistuse huvides madalamale ametikohale eeldab isiku kirjalikku nõusolekut. Uuele rahuaaja ametikohale nimetamisest teavitatakse tegevväelast kirjalikus vormis vähemalt seitse päeva enne uuele ametikohale asumise kuupäeva.

Uuest KVTSist on välja jäetud atesteerimine, mis on asendatud **rahuaja ametikoha nõuetele vastavuse hindamisega**. Vastavust nõuetele hindab tegevväelase vahetu ülem vähemalt üks kord aastas ning hindamise käigus hinnatakse tegevväelase senist teenistusala arengut, teenistusülesannete täitmist ja koolitusvajadust ning arutatakse järgmise perioodi teenistusülesandeid. Oluline on, et hindamise käigus annab tegevväelane ülemale tagasisidet juhtimise kohta.

Igal kolmandal aastal toimub tegevväelase **kohustuslik arstlik läbivaatus ja tervisenõuetele vastavuse hindamine**. Tegevväelane on kohustatud vähemalt **kord aastas osalema füüsilise ettevalmistuse hindamisel**.

Tegevväelastel säilib 35 kalendripäeva pikkune **puhkus**. Ka väljateenitud lisapäevad staaži eest säilivad säilivad, kuid neid enam ei lisandu. Tegevväelaste lisapuhkepäevad kehtivad nende teenistuses oleku lõpuni. Neile, kes liituvad organisatsiooniga pärast seaduse jõustumist, nähakse ette põhipuhkus kestusega 35 kalendripäeva, kuid staažipäevi juurde ei arvestata. Ka siin tehakse vahet seaduse ja rakendusseaduse osas, kus seaduse jõustumisel teenistuses olid ja staažipäevade osas eelisseisundis.

Lähetamine ja suunamine

Tegevväelased viibivad tihti lähetustes, mistõttu on sellekohane regulatsioon seaduses selgelt paika pandud: **lähetuse ajal ei kohaldata seaduses sätestatud tööaega, töö tegemise aja piirangut, tööaja korraldust, ööajal tehtavat tööd**

Lähetuse ajal ei kohaldata seaduses sätestatud tööaega, töö tegemise aja piirangut, tööaja korraldust, ööajal tehtavat tööd ja ületunnitööd reguleerivaid sätteid.

ja ületunnitööd reguleerivaid sätteid. Lähetuses antakse tegevväelasele iga 24 tunni kohta vähemalt kuus tundi puhkeajaga, millest neli tundi peab olema katkematu.

Lähetus võib olla riigisisene või lähetus välisriiki. Riigisiselt võib tegevväelast lähetada ajutise ülesande täitmiseks kuni 30 päevaks või teenistusülesannete täitmiseks teise struktuuriüksusse või koolitusele. Välisriiki lähetatakse kas kuni kuueks kuuks või koolitusele kuni viieks aastaks või rahvusvahelisele sõjalisele operatsioonile või pikaajalise välislähetuse kestusega üle kuue kuu.

Lähetusest erineb tegevväelase **suunamine**, milleks on tema saatmine kindlaksmääratud ajavahemikuks sõjaväelise auastmeta ameti- või töökohale (näiteks ametikohale kaitseministeeriumi, kaitseressursside ametisse vms). Suunamine kestab kuni 3 aastat ja tähtaega võib pikendada ühe korra kuni kolme aasta võrra. Tegevväelast teavitatakse suunamisest ette vähemalt 30 päeva enne suunamise esimest päeva.

Rotatsioon toob sageli kaasa vajaduse kolida ja vahetada elukohta. KVTSi kohaselt võib tegevväelasele anda kasutada tööandja eluruumi kohaliku omavalitsuse üksuses, mille territooriumil asuvas üksuses ta ametikohale määratakse.

Kolimisel võib tegevväelasele maksta **ümberasumise hüvitist**, kui uuele rahuaaja ametikohale määramisega kaasneb siirdumine teise kohaliku omavalitsuse territooriumile koos püsiva elukoha vahetusega. Hüvitise maksmise ja ümberasumisega seotud kulu hüvitamise ulatus, tingimused ja korra kehtestab vabariigi valitsus.

Puhkused, lähetused ja töövõimetus on vaid osa nimekirjast, mille puhul tuleb alati läbi mõelda ka **asendamise** korraldus. Parim abimees selleks on ametijuhend või struktuuriüksuse põhimäärus, kus on üheselt kajastatud asendamise kord. Kuid ka need dokumendid tuleb kriitiliselt üle vaadata järgmisest põhimõttest lähtuvalt:

- tegevväelast asendab tegevväelane;
- ametnik asendab ametnikku;
- ametnik asendab töötajat;
- töötaja saab ametnikku asendada vaid mahus, mis on kaetud tema töölepinguga; üheski avaliku võimu teostamise küsimuses ei saa töötaja ametnikku asendada.

Tihti on küsitud, kas ja millised on uute seadustega kehtestatud **teenistuslased piirangud ja vastutus** (eeskätt töötamine väljaspool teenistusülesannete täitmist). Tegevväelane võib tasu eest töötada väljaspool teenistusülesannete täitmist haridusasutuses teaduslikul ja pedagoogilisel töö, tervishoiu- ja teadustööl, treenerina spordiseaduse tähenduses, füüsilisest isikust ettevõtjana ja arstliku komisjoni koosseisus. Kõiki nimetatud töid võib teha ainult struktuuriüksuse ülema või tema otsese ülema kirjalikul loal, kui töötamine ei takista teenistusülesannete täitmist ega kahjusta avaliku võimu mainet. Seega tuleb igasuguste lisategevuste osas ülemaga aegsasti kokku leppida viisil, mis võimaldab kirjalikku taasesitamist.

Varalise kahju põhjustamine

Tegevväelase varalisele vastutusele ja kahju hüvitamisele kohaldatakse avaliku teenistuse seaduses sätestatud. Seega tuleb siin pöörduda ka tegevväelaste osas ATSi poole, mis ütleb, et kui ametnik on teenistuskohustust rikkunud tahtlikult, vastutab ta tekkinud kahju eest täies ulatuses. Kui ametnik on teenistuskohustust rikkunud hooletuse või raske hooletuse tõttu, vastutab ta ulatuses, mille tuvastab ülem või selleks volitatud isik kaalutusotsuse alusel. Kui kahju pole tekitatud tahtlikult, ei tohi nõutav hüvitus ületada ametniku kuuekordset põhipalka.

Palgakorraldus

Seoses uue avaliku teenistuse seaduse vastuvõtmisega muutuvad oluliselt kogu avaliku sektori palgapõhimõtted. Seadusloojad on seadnud eesmärgiks korrastada läbipaistmatu palgasüsteem ning luua lihtsalt jälgitav ja mõistlikest elementidest koosnev tasustamismehhanism. Palk hakkab koosnema kahest komponendist: põhipalgast ja muutuvpalgast. Põhipalgast hulka liiguvad kõik praegused palgakomponendid, v.a lisatasud täiendavate tööülesannete täitmise ja nõutavast tulemuslikuma töö eest. Muutuypalk tohib summaarselt moodustada 20% põhipalgast ning siia kuuluvad preemiad ja lisatasud.

Kuna palgasüsteemi lõplik väljatöötamine on alles käimas, on veel liiga vara anda täpseid selgitusi palgajuhendi toimepõhimõtete ja muu selletaolise kohta. Kuid olgu öeldud, et teenistuses olijate teenistustasu ei tohi uue seaduse jõustumisel langeda, kui isik teenib samal ametikohal ja teeb sama tööd.

Tegevteenistusest vabastamine

Tuleb teha vahet ametikohalt vabastamisel ja tegevteenistusest vabastamisel. Ametikohalt vabastamine eeldab reeglina jätkamist kaitsevæes teisel rahuaja ametikohal, kuid tegevteenistusest vabastamine toob kaasa organisatsioonist väljumise.

Kaitsevæest lahkumisel omal soovil on etteteatamistähtaeg ka uues seaduses vähemalt 60 päeva enne soovitud vabastamise kuupäeva ja kehtima jääb see tähtajatu teenistussuhte korral. Tähtajalisest teenistusest omal soovil vabastamist üldjuhul taotleda ei saa, v.a erakorraliste asjaolude ilmnemisel.

Teenistusalased tagatised moodustavad olulise osa seadusest ja sarnanevad paljus praegu kehtivatele. Kaitsevæelasele tagatakse vajadusel riigi kulul piirmäära ulatuses tervishoiuteenuseid, meditsiiniseadmeid ja ravimeid. Hüvitamisele kuuluvad sõltuvalt vigastuse astmest ka kaitsevæelase ja asendusteenistuja või tema saatja sõidukulud ja saatja majutuskulud. Reguleeritud on tervisekahjustuse saanud kaitsevæelaste õppekulude hüvitamine ja eluruumi kasutamine pärast tegevteenistusest vabastamist.

KVTSi eelnõu väljatöötamisel diskuteeriti erinevate ministriumidega **pensionikindlustuse** teemal ja ka praegu on päevakorras n-õ eripensionidega seonduv. KVTS sätestab sõnaselgelt, et isikul, kellel on vähemalt 20-aastane tegevteenistusstaaz, tekib 50-aastaselt õigus **tegevteenistus pensionile**, mille suurus on 50% tema pensioni suuruse arvutamise aluseks olevast ametikoha palgaastmestiku keskmisest. Pensioni ülemäär on endiselt 75% ametikoha palgaastmestiku keskmisest.

Seaduste rakendamine

Seaduste rakendamisel tuleb paljudes küsimustes järgida täna kehtiva seaduse sätteid. Mitmete küsimuste puhul kohaldub otsuste tegemisel ning hüvitiste määramisel 1. aprillini kehtiv seadus. Õiguse üldpõhimõtte kohaselt rakendatakse konkreetsele pooleleiolevale

Tegevæelaste teenistussuhte vormistatakse uuele faktilisele alusele ja siin peab kaitsevæelane, kes ei soovi uue seaduse alusel teenistust jätkata, organisatsiooni teavitama 30 päeva jooksul seaduse jõustumisest.

protsessile õigusakti, mille alusel vastav toiming või protsess alguse sai.

Tegevæelaste teenistussuhte vormistatakse uuele faktilisele alusele ja siin peab kaitsevæelane, kes ei soovi uue seaduse alusel teenistust jätkata, organisatsiooni teavitama 30 päeva jooksul seaduse jõustumisest. Sellisel juhul vabastatakse isik seitsme päeva jooksul teenistusest hüvitist maksmata. Määramata tähtajaga teenistuses olev kaitsevæelane jätkab määramata tähtajaga teenistust, määratud tähtajaga tegevteenistuse lepinguga teenistuses oleva isiku teenistus jätkub tegevteenistuse lepingus märgitud tähtajani, pärast mida teenistussuhet kas jätkatakse või see lõpetatakse.

Seaduse jõustumisel teenistuses olevatele tegevæelastele säilivad nende praegused teenistustingimused. Palgaarvestus viiakse küll uuele alusele, kuid väljamakstav summa ei tohi väheneda, kui teenistustingimused ei muutu.

KVTS jõustumisel jääb väljateenitud kaitsevæeteenistuse staaž kehtima ja seni kehtinud seaduse alusel väljateenitud kaitsevæeteenistuse staaž arvestatakse tegevteenistuse staaži hulka päeva täpsusega.

Varasem distsiplinaarkaristus kehtib ka pärast uue KVTSi jõustumist. Nii-sugune karistus täidetakse ja see kustub selle seaduse järgi, mille alusel see määrati.

Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist teenistusülesannete täitmise tõttu haigestunud või vigastada saanud isikule arstiabi ja tervishoiuteenuste osutamine ning meditsiiniseadmete, ravimite ja sotsiaalteenuste tagamine toimub seni kehtinud kaitsevæeteenistuse seaduses sätestatud ulatuses ja korras, kui vastavasisuline otsus tehti enne uue kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist. Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist teenistusülesannete täitmise tõttu hukkunud või töövõimetuks jäänud isikule hüvitise maksmine toimub seni

kehtinud kaitsevæeteenistuse seaduses sätestatud korras. Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist perekonnaliikme või lähedase esitatud taotlus tagada sõidukulu raviasutuse asukohta ja tagasi ning majutuskulu raviasutuse asukohas vaadatakse läbi seni kehtinud kaitsevæeteenistuse seaduses sätestatud korras.

Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist määratud väljateenitud aastate pension loetakse kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumisel tegevteenistus pensioniks ja edaspidi kohaldatakse sellele uut kaitsevæeteenistuse seadust. Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist määratud tootjakaotus- ja töövõimetuspensionile kohaldatakse uut kaitsevæeteenistuse seadust.

Isikul, kelle tegevteenistuse leping sõlmiti enne 2008. aasta 1. jaanuari, on 13-aastase tegevteenistusstaazi täitumisel pensioni suurus 30% tema pensioni arvestamise summast, mida suurendatakse kuni 20-aastase kaitsevæeteenistuse staaži täitumiseni 3% võrra iga tegevteenistusstaazile lisanduva aasta eest. Iga 20-aastasele tegevteenistusstaazile lisanduv tegevteenistusstaazi suurendab pensioni arvestamise summast pensioniks arvatavat protsenti 2,5% võrra.

Tegevæelasel, kelle teenistusaega seni kehtinud kaitsevæeteenistuse seaduse alusel pikendati üle sätestatud piirvanuse enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist, on 13-aastase kaitsevæeteenistuse staaži korral tegevteenistuse pensioni suuruseks 50% tegevæelase pensioni arvestamise summast. Iga 13-aastasele tegevteenistusstaazile lisanduv tegevteenistusstaazi aasta suurendab pensioni arvestamise summast pensioniks arvatavat protsenti 2,5% võrra. Enne kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumist esitatud pensioni saamise taotlus vaadatakse läbi ja pension määratakse seni kehtinud kaitsevæeteenistuse seaduses sätestatud korras ning edaspidi kohaldatakse määratud pensionile uut kaitsevæeteenistuse seadust.

Kui pensioni saaja soovib määratud pensioni lasta ümber arvutada uue kaitsevæeteenistuse seaduse alusel, peab ta esitama taotluse sotsiaalkindlustusametile kuue kuu jooksul arvates seaduse jõustumisest, ning pension arvutatakse ümber alates kaitsevæeteenistuse seaduse jõustumisest. Edaspidi kohaldatakse määratud pensionile uut kaitsevæeteenistuse seadust.

Kaitsevæeteenistuse seaduse rakendamine on pikaajaline ja ressursimahukas, see hõlmab kõiki valdkonnaga seotud inimesi, ülesandeid ja protsesse.

Saber Strike 2012 oli Ämari Lennubaasile vaheeksamiks

Lennubaasi toetus õppusele Saber Strike 2012

Läinud suve tippündmuseks õhuväe Ämaris paiknevale Lennubaasile oli võõrustada õppuse Saber Strike 2012 raames Eestisse saabunud Ameerika Ühendriikide Michigani Rahvuskardi lennuüksust (<http://www.127wg.af.mil/>). Õppuse korraldas USA Euroopa väejuhatus, Eesti poolt oli õppuse üldjuhiks maaväe ülem, planeerivaks ja ettevalmistavaks staabiks Maaväe Staap. Lisaks Eestile ja Ühendriikidele osalesid õppusel Läti, Leedu, Kanada, Prantsusmaa, Soome ja Ühendkuningriik. Õhuväel ja Ämari Lennubaasil oli õppust toetav roll.

Eestis ja Lätis

Õppus ise viidi läbi 6.–24. juunini Eestis ja Lätis. Õppuse juhtstaap asus Tapa sõjaväelinnakus. Lätis Ādaži polügoonil harjutasid koostööd maaväeüksused koos taktikaliste õhutuletoetuse juhtidega ning Ämaris lennuväljal paiknesid ründelennukid A-10 ja tankurlennukid KC-135, mis toetasid maavägede tegevust Ādaži polügoonil. Lisaks tagati Ämaris transpordilennukite C-130 ja C-17 vastuvõtt, maapealne toetus ja õppust külastanud kõrgeid külalisi transportinud pisemate lennukite teenindamine. Eesti õhuväe ja Lennubaasi ajaloos oli see esimene kord, kui Ämaris maandusid ründelennukid A-10, tankurlennukid KC-135 ja rasketranspordilennuk C-17. Ajalugu tehti ka esimese instrumentaalmaandumisega. Õppuse tipphetkedel paiknes Ämaris kuni 20 ühikut USA ja Eesti lennutehnikat.

Õppuse Saber Strike 2012 eesmärgiks oli osalevate riikide maaväeüksuste omavahelise ja juurde antud õhuväeüksustega koostöö harjutamine Afganistani operatsiooniks ja samalaadseteks operatsioonideks tulevikus. Ründelennukite A-10 ülesandeks oli pakkuda õhutuletoetust maaväeüksustele. See võimaldas nii Eesti kui teiste osalevate riikide õhutuletoetusjuhtidel harjutada maapealsete sihtmärkide tabamist. Tankurlennukid KC-135 toetasid rün-

Maanus Nigul

MAJOR, ÄMARI LENNUBAASI STAABIÜLEM

delennukite operatsioone vajaliku kütusega ja viisid õppuse käigus läbi nende tankimist õhus nii Eesti kui ka Läti õhuruumis. Kogu lennutegevust õhuruumis kontrollisid sihtusohvitserid nii Ämaris paiknevast õhuväe õhuoperatsioonide juhtimiskeskust kui ka Läti ja Leedu vastavatest keskustest ülesandega tagada lennukite ohutu ja segamatu lend õppuse alale ja tagasi baasi kehtestatud lennukoridorides. Õppuse õhuruumi jõudes anti ründelennukite kontroll omakorda üle õhutuletoetusjuhtidele maapealsete sihtmärkide hävitamiseks lennukil oleva lahingumoonaga.

Ämaris paikneva USA isikkoosseisu ja varustuse transpordiks kasutati transpordilennukeid C-130 ja C-17. Samaaegselt liitlaste lennuüksusega oli Ämaris tegevuses ka Eesti enda lennugrupp lennukitega AN-2 ja L-39 ning kopteritega R-44. Lennupäästevalmidust tagas aga Politseija Piirivalveameti lennusalikopteritega AW-139. Pärast ameeriklaste ründelennukite õhutuletoetuse missioonide lõppu Ādažis võtsid õppuse õhutuletoetuse tagamise üle lennugrupi lennukid L-39.

Uue lennuvälja eksam

Praktilised ettevalmistused õppuseks algasid õhuväele ja Lennubaasile juba 2011. aasta sügistelvel, mil samaaegselt planeeriti maaväe ja õhuväe staapides õppusel läbiviidavaid operatsioone. Lennubaasis oli põhiorhk lennuvälja uute ja värskest installeeritud navigatsioonisüsteemide töökorda seadmisel ning lennuvälja õhuruumi protseduuride koostamisel ja rakendamisel. Tõsine ülesanne oli ka värskest valminud hoonete kasutuselevõtmine olukorras, kus võimalikud ehitusvead pole veel välja tulnud. Lennubaasi erinevate valdkondade spetsialistidele, eelkõige aga lennuvälja-, side- ja logistikaohvitseridele ning -allohvitseridele oli

see väga kiire ja pingeline periood. Töötati koos nii süsteemide tootjatehaste ja tarnijatega Itaaliast, USAst, Inglismaalt ja Soomest, süsteemide kontroll-lende teostava lennufirmaga Rootsist kui ka taristu ehitanud firmadega Eestist. Paralleelselt tehti väga konstruktiivset koostööd Lennuametiga, et saaksid rakendatud vajalikud õhuruumiprotseduurid lennuüksuste lennutegevuseks Ämaris.

Õppuse ajal oli Ämari Lennubaasi eesmärgiks vastuvõtva riigi toetusüksuse rolli täitmine. Olulisimaks ülesandeks oli lennuväljaspetsiifiline ja baasi logistiline tagamine. Lennuüksuste vastuvõtuks tagati baasi ja lennuvälja valmidus koos lennujuhtimise, navigatsioonisüsteemide ja lennuväljavõimekustega. Õppusel osalev baasi enda ning toetavate ja saabunud liitlasteüksuste isikkoosseis kokku ulatus kuni 350 inimeseni. Näiteks üheks logistiliseks ülesandeks oli kütusega varustamine, mida õppusel osalenud lennukitele ja ka maismaatranspordivahenditele tagati kuni 800 000 liitrit. Saabuvate üksuste juhtimispunktide loomiseks ja töökorda seadmiseks tagati vajalikud tingimused baasi taristus koos vajalike sidevõrkude ja vahenditega. Õhuoperatsioonide edukaks läbiviimiseks lõppeesmärgiga toetada maaväeüksuste operatsioone toimetab Ämaris viis erineva spetsiifika ja funktsiooniga juhtimispunkti. Lisaks alalisel toimival Eesti õhuväe õhuoperatsioonide juhtimiskeskusele ja ööpäevasele baasi julgeolekut tagavale korrapidamis- ja valveteenistusele aktiveeriti Lennubaasi operatsioonide keskus, ründelennukite operatsioone planeeriv keskus ja tankurlennukite operatsioone planeeriv keskus. Lisatoetust Lennubaasile ja Ämaris paiknevale väekontingendile tagasid Kaitseväe Logistikakeskuse logistikapataljon (liikumise ja transpordi koordineerimise meeskond, MOVCON), Kaitseliit (valvemeeskonnad), vabatahtlikud päästjad (MTÜ Padise Päästeselts ja MTÜ Kaberneeme Klubi), 1. Jalaväebrigadi tagalapataljon (toitlustus), Kaitseväe

«Tankihävõtaja» A-10 ehk ründelennuk, mis piltlikult öeldes ehitati suure tulejõuga kuulipilduja ümber, lendamas Eesti õhuruumis

FOTO: ANDRES RIISAAR

Logistikakeskuse tervisekeskus (meditsiinipersonal), sõjaväepolitsei (patrull ja sisekord) ning Politsei- ja Piirivalveamet (Ämari piiripunkti tegevus ja lennupäästevalmidus).

Õppus Saber Strike 2012 oli pärast mõneastast ehitustööd Ämari Lennubaasi esimeseks võimaluseks opereerida valminud lennuvälja, navigatsioonisüsteemide ning toetava baasi taristu ja tehnikaga. See õppus andis suurepärase kogemuse kogu baasi isikkoosseisule, võimaldas praktiseerida valminud lennuvälja ja hangitud tehnikaga, tuletada

Õppuse ajal oli Ämari Lennubaasi eesmärgiks vastuvõtva riigi toetusüksuse rolli täitmine. Olulisimaks ülesandeks oli lennuväljaspetsiifiline ja baasi logistiline tagamine.

meelde missioonikogemusi «kuumadest» piirkondadest ning andis kindlustunnet valmistuda uuteks ülesanneteks. Selle õppuse abil sai hinnata olemasolevate baasi ja lennuvälja tegevusprotseduuride toimimist ja jõuda selgusele, mis on puudu. Lisaväärtuseks võib nimetada seda, et selline konkreetne operatsioon, mis sest, et väljaõppeline, kiirendas mõnegi baasi ja lennuvälja operatsioonilist võimekust tagava projekti realiseerumist. Seega, õppus Saber Strike 2012 aitas tõsiselt kaasa Ämari Lennubaasi ja lennuvälja operatsioonilisele arengule.

Navigatsioonisüsteemid

Õppus oli tõsiseks proovikiviks side- ja navigatsioonisüsteemidele. Seda eelkõige seetõttu, et navigatsiooni-, maandumis- ja meteoseadmete paigaldamine oli graafikust tublisti maas.

Selleks, et seadmed töökorda saada, oli vaja koos peatöövõtja (Selex SI Itaaliast) ja kõigi allhankijatega (Vaisala Soo-

Andres Olema

MAJOR, SIDEÜLEM

mest, Seleks SI USAst, Telegrupi AS Eestist ja Moog Fernau Ühendkuningriigist) leida kompromiss tööde lõpetamiseks, vajalike mõõtmiste tegemiseks ja testlen-

dude (Saab Rootsist) läbiviimiseks enne õppuste algust.

Tänu edukale koostöötahtele õnnestuski kõik seadmed nõuetekohaselt tööle rakendada kõigest mõned päevad enne õppust. Ja siis see tuligi, esimene instrumentaalmaandumine Ämari lennuväljal. See oli hea tunne.

Õppuste ajal suutsime ilmnendud väikesed viperused kõrvaldada ja külalised jäid meie side- ja navigatsioonisüsteemide tööga rahule. Hea meeskond suudab palju.

Päästeteenistus väljakutsel

Päästeteenistuse ülesanne oli tagada õhusõidukite maandumiste ja õhku-õhusõidukite ajal lennuväljal vastav päästekategooria. Kaubalennukite, nn Heavyde liikumise ajal pidime tagama 8. päästekategooria: lennuväljal pidi olema kolmeminutilise valmisolekus vähemalt kolm päästeautot, nendel kokku 30 000 liitrit kustutusvett ja üheksa reageerimisvalmis tuletrüüjat. Päästeteenistusel oli valmisolekus neli autot, neist kaks meie oma *crash truck*'i, mõlemad mehitatud nelja tuletrüüjaga, ülejäänud kaks aga Padise ja Kaberneeme vabatahtlike päästekomandode paakautod. Lisaks sellele tuli olla ööpäevases valmiduses ka muudele sündmustele reageerimiseks, olgu see siis tulekahju, liiklusõnnetus või kiirabibrigaadi abistamine.

Et meile olid abiks ja juhendajaks neli Ameerika õhujõudude tuletrüüjat, oli kogu õppus ise täis tihedaid treeninguid. Igal vabal hetkel sai harjutatud erinevaid stsenaariume erinevate õhusõidukite juures. Baasis paiknesid pidevalt lennukid KC-135, mille juures saime harjutada lennukile lähenemist, päästeautode paigutamist lennuki ümber nii, et võimalikult efektiivselt ja väikese ressursiga oma ülesanded sooritatud saada. Harjutasime ka erinevaid protseduure lennuki sisemuses, nagu lennuki süsteemide seiskamine ning otsing ja evakatsioon õhusõiduki sisemusest.

Paavo Münter

NOOREMVEEBEL, TULETRÜÜJE- JA PÄÄSTETEENISTUSE VANEMTULETRÜÜJUJA-INSTRUKTOR

Lisaks paiknesid meie lennuväljal ründelennukid A-10, mille juures sai samuti kõvasti harjutatud. Nende lennukite puhul oli peaarhitekt suunatud piloodi kättesaamisele suhteliselt kõrgest ja kitsast kokpitist, samuti õhusõidukite süsteemide seiskamisele, et tagada päästjatele võimalikult ohutu töökeskkond.

Lennukimaketis, mis kujutab endast hiigelsuurt tünni, tegime nn elava tule harjutusi, et õppida kustutustehnikat ja kasutada *crash truck*'idel olevaid monitore. *Crash truck*'id on esmane töövahend lennukitulekahju korral ja need suudavad paisata 1500 liitrit vett minutis 50 meetri kaugusele.

Õppus ei möödunud vahejuhtumiteta. Nimelt hakkas veidi aega pärast maandumist lekkima kütust ühe KC-135 esimese mootori juurest. Kõik läks siiski õnnelikult, sest tehnikud leidsid lekke asukoha kiiresti.

Meie paigutasime oma autod lekke likvideerimise ajaks sellisel, et kogu õhusõiduk oleks julgestatud, ja olime valmis reageerima, kui midagi oleks süttinud.

Teiseks vahejuhtumiks oli olukord, kus maandumisele tulev A-10 teatas

Päästjad harjutamas lennuki kokpiti sisenemist

rikkest hüdraulikasüsteemis. Õnneks maandumisele tulles tal siiski mingeid probleeme ei tekkinud. Meeskonnad olid valmis reageerima valmisolekupositsioonidelt lennuvälja strateegilistes punktides ja pärast lennuki maandumist jälgitasime õhusõidukit parkimiskohani, olles valmis sekkuma, kui mingi probleem oleks ilmnunud.

Õppus oli huvitav ja tempokas, saime kasulikku infot ja õppisime mõndagi uut.

Lennujuhtimine

Lennujuhtimisteenistusest osalesid õppusel lennujuhid ja sünoptik. Õppuse ajal koolitati ka uut lennujuhti ja sünoptikut. Õppusel tuleristid saanud noor lennujuht kommenteeris kogemust: «Olen varem läbinud tsiivilennujuhi koolituse, kuid siin ootas mind hoopis teistsugune maailm kui see, milleks mind oli ette valmistatud. Kõige põnevamaks osutusid hävituslennukite protseduurid, mis erinevad tsiivilennukite omadest märgatavalt. Näiteks võivad hävitajad läheneda lennurajale kordades suurema kiirusega kui tsiivilennukid, seega tuleb neile anda ka juhiseid palju kiiremini ja olukordi lahendada hetkega. Põnevust pakkus, et sai juhtida selliste lennukite lende, mis on ehitatud sõna otseses mõttes ümber suurekalibrilise kuulipilduja – see on sellise õhusõiduki peamine pardarelv. Võib vaid kujutleda kuidas «tankihävitaja» A-10 sündis: otsustati, et taktikaliselt annaks tankiarmadade vastu suure eelise, kui suure tulejõuga kuulipilduja lendaks, ja ehitatigi talle lennuk ümber.»

Õppus ise kulges lennujuhtimisteenistusele ilma oluliste vahejuhtumiteta. Õppuse ajal tehti päevas neli hävitajatele püstitatud ülesannetega seotud lendu, millele lisandusid transpordilennukite ja Eesti õhuväe oma lennukid. Kogu õppusel oli lennujuhtidel kõige olulisem saada kogemusi töötamisest hävituslennuki-

Lennujuhid said õppuse käigus hulgaliselt kogemusi

Robert Huul

NOOREMVEEBEL, LENNUJUHTIMISTEENISTUSE LENNUJUHT

tega. Nagu eespool mainitud, hävitajate lennu juhtimise protseduurid erinevad teiste õhusõidukite juhtimise protseduuridest ning neid lennukoolis ei õpetata.

Õppus oli oluline ka Ämari Lennubaasi enda lennujuhtimise protseduu-

ride väljatöötamiseks. Nende väljatöötamine jätkub, et saada Ämarile ametlik õhuruum, mis võimaldaks võtta lennuvälja ümber lendavad lennukid täielikult meie kontrolli alla.

Õppuse käigus hinnati ka Ämari Lennubaasi lennujuhtimistorni ja lennujuhte. Õppusejärgne tagasiside ameeriklastelt oli väga positiivne ja me tunneme ka ise, et oleme paljude kogemuste võrra rikkamad.

Õppusel Saber Strike osalenud USA ja Eesti õhuväe lennukid ja nende meeskonnad mälestusfotole poseerimas

Lihne ja praktiline kütuseauto, mis sobib paljude lennukite tankimiseks

Kütuseteenistus käivitas terminali

Seoses õppusega Saber Strike 2012 oli kütuseteenistusel tavalisest suurem töökoormus. Oluline oli tagada meie autode ettevalmistamine ja korrasolek, kuid kõige olulisem tööosa oli Lennubaasi kütuseterminali käivitamine ja sellega kaasnev aktsiisilao loomine, mida tuli kiirkorras taotleda maksu- ja tolliametilt (EMTA).

Lendudeks vajaminev kütus oli vaja ladustada kütuseterminalis ja kõik muud ettevalmistused tuli ära teha enne külaliste saabumist. Kibedaks töötegemiseks läks juba aprillis, kui saime kindla kinnituse, et õppus tuleb, aga suurem osa EMTA nõudmistest oli veel täitmata.

Loetleda võiks terminali ettevalmistamist, varustuse hankimist ja paljude haldusküsimuste lahendamist, kuid kõige rohkem auru kulus hoopis dokumentide

Kalev Tabur

NOOREMVEEBEL, KÜTUSE JA MÄÄRDEAINETE
LAO LAOHOIDJA

koostamisele. Oleme tänulikud tollile, kes tuli meile väga paljude asjades vastu, sest riiklik kütuse aktsiisiladu oli nendelegi uus asi. Külaliste saabudes olime suurema osa ettevalmistustest juba valmis saanud ja koostöö võis alata.

Seoses õppusega tuli siia neli Ameerika õhujõudude kütuseteenistuse töötajat: meie mõistes kütuseohvitser, diagnostik-spetsialist ja kaks kütuseautojuhti. Nende puhul oli tähelepanuväärne see, et kõik oskasid ja võisid üksteist asendada.

Kütuseautosid oli kasutada kaks, mõlemad mahutavusega üle 22 000 liit-

ri, mis võimaldas tankida lennukipetrolliga nii lennukeid F-35 kui ka F-34. Kütuseautod olid ülimalt lihtsad ja vastupidavad ning mõne päevaga oli Eesti autojuhtidel töö käpas.

Positiivsena toon välja hea koostöö, sest juba esimestel päevadel tekkis ameeriklastega klapp. Kütuseala asjus saime esmalt korraliku väljaõppe ning hiljem ka praktiliselt kõike ise läbi teha, ja seda iga päev. See andis suure kogemuse ja usume, et edaspidi me hätta ei jääks. Praktilise töö juurde kuulus kütuse segamine, diagnostika ja kvaliteedikontroll, samuti vedela hapniku käitlemine.

Õppus kulges lodusalt ja suuremate probleemideta. Isegi, kui mõni mure tekkis, sai see kiire lahenduse. Nüüd oleme kogemuste võrra rikkamad.

Mulle endale oli ülimalt tähtis, et sain praktiseerida inglise keelt. Kui pikkadest tööpäevadest tulenev väsimus kõrvale jätta, oli kütuseterminalis töökalt lõbus. Ja ilmataatki oli meie poolt.

Lennuväljateenindus toetas saabunud õhuväeüksusi

Tänavusel õppusel Saber Strike 2012 oli meie üksuse ülesandeks tagada õhuväe-komponendi töö ja pakkuda toetust saabuvatele õhuväeüksustele. See ülesanne sai edukalt täidetud ja lennuväljagrupi üksused said hindamatu kogemuse aktiivsel lennuväljal getutsedes.

Milvert Rozenkron

VANEMVEEBEL, REISITERMINALI SPETSIALIST

Perrooniteenistus sai praktiseerida reaalseid esimese liini harjutusi. Kaubakäitlusmeeskond jälgis USA õhujõu-

dude kaubakäitlusmeeskonna tööd ja omandas hulga praktilisi kogemusi. Ka reisijate teenindamine oli meile Ämaris esmakordne, aga tulime sellega hästi toime ja saime hulga teadmisi ning oskusi Lennubaasi kauba- ja reisiterminali arendamiseks.

Liivimaa greif sirutab taas tiibu

Vastab Lõuna Kaitseringkonna ülem kolonelleitnant Vahur Murulaid.

Mis on Lõuna Kaitseringkond?

Lõuna Kaitseringkond on üks maaväe neljast territoriaalsest osast ehk maaväe ülema alluvuses olev kindla vastutusala sõjaväelisel korraldatud kaitseväge üksus, lisaks on maaväe koosseisus ka eksterritoriaalne 1. Jalaväebrigad. Kaitseringkondi on vaja selleks, et lihtsustada Eesti riigi kaitsmise juhtimist. Maaväe Staap juhhib rahuajal maaväe tegevust üldiselt, aga sõja ajal langeb lahingute juhtimise vastutus rohkem kaitseringkondadele. Kaitseringkondade allüksused – pataljonid ja kompaniid – on need, mis sõdivad agressiooni korral konkreetsel maastikul.

Sõja korral on kaitseringkonna ülesanne panna kaitseväge, Kaitseliidu ja tsiviilstruktuuridest kokku vajalikud üksused ning sõdida oma vastutusosal. Lisaks lahingute juhtimisele on vaja koordineerida, et toimiks ka tavapärase tsiviilelu: koolid ja haiglad jätkaksid tegevust, inimesed käiksid, kui võimalik, edasi tööl.

Miks on kaitseringkond oluline?

Territoriaalne jaotus kergendab riigikaitsetegevuse juhtimist kõikjal üle Eesti. Sõjaajal ei suuda Maaväe Staap üheaegselt erinevate pataljonide lahinguid igas Eesti nurgas juhtida. Erinevatest suundadest lähtuvate rünnete tõrjumise efektiivsemaks juhtimiseks ongi vaja neid pataljone koondavat suuremat territoriaalset üksust ehk kaitseringkonda või brigadi. Rahuajal valmistavad ringkonnad ja brigadid ette reservist tulevate üksuste formeerimist ja lahingutegevuse planeerimist.

Millest moodustub Lõuna Kaitseringkond?

Rahuajal kuuluvad Lõuna Kaitseringkonna alla kaitseringkonna staap, mis asub Luunjas, staabi- ja tagalakeskus ning Kuperjanovi jalaväepataljon, mis asuvad Võrus Taara linnakus. Territoriaalsest põhimõttest lähtudes tehakse koostööd ka viie Kaitseliidu Lõuna-Eesti malevaga: Tartu, Sakala, Põlva, Valgamaa ja Võrumaa malevaga. Kaitseringkonnal on kindel vastutusala ja oma vastutusosalad on jagatud ka Kaitseliidu malevate vahel. Igapäevase koos-

Kristjan Kostabi

KAPTEN, LÕUNA KAITSERINGKONNA
TEABEOHVITSER

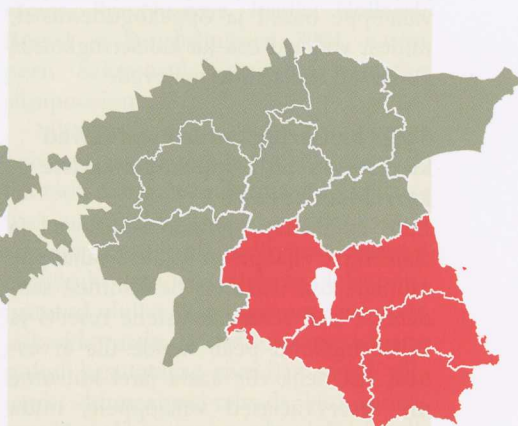
Kolonelleitnant Vahur Murulaid

töö käigus planeerivad kõik ühtlasi ka oma tegevust sõjaajaks. Sõjaajal alluvad malevad kaitseringkonna ülemale. Sõja eel oli Eesti Vabariigi kaitseväge territoriaalselt jaotatud kolme diviisi – 1.; 2. ja 3. diviisi – vahel, täna on jaotus teistsugune, sest ka kaitseväge on väiksem. Praegu on meil neli kaitseringkonda ja üks brigad.

Mis on kaitseringkonna funktsioon?

Kaitseringkonna funktsiooniks pole olla lüli Maaväe Staabi ja pataljonide vahel, tegemist on siiski territoriaalse jaotusega. Kuperjanovi pataljonil ning staabi- ja tagalakeskusel pole territoriaalset jaotust, need on Lõuna Kaitseringkonna rahuaegsed üksused, mille baasil moodustatakse sõjaaja struktuur. Kaitseringkonna peamine ülesanne on kogu kaitseringkonna mobilisatsiooni ja sõjaaja lahinguplaanide ettevalmistamine ning planeerimine. Planeerimine ja etteval-

Sõja korral on kaitseringkonna ülesanne panna kaitseväge, Kaitseliidu ja tsiviilstruktuuridest kokku vajalikud üksused ning sõdida oma vastutusosal.

Lõuna Kaitseringkond

Lõuna Kaitseringkond on maaväe ülema alluvuses tegutsev kindla territoriaalse vastutusala sõjaväelisel korraldatud kaitseväge väeüksus.

Lõuna Kaitseringkond hõlmab viit maakonda: Tartumaad, Põlvamaad, Viljandimaad, Valgamaad ja Võrumaad.

Lõuna Kaitseringkonna rahuaja struktuuris on kaitseringkonna staap, staabi- ja tagalakeskus ning Kuperjanovi jalaväepataljon.

Lõuna Kaitseringkonna ülesanded

- Juhtimis-, korraldus-, planeerimis-, arendus- ja järelevalvetoimingute teostamine oma vastutusosal.
- Mobilisatsiooni planeerimine ja läbi viimine oma vastutusosal.
- Oma alluvusse kuuluvate struktuurüksuste isikkoosseisu väljaõppe korraldamine.
- Oma allüksuste lahinguvõime tagamine.

Ajalugu

- 13. märtsil 1998 moodustati vabariigi valitsuse korraldusega kaitseringkonnad.
- 10. juulil 2003 kinnitas kaitseväge juhataja kaitseringkondade staapide põhimäärused.
- 23. mail 2008 kinnitas kaitseväge juhataja kaitseringkondade põhimäärused.
- 23. detsembril 2008 kinnitas kaitseminister Lõuna Kaitseringkonna põhimääruse, mis rakendus 1. jaanuarist 2009.

mistamine ongi kaitseringkonna peamine töö. Samas peab kaitseringkond ka arvestust ja ladustab mitte ainult oma sõjaaja ressursse, vaid ka talle formeerimiseks antud allüksuste, näiteks osa jalaväebrigaadi allüksuste, varustust. Nende üksuste väljaõpe toimub Kuperjanovi jalaväepataljoni ajateenijate väljaõppe baasil ja õppekogunemistel, millest võtavad osa ka kaitseringkonda kuuluvad Kaitseliidu malevad.

Seega kaitseringkonnad vastutavad ka reservväelaste õppekogunemiste korraldamise eest?

Eesti riigikaitse põhineb reservväel ja ajateenija väljaõpe on sõjalise väljaõppe esimene osa. Pärast selle läbimist saadetakse nad reservüksustena reservi ja kaitseringkond peab nende üle arvestust. Iga nelja-viie aasta järel kutsume me reservväelased väljaõppele, mida nimetatakse õppekogunemiseks. Õppekogunemist korraldab algusest lõpuni kaitseringkond, mis planeerib seda, viib selle läbi ja teeb kokkuvõtted. Otseselt harjutusväljal õpetab reservväelast mõne kaitseringkonna allüksuse – näiteks Kuperjanovi jalaväepataljoni – instruktor.

Milline on kaitseringkonna igapäevatöö staabis?

Igapäevaselt toimub staabis planeerimine, ettevalmistamine või väljaõppe kontrollimine ja koostöö korraldamine tsiviilstruktuuridega, mis on samuti kaitseringkonna ülesanne. Kõik kaitseringkondade ülemad kuuluvad kohalikesse kriisireguleerimiskomisjonidesse koos teiste jõustruktuuride, kohaliku võimu ja elutähtsate valdkondade esindajatega. Kriisireguleerimise töösse on kaasatud kaitseringkonna ülem, teavitushvitser ja militaar-tsiiviilkoostöö (CIMIC) ohvitser.

Lisaks tegutseb Kuperjanovi pataljoni ülem Võru maakonna kriisireguleerimiskomisjonis ja pataljonil on tihe koostöö kohalike omavalitsustega seoses õppealadega, mida meil on vaja kasutada.

Kuidas sündis Lõuna Kaitseringkonna sümbolika?

Lõuna Kaitseringkond oma praegustes piirides ei ole ajalooliselt ühegi Eesti sõjaväe struktuuriüksuse õigusjärglane. Sõjaeelne 2. diviis, mis paiknes Lõuna-Eestis, pole päris see, mida täna nimetame kaitseringkonnaks. Seega ei saanud Lõuna Kaitseringkond oma tunnusena kasutada ühegi varasema üksuse sümbolikat. Seetõttu oli vaja leida kaitse-

Lõuna Kaitseringkonna sümbolika

Lõuna Kaitseringkonna (LõKRK) sümbolika on kasutusel 19. oktoobrist 2011.

LõKRK embleem on põhikujult punane kilp, mille keskosas on hõbedane sammuv greif, kes hoiab esijala küünistes hõbedast püstasendis mõõka.

Greif (*gryps*) oli antiikmütoloogias kotka pea ja (tiivulise) lõvi kehaga loom, teda peetakse elajate valitsejaks. Greif on peidetud varandusi ja väärtusi valvav vahiloom ning valvsuse ja tarkuse sümbol. Greife kujutati skulptuuridena assüüria-babüloonia kultuuris 15. saj eKr. Hiljem, 8. sajandil eKr levis sümbol Kreekasse ja Rooma, kust see keskajal võeti kasutusele ornamentilise kujundina.

Greif on ajaloolise Liivimaa ja Liivimaa rüütelkonna heraldiline sümbol. 1566. aastast kinnitas kuningas Sigismund II Au-

gust Liivimaa vapiks Poola asehalduri Jan Hieronim Chodkiewiczi vapilooma *gryf* – punasel kilbil hõbedast mõõka hoidva greifi. Punane ja hõbedane on Liivimaa, Liivimaa rüütelkonna ja Lõuna-Eesti keskuse Tartu heraldilised värvid.

Mõök tähistab kaitseväge ja kaitsetahtet. Mõök (lad *gladius*) tähendab õiglase valitsemise ja valvsu kaitse aktiivset tahtet, sümboliseerib vapraid juhte, füüsilist hävitamist ja karskust.

Seepärast on mõögast kujunenud sõjapidamise ja riigivõimu sümbol. Euroopa kultuuriruumis algas teadlik mõõgakultuur Vana-Kreekas. Vana-Kreeka mõtte maailmas tähendas mõök külma mõistuse distsipliini ja korrastatud elu mõõdukat kooskõla, võitu instinktide, emotsioonide ja spontaanse elu üle.

ringkonnale uus sümbol. See oli põnev otsing, kuhu kaasasime ka sõjaajaloolasi. Võimalikke variante leidsime palju, n-õ kontidest huntideni. Lõpuks jõudsim sinna, kuhu sõjaajaloolased meid suunasid ehk vana Liivimaa sümbolika, milleks on hõbedane greif punasel

taustal. Huvitav fakt on seegi, et Eesti omaaegse riigivapikonkursi võistlustööde seas on eskiis, kus vapp koosneb kahest osast: ülemine sümboliseerib Põhja-Eestit ja sellel on kolm lõvi, alumisel on Lõuna-Eestit sümboliseeriv Liivimaa greif, meie tänane sümbol.

Mittesurmavad relvad

Kolmanda maailmasõja ootuses on suurriigid loonud tohutu massihävitusrelvade arsenali. Samas on tuumariigid reaalse ohu ees sageli üsna saamatud. Varutud on hulk relvi, mida praktikas kasutada ei saa, sest sellisel juhul ähvardaks üleüldine häving lisaks vaenlasele ka oma riiki ja rahvast, sest ohtu satuks kogu koduplaneedi elustik.

Uue reaalsuse tajumine on sundinud militaaraakleid tegema olulisi korrigeerivaid senistes tulevikusõdade stsenaariumides. Ameerika Ühendriikide kaitsejõududes kinnitati 9. juulil 1996 direktiiv nr 3000.3,¹ kus esmakordselt võeti kasutusele termin «mittesurmav relv» (*non-lethal weapon*). 1997. aastal kiitis Pentagon heaks mittesurmavate relvade programmi (Non-Lethal Wea-

Erik Levoll

pons Program). Projekti läbiviijaks määrati Ühendriikide merejalaväe staap. Programmi iga-aastaseks eelarveks oli ette nähtud 15–20 miljonit dollarit. 1999. aastal kinnitas NATO Sõjaline Nõukogu mittesurmavate relvade kasutusele võtmise alused, kus oli järgitud kasutuselevõetava relvastuse vastavust Genfi konventsiooni nõuetele.²

Mittesurmavate relvade intensiivne väljaarendamine tingis vajaduse kehtestada mängureeglid ka Euroopas. Nõnda sündis 1998. aastal mittesurmavate relvade Euroopa töörühm (European Working Group Non-Lethal Weapons = EWG-NLW),³ kuhu praegu kuuluvad Venemaa, Austria, Šveits, Tšehhi, Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia, Holland, Rootsi ja Suurbritannia. 2001. aastal peeti Saksamaal töörühma esimene sümposium.

Mittesurmavate relvade programmi kohaselt pole tulevikusõdade eesmärk tekitada vastasele maksimaalseid purustusi ja võimalikult suuri elavjõu kaotusi, vaid ajutiselt neutraliseerida vastase elavjõudu ilma, et seejuures oleks põhjustatud olulist kahju inimeste tervisele ja keskkonnale. Mittesurmavate relvade puhul kasutatakse meedias sageli väljendit «humaansed relvad». Humaansete relvade kategooriasse kuulub ka hulk politsei erivahendeid, mille eesmärk on rahvarahutuste mahasurumine ning võitlus huligaanide ja kurjategijatega. Need on pisargaas, kumminuiad, elektrišokirelvad, veekahurid jne.

Järgnevatel lehekülgedel keskendume eelkõige lahingurelvastusele, mis on mõeldud kasutamiseks vastase sõjajõudude vastu. Humaansed tulevikurelvad võib jagada kaheks: akustilised relvad ja elektromagnetrelvad.

¹ United States of America, Department of Defense. Directive No. 3000.3. «Policy for Non-Lethal Weapons». URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/300003p.pdf>.

² NATO Policy on Non-Lethal Weapons. NATO Press Statements, 13 Oct. 1999. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p991013e.htm>.

³ Vt töörühma kodulehte URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.non-lethal-weapons.com/leaflet.pdf>.

Akustiline kaugseade (*long range acoustic hailing device* ehk LRAD) Ühendriikide sõjaleval USS Blue Ridge

Akustilised relvad

Akustilise relva tööpõhimõte seisneb võimsate suunatud helisignaali tekitamises. Eristatakse infrahelirelvi, akustilisi kaugseadmeid (*long range acoustic hailing device* = LRAD) ja helikahureid. Enamik neist on olemuselt biofüüsikalised relvad.

Infrahelirelv

Infrahelile on iseloomulik vähene neelduvus, mistõttu ta levib pikkade vahemaade taha õhus, maakoos ja vees, läbides kergelt betoon-, raud- ja muid tõkkeid. Infraheli mõju ulatus sõltub kiirguse võimsusest, heli sagedusest, hajutatusest ja keskkonnast. Infraheli võib tekitada õhu liikumine ehk tuule puhumine üle ja ümber suuremõõtmeliste takistuste – hoonete, elektri- ja telefonipostide –, samuti merelainete kohal. Infraheli võivad tekitada ka plahvatused, vulkaanipursked, maavärin, äike, lindude ja transpordivahendite kiire liikumine, mitmesuguste mehhanismide töötamine jne.⁴

Madalsagedusliku heli biofüüsikalise mõju üheks põhjuseks on see, et mõnede eluliselt tähtsate organite biorütmid jäävad infraheli piirkonda: südamerütm 1–2 Hz, aju δ -rütm (uneseisund) 0,5–3,5 Hz, aju α -rütm (puhkeseisund) 7–12 Hz ja aju β -rütm (mõtetegevus) 14–35 Hz. Eriti ohtlikuks peetakse sagedusvahemikku 6–9 Hz. Infraheli sagedusega 7 Hz teeb võimatuks igasuguse mõtetegevuse: inimesel tekkib tunne, et pea on lõhkemas.

Teiseks infraheli toime põhjuseks on see, et mitmete inimese siseorganite (süda, magu, kopsud, sisekõrv jne) omavõnkesagedused jäävad sagedusvahemikku 3–12 Hz. Madalamatel sagedustel võib infraheli tekitada krampe, halvatusi ja valuastingsid. Suurendades helisagedust, võib põhjustada peapööritust, iiveldust, teadvuse kaotust ja isegi surma.

Sagedused ligi 10 Hz mõjuvad kesk-kõrvale, tekitades merehaigusele sarnaseid sümptomeid. Inimestel võib tekkida paaniline hirm ja soov põgeneda. Üks seletusi Bermuda kolmnurgas avastatud hüljatud laevade kohta on lainete tekitava infraheli mõju meeskonnale.

Teise maailmasõja ajal üritati Saksaamaal valmistada grammofoniplaate, mis genereeriksid populaarsete laulude taustal infraheli. Eesmärk oli saata

Inglismaale partii õudustekitavaid helikandjaid. Füüsik Robert Wood (1868–1955)⁵ katsetas eelmise sajandi alguses infraheli mõju teatrietenduse käigus. Ta lisas orelile suure resonatoriga vile. Selle tulemusena sattusid resonantsi akna klaasid, kõlisesid kroonlühtrid ja teatripublik sattus paanikasse. Töenäoliselt oli tegemist 10,74 meetri pikkuse pealt suletud puitvilega, mis tekitab 20 °C juures heli sagedusega 8 Hz. Avatud vile peaks sellisel puhul olema pikem – 21,49 meetrit.⁶

Oluliseks mõjufaktoriks on helitugevus. Vaiksem heli (85–110 dB) põhjustab iiveldust, kergemaid kuulmis- ja nägemishäireid ning hirmutunnet. Heli tugevusega 110–130 dB tekitab probleemse seedeorganites ning häirib aju talitlust, mis võib põhjustada üldist nõrkust, halvatusi ja isegi nägemise kaotust. Võimas infraheliimpulss tugevusega 130 dB või enam võib kahjustada südant või põhjustada selle seiskumise.

Infrahelirelva töötavad mudelid on juba loodud. USA tegeleb nende valmistamisega Californias Huntington Beachil asuv firma Scientific Applications & Research Associates Inc. (SARA).⁷ Enamjaolt on seadmed suuremõõtmelised ja mõeldud peamiselt teatud territooriumide valveks ja kaitseks, kuid on ka portatiivsemaid mudeleid. Teadaolevalt viidi esimesed infrahelirelva sõjalised katsetused läbi USA vägede rünnakute käigus Jugoslaaviale. Infraheli kasutamist relvana raskendab asjaolu, et teda on raske kitsalt suunata. Seetõttu on ühtmoodi ohustatud nii rünnatava kui ka ründaja.

Ülivõimsad valjuhääldid

Akustiliste kaugseadmete tööstuslikku tootmist alustati 2000. aastal. Seadmete otstarve oli teadete edastamine kaugele vahemaade taha (eriti merel), samuti rahvamasside laialiajamine ja lindude

peletamine lennuväljade ümbrusest tugevate heliimpulsside abil.

Sellised seadmed said eriti tuntuks pärast ristluslaeva Seabourn Spirit õnnelikku pääsemist Somaalia mereröövlite käest 2005. aasta sügisel.⁸ Piraadid olid juba ronimas laeva pardale, kui nad ootamatult, visates käest automaadid ja granaadiheitjad, paaniliselt põgenema hakkasid. Nimelt oli laev varustatud ettevõttes LRAD Corporation⁹ toodetud võimsa valjuhääldiga LRAD 1000X, mis on võimeline tekitama heli valjusega 152 dB. Selline heliimpulss ületab inimese valuläve ja tekitab kirjeldamatut hirmu.

Arusaadavalt mõjus juhtum tootja-firma käekäigule ülisoodsalt. Erinevalt traditsioonilistest elektromagnetvaljuhäälditest muudetakse American Technology valjuhääldites elektriline signaal heliksi piesoelektriliste kristallide abil. Anisotroopsete omadustega kristallid muudavad elektripotentsiaali kasvamisega ja kahanemisega oma lineaarseid parameetreid ning elektriimpulss muutub helivõnkeks. Piesoelektriliste muundurite kasutuselevõtt võimaldas oluliselt kokku hoida seadme energiatarvet. Näiteks kulutab LRAD maksimumsignaal kõigest 900 W elektrienergiat. Sellise tehnoloogia puuduseks on see, et tekitatava heli sageduse alampiir on 2 kHz, mis ei haara inimese kõne madalamaid sagedusi ja tekitab mõningaid probleeme sõnumite edastamisel.

Teine tuntud võimsate valjuhääldite tootja Watre Inc. kasutab HyperSpike'i tehnoloogiat, kus piesokristallide asemel kasutatakse liikuvate peadega elektromagnetmuundureid. Selline lahendus võimaldab haarata helisageduste vahemikku 375–19 000 Hz ja edukalt edastada suulisi sõnumeid 3 kilomeetri kaugusele.¹⁰

2007. aastal registreeriti Guinnessi raamatus elektromagnetilise seadme abil tekitatud helivaljuse rekord. Nimelt suutis Watre'i valjuhääldi HS-60 genereerida ühe meetri kaugusel seadmest heli valjusega 182 dB. Erinevalt infraheligenaatoritest on LRAD-tüüpi seadmed kasutajale oluliselt ohutumad,

4 Vanatoa, Alo 2010. Loengukursuse «Loomade ökofüsioloogia» ajakava. Loengute materjale pdf-formaadis. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.zbi.ee/alo/loengud/>.

5 Tema kohta vt nt Robert W. Wood. Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL (kasutatud oktoobris 2012) http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_W._Wood.

6 Levoll, Rene 2006. Oreli ehituse ja restaureerimise põhimõtted. Tallinn: Estorel OÜ.

7 Vt lähemalt ettevõtte kodulehelt. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.sara.com/>.

8 'I beat pirates with a hose and sonic cannon'. BBC News, 17 May 2007. URL (kasutatud oktoobris 2012) http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6664677.stm.

9 Vt ettevõtte kodulehte URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.lradx.com/site/>.

10 Vt lähemalt URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://ultra-hyperspike.com>.

Valjuhääldi LRAD 1000X tekitatava maksimaalse impulssi helivaljus on 152 dB

sest nende taga on heli ca 60 dB võrra vaiksem kui ees.

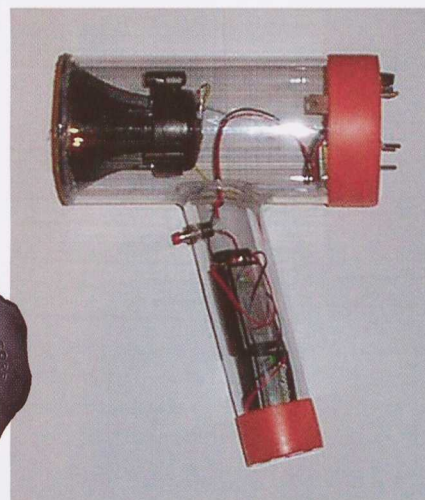
Huviline võib 300 dollari eest tellida endale firmast Future Horizons akustilise käsirelva. Seade töötab 9-voldise patarei toitel ja genereerib intensiivset heli sagedusvahemikus 5–20 kHz. Peletava toime ulatus on umbes 10 meetrit.

Helikahur

Juba enne Teist maailmasõda ehitas Mario Zippermeyer Saksamaal 12-meetrise kahuri, mis pidi tugeva heliimpulssiga kukutama alla vaenlase lennuki. Lööklaine tekitamiseks kasutati nn õhukeeriste tehnoloogiat, nende baasil

konstrueeris legendaarne Saksa insener Victor Schaubberger (1885–1958) kummalisi lennuaparaate.

Pärast Teist maailmasõda sattus see imekahur ameeriklaste kätte. Saadud trofeest innustatuna alustas USA valitsus 1940. aastate keskel projekti Squid (Kalmaar).¹¹ 1949. aastaks õnnestus ameeriklasel Guy Obolenskil väidetavalt luua oma laboris sakslaste seadme koopia. Jäikade esemete suhtes olevat selle katsetustelemused olnud ülihead: lööklaine purustas enamiku neist. Elastsemad objektid valdavalt siiski ei purunud, kuid said tugevalt põrutada (inimese puhul toodi võrdluseks löök

Helipüstol (Sonic Devestator)

Piraadid olid juba ronimas laeva pardale, kui nad ootamatult, visates käest automaadid ja granaadiheitjad, paaniliselt põgenema hakkasid. Nimelt oli laev varustatud võimsa valjuhääldiga LRAD 1000X, mis on võimeline tekitama heli valjusega 152 dB. Selline heliimpulss ületab inimese valuläve ja tekitab kirjeldamatut hirmu.

kumminuiaga). Kinnitamata andmeil viidi katsetused läbi merejalaväe baasis Camp Pendeltonis. Eelöeldu kohta ei ole kindlaid ja kontrollitavaid andmeid avalikustatud ning siinkohal ei saa märkimata jätta, et Zippermeyeri imekahurist on enamasti juttu rubriikides, mille teemaks on maailma kõige jaburamad relvad.¹²

Üks tänapäeval arendatavatest tehnoloogilistest lahendustest on nn tulistav ruupor. Selline madalsageduslik heligeneraator konstrueeriti 1999. aastal Cambridge'i ülikoolis ja see suutis purustada kiviseina. Välimuselt meenutabki ta ruuporit, kuid seadme läbimõõt on nii suur, et inimene võib sinna kumardamata sisse astuda.

Katsetatakse seadmeid, mille ülitugev heliimpulss saadakse lõhkeaine või hapniku katalüütilisel plahvatamisel. Seni on õnnestunud saavutada lööklaine, mis liigub kiirusega 60 m/s ja tekitab inimestele tugevaid põrutusi.¹³

¹¹ Pasternak, Douglas 1997. Wonder Weapons. U.S. News & World Report, 29 June. URL (kasutatud oktoobris 2012) http://www.usnews.com/usnews/culture/articles/970707/archive_007360.htm.

¹² Vt nt Most Stupid Weapon of WWII. vBulletin: Forum, 6 August 2007. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www2f.com/weapons-wwii/12666-most-stupid-weapon-wwii-7.html>.

¹³ Nevdušov, I. Oružije nesmertelnogo deistvija – tendentsii i perspektivö.. Daily.SeC.Ru. Publikatsii. 26 dekabrja 2007. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://daily.sec.ru/dailypblshow.cfm?rid=14&pid=19484&pos=1&stp=25>.

Elektromagnetrelvad

Elektromagnetrelvad on sisuliselt elektromagnetkiirgusrelvad. Kitsalt elektromagnetrelva puhul peetakse enamasti silmas nn Gaussi relvi, kus kuuli või mürsu väljalennutamiseks kasutatakse elektromagneteid. Need on võimalised andma püssirohulaengust oluliselt suurema algkiiruse. Tegemist on konventsionaalse relva edasiarendusega ja Gaussi relvad ei kuulu nn humaansete relvade kategooriasse ning neid me pikemalt ei käsitle.

Esimesi eksperimente elektromagnetenergia rakendamiseks viis läbi kuulus serbia päritolu Ameerika füüsik Nikola Tesla (1856–1943).¹⁴ Katsed viidi läbi Tesla laboratooriumis Colorado Springsis. Peamiselt olid uuringud seotud suunatud välgulöövide tekitamise ja juhtmevaba elektrienergia ülekande võimaluste uurimisega.

Esmakordselt täheldati võimsa elektromagnetimpulssi (EMI) kahjustavat toimet elektriseadmetele esimesel tuumarelvakatsetusel 16. juulil 1945. Hiljem, 1958. aastal, kui lõhati tuumapomm 43 kilomeetri kõrgusel Vaikse

ookeani kohal, tekkisid tõsisid häired Hawaii saarte tele- ja raadiosideseadmetes ning elektrivarustusüsteemides. 18 tunniks läksid rivist välja Austraalia raadionavigatsiooniseadmed. Veel tõsisemad tagajärjed olid 1,9-megatonnise termotuumalaengu õhkimisel 400 km kõrgusel 1962. aastal. Lisaks sellele, et ulatuslikul territooriumil halvati raadioside- ja -navigatsiooniseadmed, lõpetas töö üheksa Maa orbiidil tiirlevat satelliiti.

Tuumaplahvatuses kaasneb väga intensiivne, samas ülimalt lühiajaline (sajad nanosekundid) elektromagnetimpulss. Tekkiv elektromagnetväli on piisavalt võimas, tekitamaks elektrijuhitudes lühiajalist ülekoormust. Efekt sarnaneb paljuski äikesetabamusega, kuid on hoopis võimsam. Elektromagnetilisest vastupidavusest sõltuvalt võivad

väga paljud elektrilised ja elektroonilised seadmed saada tõsiselt kahjustatud või hävitatud. Eriti kergesti halvatavad on vastuvõtuseadmed (tele- ja raadiovastuvõtjad, radarid jne). Seadmete varjestamine tagab vaid osalise kaitse, sest nii sissetulevad kui ka väljuvad juhtmed käituvad EMI vastuvõtuantennidena.

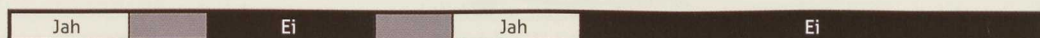
Praeguse seisuga on võimsate elektromagnetimpulsside genereerimise tehnoloogia jõudnud tasemeni, mis võimaldab luua üsna töökindlaid elektromagnetrelvi.¹⁵ Esmakordselt katsetasid elektromagnetrelva sõjalisel eesmärgil Ameerika Ühendriigid 1991. aastal Iraagis. Rünaku tulemusena viidi paariks tunniks rivist välja Bagdadi raadiojaam. Järgnevad katsetused rünnakutel Jugoslaaviale 1999. aastal ja Iraagile 2003. aastal viisid mõlemal juhul rivist välja tele- ja raadiosideseadmeid ja kahjustasid tsiviilobjektide elektrisüsteeme. Sõjaliste struktuuride kahjustused ei olnud märkimisväärsed. Elektromagnetrelvade kasutamine on efektiivne eelkõige industrialselt ja tehniliselt arenenud

¹⁴ Tema kohta vt nt Nikola Tesla. Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL (kasutatud oktoobris 2012) http://en.wikipedia.org/wiki/Nikola_Tesla.

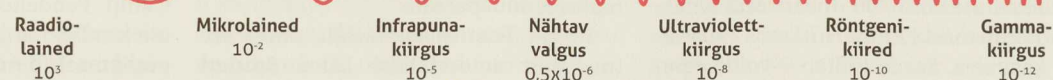
¹⁵ Kopp, Carlo 1996. The Electromagnetic Bomb – a Weapon of Electrical Mass Destruction, GlobalSecurity.org. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1996/apjemp.htm>.

Elektromagnetkiirguse spekter

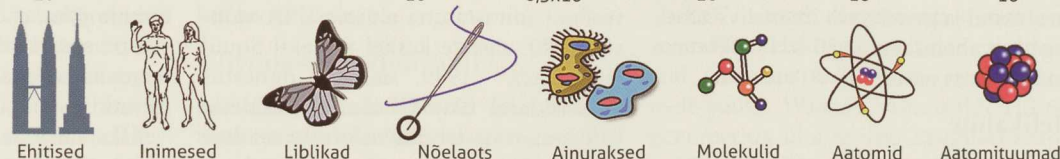
Kas läbib Maa atmosfääri?

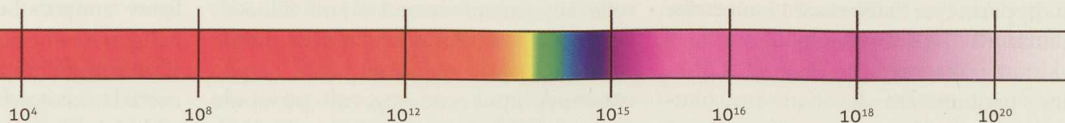
Kiirguse tüüp
Lainepikkus (m)

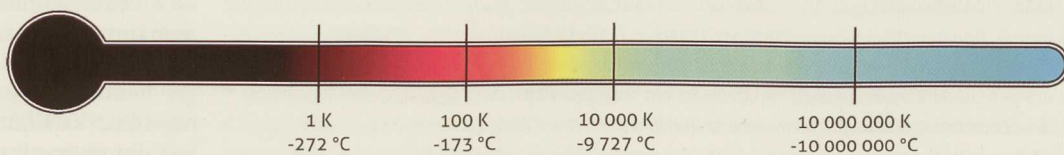
Lainepikkuse ulatus

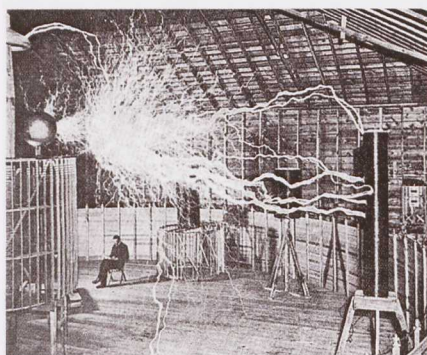

Sagedus

Objektide temperatuur, mille juures kiirguse lainepikkus saavutab haripunkti

Nikola Tesla oma laboratooriumis Colorado Springsis 1900. aastal

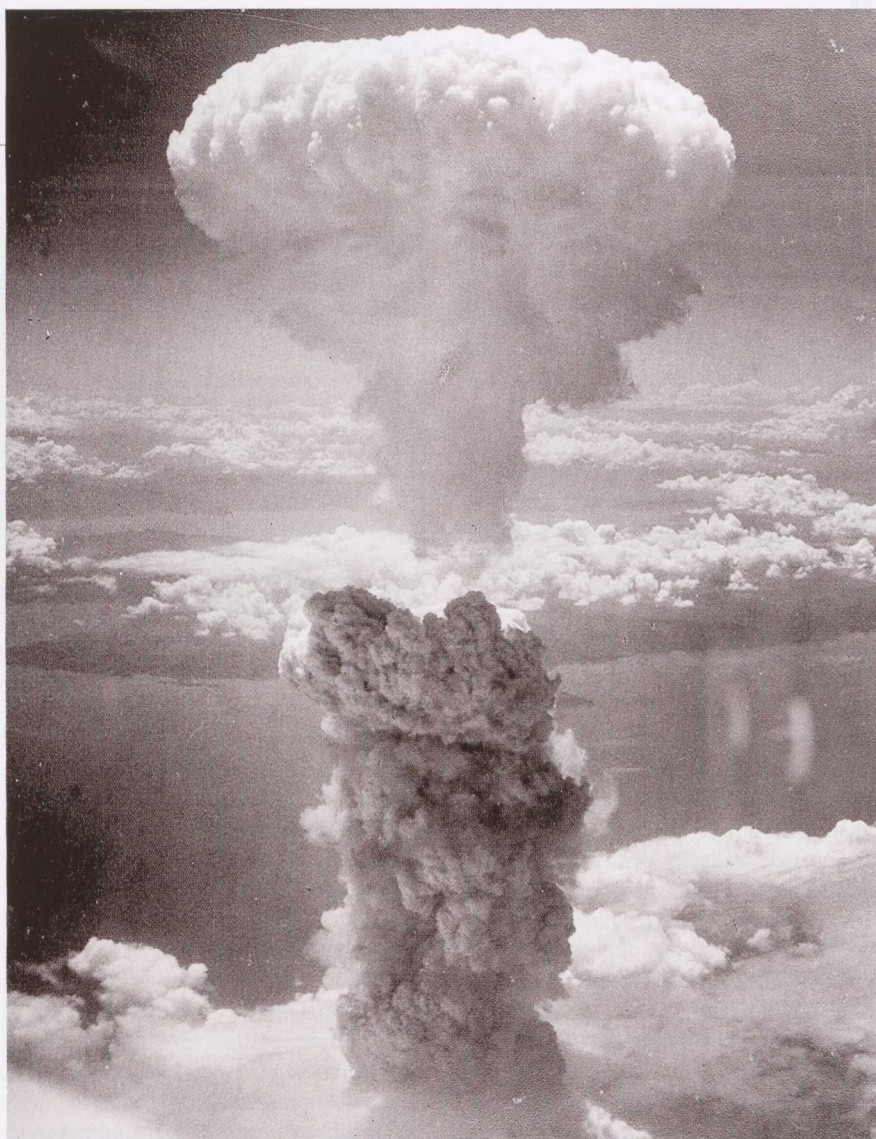
vastase vastu. Nii Iraagi kui ka Jugoslaavia sõjajõudude arsenalis oli enamasti Nõukogude tehnika ja lampidel põhinev elektroonika osutus elektromagnetruinakule üllatavalt vastupidavaks.

Elektromagnetpomm

Peamised tehnoloogilised lahendused elektromagnetpomme valmistamiseks on lõhkelaengu abil kokkusurutud magnetvoo generaator (*explosively pumped flux compression generaator* = EPFCG; FC-generaator) ja suure võimsusega mikrolaineseadmed (*high-power microwave (HPM) devices*), näiteks virtuaalse katoodiga ostsillaator (*virtual cathode oscillator* ehk virkator).

FC-generaatorit demonstreeris avalikkusele esmakordselt Clarence Fowler (1919–2006) Los Alamoses riiklikust laboratooriumist 1950. aastate lõpul. Ent akadeemik Andrei Sahharov (1921–1989) on kirjutanud, et Nõukogude Liidu valmistati esimesed lõhkemagnetilised generaatorid juba 1952. aastal.¹⁶ FC-generaator on üsna kompaktnel seade, mis on võimeline mõnesaja mikrosekundiga genereerima EMI võimsusega kümme korda teravatti – see on sadu kordi võimsam kui pikselööök. FC-generaatoreid saab kasutada otseselt või mikrolainegeneraatorite impulsi allikana.

FC-generaatori tööpõhimõte seisneb magnetvälja kiires kokkusurumises lõhkelaengu abil, mille käigus lõhkeaine energia muutub magnetvälja energiaks. Primaarne magnetväli tekitatakse stardilaenguga, mis saadakse väliste vooluallikate abil (nt kõrgpingekondensaatoriga). Konstruksioonilt eelistatakse nn koksiaalset lahendust: see on silindriku-

Tuumapommi plahvatus Nagasaki kohal 1945. aasta augustis

juline seade, mida on mugav paigutada pommidesse või lõhkepeadesse.

Tüüpilises koaksiaalses FC-generaatoris on ankruks vasktoru. Toru ümber on vasktraadist mähis, mis on generaatori staatoriks. Ankrud ja staatori vahel on teatud ulatuses tühikum – paisumisruum. Toru sisse paigutatakse lõhkeaine (nt C4 või Semtex). Väljast ümbritseb seadet dielektriline materjal (nt epoksiidvaik või kevlar). Lõhkeaine initsieeritakse hetkel, kui stardilaeng saavutab maksimumväärtuse. Lamedapõhjalise frondina leviva detonatsioonilaine jõul deformeerub torukujuline rootor koonusekujuliseks. Koonuse jalamis, kus ankur paisumise käigus puutub kokku staatoriga, tekib mähises lühis. Toru deformeerumise käigus edasileviv lühis tekitab magnetvälja kokkusurumise efekti ja nii genereeritakse tugevneva

voolu impulss, mille maksimumväärtus saavutatakse vahetult enne seadme purunemist.

Vaatamata saladusloorile, mis katub elektromagnetrelvade tehnoloogilisi lahendusi, võib «Vene isemõtlejate» foorumitest leida lustakaid õpetusi selle kohta, kuidas valmistada elektromagnetpomme kodustes tingimustes.¹⁷ Jupist alumiiniumtorust valmistatud pommi efektiivsust testiti Hiina elektrooniliste käekellade peal. Katse tulemusena lakkasid töötamast kuni 5 m kaugusele asetatud ajanäitajad. Sellise raadiusega tabamus võiks täiesti edukalt halvata mõne väeüksuse staabi töö. Eksperimentaatorite sõnul oli projekti eelarve suurusjärgus «10 Ameerika rubla».

FC-generaatori efektiivsus sõltub stardivoolu ja detonatsiooni ajastamisest. EMI tekke ajaline kestus on paarsada mikrosekundit. Oluline on, et staatorile oleks antud laeng vahetult enne lõhkeaine detoneerimist. Ülalkirjeldatud seadme puhul saavutati ennetus ca 50 mikrosekundit. Suurema stardivoolu saamiseks ehitatakse FC-generaatorite kaskaade, kus väiksem FC-generaator

¹⁶ Sahharov, A. D. 1991 [1966]. Vzrõvomagnitnoje generatorõ. Izbrannõje trudõ A. D. Sahharova. T. 61, No 5: Uspehi fizitšeskih nauk. Moskva: Fizitšeskii institut im. P. N. Lebedeva RAN, c. 51–60. URL (kasutatud oktoobris 2012) http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/Uspechi_Fiz_Nauk/1991/05/r915b.pdf.

¹⁷ Vt nt VRTPrü Tehnoolõgi. Radiovreditelstvo. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://vrtp.ru/index.php?showtopic=771&st=0>.

annab vajaliku impulssi suuremale. Selliseid kaskaade kasutatakse omakorda impulssi andmiseks HPM-seadmele.

Kuigi FC-generaatorid võivad teatud olukordades olla üsna efektiivsed, on nende poolt tekitatava EMI väljund-sagedus alla 1 MHz. Selliste sageduste juures võivad mitmedki sihtmärgid jääda kahjustamata. Teiseks puuduseks on energia fokuseerimisega seotud raskused. Märksa perspektiivsemad on suure võimsusega mikrolaineseadmed. Mikrolainete neeldumine potentsiaalsetes rünnakuobjektides, milleks on erinevad elektroonikaseadmed, on oluliselt parem.

HPM-seadmete valik on mitmekesine: relatiivsed klitronid, magnetronid, *slow wave*'i seadmed, reflektioodid, *spark gap*'i (sädevahemiku) seadmed ja virtuaalse katoodiga ostillaatorid (virkatorid). Perspektiivsemateks peetakse virkatore ja *spark gap*'i seadmeid. Virkatoride eeliseks on konstruktiivne lihtsus, kompaktsus ja võime genereerida väga võimsat EMI laias mikrolaine diapasoonis.

Ehituselt kujutab virkator elektronlampi, millel on kaks elektroodi: emitter ja võrkanood. Tööpõhimõte seisneb selles, et kõrgepingeimpulsi rakendamisel liigub võimas elektronide voog võrkanoodile. Anoodi läbinud elektronid sattuvad resonatorisse, moodustades anoodvõrgu taha ruumilise laengupilve. Etteantud parameetritega resonatoris hakkab laengupilv otsilleerima mikrolaine diapasooni soovitud sagedustel, kiirates selle käigus EMI. Selliselt saavutatakse üsna suur väljundvõimsus. Elektronpilv käitub seadmes virtuaalse katoodina – sellest ka seadme nimi virkator.

Levinud on kaks virkatori konstruktsiooni: aksiaalne (*axial vircator*) ja ristpõikne (*transverse vircator*). Aksiaalne virkator on ehituselt lihtsam ja annab suurema väljundvõimsuse. Lainehüki on silindrikujuline korpus. Ruupori-kujuline väljund täidab antenni funktsiooni. Virkatori väljundimpulsi kestuse (tavaliselt mõned mikrosekundid) määravad anoodi võrgusilma mõõtmed ja genereeritava sageduse stabiilsus.

EMI-generaatorite eeliseks on suur

valik kohaletoimetamisviise: lennukipommid, raketid, torpeedod, mürsud, miinid ja isegi raadio teel juhitud aparaadid (näiteks mudellennukid). Teiseks oluliseks eeliseks on asjaolu, et elektromagnettrünnak ei nõua erilist täpsust – näiteks pommide mõjuraadiuse määramise plahvatuse kõrgus.

Peale USA töötatakse EMI-relvade kallal Venemaal, Saksamaal, Iisraelis, Prantsusmaal, Suurbritannias ja Hiinas. Venemaal on selle valdkonna juhtivaks ettevõtteks siseministeeriumi haldusalas tegutsev teaduslik tootmisühendus Spetsialnaja Tehnika i Svjaz.¹⁸ Ekspordiks on Venemaa pakunud reaktiivgranaate Atropos, mis on mõeldud vastase tankide elektroonika rivist välja viimiseks. Samuti on pakuda erineva kaliibriga EMI-mürske ja lõhkepäid raketitele. Vene EMI-relvi on katsetanud Rootsi. Väiksema EMI-pommi lõhkamine viis rivist välja elektroonika 10 m raadiuses. Muuhulgas olid hävitatud lennuki JAS-39 Gripen elektroonikaseadmed. Rootsi sõjauuringute instituudi ekspert A. Kalles andis Vene tehnikale kõrge hinnangu.

2001. aastal VI rahvusvahelisel kosmose- ja militaar tehnoloogia messil Malaisias esitles Venemaa ettevõtte Rosoboroneksport Moskva raadiotehnika instituudis projekteeritud sentimeeterlainemaal töötavaid EMI generaatoreid Ranets-E ja Rosa-E. Ranets-E peamine otstarve oli kahjustada täppisrelvade ja lennukite elektroonilisi komponente kuni 10 km kauguselt. Seade genereerib 10–20 ns pikkuseid impulsse väljundvõimsusega üle 500 MW. Rosa-E oli võimeline halvama radarite tööd 500 km raadiuses. Konstruktsioonilt oli tegemist lennukile paigutatava konteineriga. Vaatamata muljetavaldatavatele näitajatele oli mõlemal juhul tegemist vaid projekti esitluse ja investorite otsinguga.

Venemaa kaitsejõud on üsna skisofreenilises olukorras. Ühelt poolt on sõjatõus-tusel tohtu intellektuaalne potentsiaal, teisalt pole Venemaa kaitsestruktuurid võimelised perspektiivseid projekte rahastama ja uuemat toodangut soetama. Nõnda ongi võimalik rahvusvahelisel relvaturul osta selliseid Vene tipp tehnoloogilisi militaarseadmeid, mida Vene oma kaitsejõud endale lubada ei saa.

Kontrollitud efektide projekt

Aastal 2004 võis ühel USA õhuväe uurimisüksuse kodulehelt esmakordselt näha terminit «kontrollitud efektid» (*controlled effects*).¹⁹ Põhjalikult on teemat käsitlenud David Hamblingi raamatus «Weapons Grade: How Modern Warfare Gave Birth to Our High-Tech World». Projekt hõlmab mitmeid tehnilisi lahendusi, mille eesmärk on halvata elektromagnetkiirguse abil füüsiliselt vastase elavjõu teovõimet. Elektromagnetkiirguse biofüüsikaliste efektide uuringud on näidanud, et kõige tugevam toime kesknärvisüsteemile on kiirgustel, mille parameetrid on lähedased inimese aju elektromagnetväljale. Selliste näitajatega kiirgused võivad vahetult mõjutada erinevaid aju piirkondi. Uuringute eesmärk on kaardistada ajukeskuste elektromagnetkiirguste spekter ja õppida seda mõjutama.²⁰

Katsed on näidanud, et ühekordsel kiiritamisel kindlate sagedustega raadiolainetega vahemikus 30–30 000 MHz (meeter- ja detsimeeterlained) kiirgustihedusel 10 MW/cm² saab tekitada pea-valu, väsimust, depressiooni, kõrgendatud ärrituvust, otsustusvõime langust ning mäluhäired. Kiiritsemine sagedusvahemikus 0,3–3 GHz (detsimeeterlained) kiirgustihedusega kuni 2 MW/cm² mõjub kuulmisnärville, tekitades kõrvus vilinat, suminat, undamist, prõksumist jne. Sellise mõju eest kaitseb varjestamine. Kiirgustiheduse suurendamine võib põhjustada pimedaks jäämist.

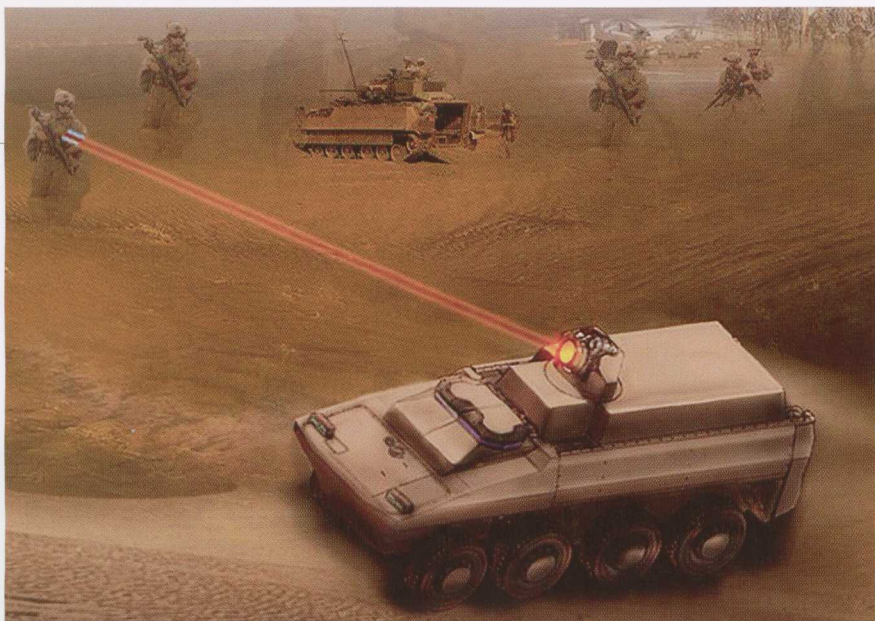
Mikrolainete biofüüsikaline toime jagatakse kaheks. Esimesse kategooriasse kuulub termilise toimega kiirgus, mis saavutatakse kiirgustihedusel üle 10 MW/cm² sagedusel 1 GHz. Teise kategooria moodustavad mittetermilised ehk nn informatsioonilised efektid, mis saavutatakse kiirgustihedusel alla 10 MW/cm². Mikrolaineala madalenergeetilised kiirgusväljad toimivad kesknärvisüsteemile, mõjutades nägemis-, haistmis- ja teiste meelte informatsiooni analüüsi mehhanisme. Mikrolainekiirgus, mille intensiivsus ületab termilise toime piiri, on suuteline läbima vaid naha pinnakihte. Kuigi see põhjustab väljakannatamatut valu, ei kahjusta selline kiirgus eluliselt tähtsaid organeid.

Esimesena teatas Ühendriikide me-rejalaväes kasutusele võetud uut tüüpi

18 Vt lähemalt veebilehelt «Oružije Rossii». URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.arms-expo.ru/site.xp/050050057057.html>.

19 Hambling, David 2006. Air Force Plan: Hack Your Nervous System. Defensetech, 13 February. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://defensetech.org/2006/02/13/air-force-plan-hack-your-nervous-system/#axzz0k3o67PWn>.

20 Selivanov, Viktor 2004. Oružije neletalnoga deistvija. Internet-žurnal Novaja politika, 17 sentjabrja. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.novopol.ru/text467.html>.

Impulssenergia kiirguse generaator (PEP)

mittesurmavast relvast 2001. aastal ajakiri Wired News. Meedias on aktiivse tõrjesüsteemiga seoses kasutatud terminit «valukiired». Valukiirte toimele tekib vaenlase sõduritel reflektoorne vajadus võimalikult kiiresti põgeneda. Katseid läbi viinud teadlased nimetasid seda *goodbye* efektiks. Tegemist on mikrolainerelvaga, mis on võimeline kiirgama väga kitsast ja võimast elektromagnetlainete voogu sagedusega 94 GHz. Tabades inimest, tekitab valukiir tugeva põletusetunde – justkui oleks naha pinnale tilkunud sulammetalli. Katsetuste käigus saavutati valulävi umbes kolme sekundiga, ükski katsealune ei pidanud vastu üle viie sekundi. Erinevalt mikrolainerelvades kasutatavast 12 cm lainepikkusest on siin palju väiksema läbitungimisvõimega 3 mm lained.²¹ Seda parameetrit tuuakse esile, et rõhutada relva humaanset aspekti. Igasugune mõju lakkas kohe pärast mõjupiirkonnast väljumist. Tekkivale valule vaatamata pole valukiire tabamisel senistel andmetel tõsisemaid tagajärgi. Vaid harvadel juhtudel esines nahal punetusi. Sellise lainepikkusega mikrolained ei tungi nahas sügavamale kui 0,4 mm ning 83% kiiritusenergiast neeldub naha pinnal.

Katsed vabatahtlikega viidi läbi 2001. aasta oktoobris Kirtlandi lennuväebaasis New Mexico osariigis. Katsete tulemused äratasid suurt huvi politsei eriüksustes. Neile tundus pae-luvana perspektiiv kasutada valukiiri rahvahulkade laialiajamiseks. Seadme katsetamisel olid vabatahtlikeks heas füüsilises vormis sõjaväelased, kes eelnevalt läbisid põhjaliku instrueerimi-

se. Katsealustelt korjati ära ohtlikud esemed, silmade kaitseks varustati nad spetsiaalsete prillidega ja loomulikult oli kogu katse käik pideva kontrolli all. Aga kujutage ette pahaaimamatut rahvahulka, kus inimestel on käekellad, ehted, mõnel võib-olla kardiotimulaator ja kellelgi pole õrna aimugi, et nad on sattunud mingisuguse imekiire mõjupiirkonda. Võib arvata, et selliste inimeste vigastused oleksid oluliselt tõsisemad kui eelnevates katsetes.

Nüüdseks on konstrueeritud mitmeid ADS-seadmete modifikatsioone, mis erinevad mõõtmetelt ja võimsuselt. Kõige suurem mudel (System 1) on monteeritud Hummeri maasturi katusele ja see genereerib kahemeetrise diameetriga kiirt, mille mõju ulatus on 500 m. Juba on ehitatud ka üsna portatiivsed ADS-seadmed, mis on sisuliselt käsirelvad. Projekteerimisel on ka oluliselt võimsamad kompleksid, millega on plaanis komplekteerida lennukeid AC-130 Hercules.

Teine mikrolaine sagedusalas töötav närvilõpmetele toimiv relvatüüp on impulssenergia kiirguse generaator ehk PEP (*pulsed energy projectile*).²² Sisuliselt on tegemist laserrelvaga. Tööpõhimõtte seisneb selles, et võimsa infrapunainpulsslaseri kiire toimele aurustub osa inimese naha pinnakihi. Tekib plasma, mis, indutseerituna laserkiirest, on elektromagnetlainete allikaks. Tekkivad elektromagnetimpulsid ärritavad notsio- ehk valuretseptoreid. Ohver tajub meelut valu, mis võib ajutiselt täielikult halvata liikumisvõime. PEP eest ei päästa ka paksult riietumine.

Tänase seisuga on PEP-seadmeid

Maastikuautole Hummer monteeritud seade System 1

näha olnud vaid illustatsioonidel, kuid on teateid, et prototüüp on läbinud katsetused ja selle tootjaks on üks Alliant Techsystems Inc. tütarfirmadest.

Psühhotroonne relv

Nagu eespool sai mainitud, on kontrollitavate efektide projekti kaugem eesmärk, lisaks erinevatele valuaistingute tekitamisele, mõjutada täpselt valitud elektromagnetsagedustega inimeste meeleorganeid, närvisüsteemi ja ajutegevust. Näiteks haistmisorganeid mõjutades saab esile kutsuda kohutavaid haisuefekte, nägemisnärv mõjutades aga pettekujutisi. Toimides erinevatele ajupiirkondadele, on plaanis kutsuda esile inimestel hallutsinatsioonid, luulumõtteid, halvata liikumisvõimet, tekitada depressiivset seisundit, hirmutunnet ja isegi amneesiat.

Veel ulmelisemalt kõlavad plaanid korraldada vaenlase vastu psühholoogilisi diversioone kodeeritud käsklustega. Käsklused on kavas kodeerida selliselt, et nad, minnes mööda teadvuse kontrollifunktsioonidest, jõuaksid otse alateadvusesse. Alateadvusesse jõudnud käsklustajub inimene kui enda mõtet. Selliselt sunnitakse inimesi käituma teatud kindlal moel (näiteks põgenema). Selliseid eksperimente on varem läbi viidud akustiliste vahenditega, kus kodeeritud käsklused olid peidetud muude helide sisse. Helisignaal kõlas nagu häälestamata raadio või oli maskeeritud muusikaga. Väidetavalt olid katsete tulemused edukad.

Kontrollitavate efektidele projekti motoks on «Parim viis lahingu võitmiseks on sundida vastast tegema seda, mida ta teha ei taha». Projekti täismahuline kasutuselevõtt on planeeritud aastatesse 2020–2050. Lahingustrateegias on kõnealused relvad mõeldud täiendama relvi, millega rünnatakse vastase elektroonikaseadmeid.

²¹ Hill, Brandon 2006. USAF ADS Weapon Certified for Use in Iraq. Dailytech, December 6. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.dailytech.com/article.aspx?newsid=5239>.

²² Slideshow: Say Hello to the Goodbye Weapon. Wired 12. 2006. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.wired.com/science/discoveries/multimedia/2006/12/72134>.

Laserrelvad

Laserid (*light amplification by stimulated emission of radiation*, eesti k valguse võimendumine stimuleeritud kiirguse kaudu) on elektromagnetkiirguse skaala optilises diapsoonis töötavad seadmed, mis on võimelised kiirgama kitsaid koherentseid ja monokromaatilisi valguskimpe. Lasertehnoloogia saavutas 1990. aastate keskpaigaks taseme, mis võimaldas realiseerida militaarstruktuuride ammused plaanid alustada laserrelvastuse tootmist.

Laserrelva toime potentsiaalsele sihtmärgile võib olla termiline, termomehaaniline või mehaaniline. Laserikiir võib objekti söestada, sulatada, aurustada, plasmastada või purustada. Sõltuvalt laserikiire energiatihedusest võib laseriga tekitada kahjustusi alates vaenlase pimestamisest kuni lennukite ja rakettide hävitamiseni.

Sõjaliseks otstarbeks kasutatakse tahkis-, kemo-, elektron- ja röntgenlaseereid. Tahkislasereid peetakse perspektiivseks kasutada lennukitel. Nende peamine ülesanne on ballistiliste raketite tabamine lennu algfaasis, samuti vastase satelliitide elektrooniliste ja optiliste seadmete kahjustamine. USA kaitsestrateegia näeb ette õhuruumi pidevat patrullimist paarikümne laserrelvaga varustatud lennukiga. 1996. aastal alustati projektiga YAL-1,²³ mis nägi ette transportlennuki Boeing 747-400F komplekteerimist laserrelvaga. 2010. aastaks pidi valmima seitse lennukit.

Lennukile paigaldati firma TRW hapnikjoodlaser võimsusega 3 MW. Selle laseri heaks näitajaks peeti väikest lainepikkust (1,315 µm) ja suurt väljundvõimsust. Ballistiliste raketite tabamiskauguseks oli plaanitud 600 km. Laseri tarbeks konstrueeriti lennuki ninalale turell pöördenurgaga 120°. Seadme YAL-1 kogumass on 5,9 tonni. Täna on loodud oluliselt kergem laserikompleks HELLADS (High Energy Laser Area Defense System), mis kaalub 750 kg. See võimaldab monteerida seadme hävituslennukile. HELLADS on seade, kus tahkislaser on kombineeritud vedeliklaseri jahutussüsteemiga.

Teadaolevalt anti esmakordselt inimese vastu sihitud laserrelvade katsekemparlad USA merejalaväelastele 1995. aasta alguses rahuoperatsioonide ajal Somaalias. Tegemist oli nn pimestavate laseritega (*dazzling lasers*).

Dazzler

Boeing/TRW/LM YAL-1A Airborne Laser Concept (USAF)

Uue relvastuse eesmärk oli vältida vastaspoolel kuulidest ja lõhkekehade kildudest tingitud suuremaid kehavigastusi ja inimeste hukkamist. Aga see oli aeg, kus Rahvusvaheline Punane Rist ning Inimõiguste Järelevalve Komitee olid juba alustanud võitlust inimvastaste laserite vastu. Et vältida rahvusvahelist skandaali, andis merejalaväe juhatus korralduse keerata laserite kiire intensiivsus minimaalseks, vältides seega tsiviiliskute pimestamist. Sellises töörežiimis sai lasereid kasutada vaid valgustamiseks.

1995. aasta sügisel liitusid Ühendriigid ÜRO konventsiooniga, mis keelas kasutada ja arendada permanentset pimestamist põhjustavaid laserrelvi.

²³ Kopp, Carlo 2008–2012. Russian / Soviet Point Defence Weapons. Technical Report APA-TR-2008-0502. Air Power Australia. URL (kasutatud oktoobris 2012) <http://www.airspacepower.net/APA-Rus-PLA-PD-SAM.html#Ranets>.

²⁴ Selivanov 2004.

Oluline on siinjuures märkida, et leping ei keela ära selliseid laserrelvi, mille pimestav efekt on ajutine – erinevate riikide ettevõtted tegutsevad selles vallas tänaseni. Näiteks võib huviline firmast LE Systems Inc. tellida endale *dazzler*'i (pimesti) võimsusega 500 mW, mille töösagedus on 532 nm ja pimestamiskaugus 45 meetrit.²⁴

Jätkuvad tööd röntgenlaserite (rase-rite) arendamisel. Nende võimsus on 100 000–10 000 000 korda suurem kui optilistel laseritel. Lisaks on röntgenikiirtele omane suur läbitungimisvõime. Erinevalt näiteks kemolaseritest, mis kahjustavad sihtmärki eelkõige soojuskiirgusega, purustab röntgenlaser sihtmärki löögiimpulssiga.

Laserirelliga varustatud Boeing YAL-1A ABL

Pimestav laser

Kokkuvõtteks

Mittesurmavate relvade loomise peamine eesmärk on vältida võimalust mööda inimohvreid. Samas on selge, et täielikult neid ära hoida ei saa. Piir, kust maalt on relv surmav ja kust maalt mittesurmav, on sageli tinglik. Muidu mittesurmav seade võib muutuda eluohtlikuks liiga lähedase maa pealt, saatuslikuks võib osutuda inimese tervislik seisund jne. Vahel kasutatakse formuleeringut «vähemsurmav relv» (*less-lethal weapon*), mis lisab veelgi ebamäärasust. Kokkuvõtteks võiks öelda, et kuidas me asju ka ei nimetas, on terminid «relv» ja «humaansus» olemuslikult antonüümid.

Efektive elektromagnet-rünnaku puhul jääks võimsast kõrgtehnoloogiat täis sõjariistast alles meeltesegaduses meeskonnaga abitult hulpiv rauast lootsik.

Väikeriikide kaitsestrateegia seisukohast on kindlasti mõtet panustada just kõrgetele tehnoloogiatele. Elektromagnetrelvadega seoses on vahel räägitud vaeste riikide relvadest. On ju selge, et väikeriigid ei suuda kuigi kaua vastu pidada ülekaaluka vastase massiivsele rünnakule. Aga tuleme meelde FC-generaatori ehitust: lihtne tööpõhimõte, lihtne konstruktsioon, madalad tootmiskulud, lihtsad kohaletoimetamisviisid. Sellise relva tootmine oleks jõukohane ka üsna algelise tootmispotentsiaaliga riikidele.

Palju poleemikat tekitas Prantsuse helikopterikandja Mistral müük Venemaal. Selline lahingukopterite kandja oleks eriti efektiivne just Venemaad ümbritsevate väikeriikide ründamisel. Vene sõjaväe juhtkond on märkinud, et Mistrali kaasamisel poleks Gruusia sõda kestnud üle 40 minuti. Aga efektiivse elektromagnetrünnaku puhul jääks sellest võimsast kõrgtehnoloogiat täis pigitud sõjariistast alles meeltesegaduses meeskonnaga abitult vees hulpiv rauast lootsik. Usutavasti on siin tublisti mõtlemissainet meie oma riigi kaitsestrateegidele.

Artikkel on kirjutatud 2010. aastal Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskonna kosmos- ja militaar tehnoloogia kursuse raames.

Kuidas õpetada manööversõjapidamist?

Kui paljud meist arvavad, et sõdimine on küll keeruline, kuid selle õpetamine lihtne? Mis seal keerulist, kui uue ülema või õppejõuna saab võtta eelkäija esitlused ja muud materjalid, kus samm-sammult kirjas, mis mingi tunni teemaks, ja kogu kunst. Nii on ju pidevalt tehtud – teed väikese isikupärase muudatuse nendesse ja oledki valmis õpetama. Järgnev essee, mille kirjutas Ameerika Ühendriikide merejalaväe kolonel Michael Duncan Wyl¹ juba 19 aastat tagasi, paneb siiski mõtlema, kas manööversõjapidamise õpetamine on ikka nii lihtne. Et NATOs (sh Eestis) tunnistatakse ametlikult manööversõjapidamise kui võitlusstiili ülimuslikkust võrreldes kurnamissõjaga, on õigustatud ka küsimine sellise sõjapidamisviisi õpetamise metoodika kohta.²

Manööversõjapidamise õpetamine seab õpetaja silmitsi uute ja senisest erinevate nõudmistega. Huvi- taval kombel on vana ja uue õpetamismetoodika erinevused võrreldavad kahe võitlusviisiga. Näiteks oli enne 1989. aastat Ameerika merejalaväe doktriinis olulisel kohal nn *metoodiline* sõjapidamine (*methodical battle*), mis kujutab endast kavakohast, täpselt planeeritud ja aeglaselt kulgevat lahingut, mida juhivad vägagi tsentraliseeritud väejuhatused. Väljaõpe oli samuti metoodiline. Tänapäeval on Ameerika merejalaväe doktriinis kesksel kohal termin *manööversõjapidamine*, mis kujutab endast kiire tempo ja vähese järelevalvega detsentraliseeritud võitlust, mida iseloomustab kiire reageerimine muutuvale olukorrale. Ka uute õpetamismeetodite puhul on märksõnadeks detsentraliseeritud juhtimine ja kiire reageerimine – eelkõige selles osas, mis puutub õppuritele esitatud tingimusi ja nõudeid.

Selle artikli kõige olulisem sõnum on: vana õpetamisstiil ei tööta enam. Manööversõjapidamist ei saa õpetada vana, nn metoodilise õpetamisparadigma järgi. Olen peaaegu kaks aastat olnud tunnistajaks sellele, kuidas merejalaväe instruktorid on seda teha püüdnud, ning olen näinud nende läbikukkumist. Samas olen näinud teisi merejalaväelasi, kes on kasutanud teistsugust, sobivamat stiili, ning selle tulemusi: innukaid õppureid, kes mõistavad asja sisu ja mõtestavad sõda manööversõjapidamise

Michael Duncan Wyl

ÜHENDRIIKIDE MEREJALAVÄE KOLONEL

kontekstis. Juhul kui tahetakse õppida uut sõjapidamisviisi, tuleb kindlasti järgida uut õpetamisstiili, mida edasises kirjeldangi.

Enne 1989. aastat õpetas merejalaväelastele metoodilist sõjapidamist instruktor, kes seisis kaardikepiga poodiumil ja pidas loengut korraka sajale või kahesajale mehele. Ta alustas tavaliselt definitsioonidega, mille õppurid pidid endale selgeks tegema. Edasi tutvustas instruktor neile vanu juhtimismeetmeid, mis iseloomustavad lineaarset lahingutegevust. Seda kujutas alati kast, mis moodustus vääramatult *lähtejoonest* ühes ja *toetustule kooskõlastusjoonest* teises otsas. Kõigis külgedes olid kindlad piirjooned. Maastikuosa, mis oli peaaegu alati kungas, kuid mõnikord ka

linn, sild või isegi puuderida, võttis enda alla kasti keskmise osa ning see oli alati *ründeobjekt*. Selle ümber tõmmati ring ja see muutus eesmärgiks, mille poole kogu lahingutegevus kulges. Vaenlasest sai elutu objekt, mis seisis liikumatu ründeobjektina ja ootas vallutamist. See oli punaseks värvitud kastina selgelt nähtav ja eristus selgelt sõbralikest jõududest, kelle etteaimatavad tegevused joonistati sirgete nooltega, mis peegeldasid juhtide enesekindlust, eeldades, et ettemääratud maastikul asuvad ründeobjektid (*terrain objectives*) vallutatakse. *Metoodilise* sõjapidamise keskmes oli pigem konkreetsete ründeobjektide vallutamine kui vaenlase purustamine. Tõsi küll, Vietnamis tehti väike kõrvalpõige maa-ala vallutamisel surnukehade loendamisele. Maastikule mindi tagasi pärast sõda. Kuid kui me loendasime surnuid, ei olnud me lähemal arusaamale, kuidas vaenlast purustada. Sõja lõppedes oli Hồ Chí Minh vaenlase mõjuvõimu all, mis on viimasele väitele piisav tõendus.

Lõpuks järgnesid loengutele väliõppused. Kuid ka need olid varem peenesteni planeeritud ja läbi harjutatud. Enamik õppureid olid rühmade ja kompaniide koosseisus ning vähestel

¹ Michael Duncan Wyl on Ameerika Ühendriikide merejalaväe erukolonel. Ta on olnud amfiibsõjapidamiskooli (Amphibious Warfare School) taktikaosakonna ülem ja õpetanud seal koos kolonel John Boydiga manööversõja põhimõtteid. Tema sulest on ilmunud William S. Lindi «Manööversõja käsiraamatus» (Maneuver Warfare Handbook. Westview Special Studies in Military Affairs. Boulder (Colorado): Westview Press 1985) sisalduv lisa «Taktika alused» («Fundamentals of Tactics», lk 67–133).

² Siinne essee originaalpealkirjaga «Teaching Maneuver Warfare» on ilmunud 1993. aastal New Yorgis Presidio Pressi kirjastatud ja Richard D. Hooker juun koostatud raamatus «Maneuver Warfare: An Anthology» (lk 248–269).

oli võimalus teha otsuseid, välja arvatud mõned väljavalitud rühma- või kompaniülema jms. Isegi siis ei õpetatud juhtidele mitte otsuste tegemist, vaid pigem otsuste tegemise protsessi, meetodit, nagu seda kirjeldatakse samm-sammult raamatus, mida ükski ülem pole reaalses sõjas iial kasutanud.

Metoodilist sõjapidamist õpetati korrapärasel järjestuses. Metoodilisele sõjapidamisele kõige iseloomulikum tunnus oli kord. Pärast definitsioonide esitamist ja juhtimismeetmete tutvustamist oli aeg pidada õppuritele loeng piiratud hulga rünnakutüüpidest: otserünnak, haaramine ja tegevus, mida nimetati läbimurdmiseks ja mis on sisuliselt otserünnak.

Kaitset tutvustati hiljem ja õpetati sageli eraldi kursusel. Kaitselahingul olid omad definitsioonid, juhtumismeetmed ja reeglid. Hoolikalt koostatud skeemil olid välja toodud lahinguvälja eesliin, eesjulgustusala, lahingutegevuse ala ja reserviala. Instruktorid küsitlesid õppureid, pannes neid komistama selliste peente üksikasjade otsa, nagu *diviisi määratud eesjulgustusliini (combat outpost line)* ja *armeeorpuse määratud eesjulgustusliini (general outpost line)* erinevused. Need liinid andsid universaalse struktuuri, mis defineeris kaitselahingu ja jättis õppurisse igaveseks oma jälje. Õppur võis valida väheste kaitsetaktikate seast, mille hulgas olid ka loominguvalikud, nagu lineaarne kaitse (eesmärk hoida vaenlane seal pool rindejoont) ja ringkaitse. Sarnaselt rünnakuga mõeldi väga vähe, kui üldse, vaenlase hävitamisele. Seda juhul, kui ei saanud eeldada, et vaenlane suunab oma väed enesehävituslikult – ja samas korrapäraselt – lähitõkkesktele.

Korrapäraselt oli igal pool eesrinnas. Loengud olid planeeritud 50-minutilise plokkidena, mis määras, millised teemad pidi instruktor otsast lõpuni loengusse mahutama. Kui instruktor ei lõpetanud 50 minutiga, sattus ta piinliku olukorda, sest pidi õpetama üle ettenähtud aja, rikkuma kogu täpselt paika pandud ajakava ja kasutama järgmisele instruktorile ettenähtud aega. Alternatiiv oli jätta õppurid teadmistest ilma.

Manööversõjapidamise õpetamine sarnaneb manööversõjapidamises osalemisega. Kui õpetaja alustab, ei tea ta, kui kaugele tunni jooksul välja jõutakse või kui mitu kõrvalepõiget tuleb teha. Lõppkokkuvõttes on tema ülesandeks õpetada õppureid mõtlema ja harjutama otsuste langetamist. See ei tähenda teatud hulga rünnakuvõtete ega formaal-

sete toimingute õpetamist, nagu seda tehti merejalaväes enne 1989. aastat.

Rünnaku ja kaitse erinevused sulanduvad nii praktikas kui ka õpetamises. Eesmärk on purustada ja hävitada vaenlane mis tahes vahenditega. Ei ole oluline, kas selleks kasutatakse äkkrünnakut või tulevaristust – eesmärk jääb samaks. Üleminek pealetungilt kaitsele peab olema sageli enam-vähem momentaanne. Vahel tegeldakse mõlemaga korraga või on operatsioonil üheaegselt mõlema jooni. Õpetaja ei saa rääkida pealetungist ja kaitsest eraldi, sest manööversõjapidamises on need kaks väga tihedalt seotud.

Ka ei saa manööversõjapidamist jaotada korrapäraselt 50-minutilistesse blokkidesse, mis on kava järgi varem paika pandud. Selle asemel peaks grupp kokku saama kaks korda nädalas või ka sagedamini ja iga tund jätkuma sealt, kus eelmine pooleli jäi. Semestri alguses ei ole võimalik täpselt ette määrata, kuhu õppurid kursuse keskpaigaks on jõudnud. Iga õppetsükli sisu reguleerib õpetaja, mitte kõrgem institutsioon. Ainult õpetaja on n-õ eesliinil (*at the front*) – kohapeal – ja teadlik kõigest asjasse puutuvast. Õpetaja peab liikuma tempos, mis hoiab õppurid erksana ja trennib nende mõtlemist. Kursus ei ole vaid teadmiste edastamiseks, vaid otsuste langetamise õpetamiseks. Üldkehtivaid reegleid ega tegevusjuhiseid ei ole olemas.

Manööversõjapidamine kujutab endast võitlust üldkehtivate tegevusjuhise teta. Seetõttu ei saa neid ka õpetada. Õpetaja kompab ja uurib oma õppureid, nii nagu sõdur kompab ja uurib vaenlast manööversõda pidades. Ta otsib sobivaid võimalusi, seob vastase ja kasutab ära läbimurdeid. Ta otsustab, kui kiiresti liikuda, milliseid näiteid kasutada ja kui sügavuti minna, kasutades kõike seda, mida ta saab oma õppurite kohta teada

Tänapäeval on Ameerika merejalaväe doktriinis kesksel kohal termin manööversõjapidamine, mis kujutab endast kiire tempo ja vähese järelevalvega detsentraliseeritud lahingut, mida iseloomustab kiire reageerimine muutavas olukorras.

ka õpetamise käigus. Kui õppur saab mõttest aru ja arendab seda avalikus arutelus, käitub õpetaja nagu kalamees, kes saaki välja sikutades annab jöhvi vajadusel järele. Õppur võib osutada geeniusseks. Ta võib välja mõelda asju, mille peale õpetaja pole kunagi tulnud. Klassiruum ei ole koht, kus mõtteleannu- le piiranguid seada.

Manööversõjapidamine on otsuste langetamine, see tähendab ülesandekeskse juhtimise (*mission tactics*) rakendamist. Seega tuleb õpetajal valmistada õppureid nii ette, et nad suudaksid edaspidi otsuseid langetada. Ülesandekeskne juhtimine tähendab seda, et tuleb kasutada pataljoni iga merejalaväelase mõistust ning jätta neile vabadus mõelda ja otsuseid langetada. Manööversõjapidamises on just otsustusvõime see, mis määrab, kas üksust saadab edu või mitte. Seetõttu on manööversõjapidamise õpetaja ülesanne arendada otsustusvõimet, sest just seda tuleb otsuste langetamisel rakendada. Enam kui konkreetse aine sisu, metoodika või toimingute õpetamist on õppurile vaja õpetada otsuste tegemist.

Kuidas oleks veel tõhusam õpetada otsuste langetamist, kui mitte pannes õppureid *otsustama*? Tuleb teha nii, et õppur peaks otsustama korduvalt ja erinevates olukordades, olles nii õpetaja kui ka kaasõppurite karmi kriitika objektiks. Kasutama peaks erinevaid keskkondi. Õppurid tuleks viia välitingimusesse ja nõuda neilt otsuste langetamist seal. Nad peaksid kogunema ümber maastikumaketi ja tegema otsuseid, vaadeldes kogu lahingut skemaatilisel. Neid tuleks tuua klassiruumi, kus nad saaksid teha rohkem kaardiharjutusi ja harjutada sagedamini erinevaid mitmesuguseid lühikesi ja lihtsaid stsenaariume, olles vabad maastikumakettide üldvaatest ja nende mõõtmete piiratudest.

Mulle meeldib alustada õppuritega välitingimustes. Kuigi õppur võib saada parema pildi klassiruumis või maastikumaketil, on just välitingimustes tunnetatav selline atmosfäär, mida kohtab reaalses lahingus. Seetõttu on kõige kasulikum alustada otsuste langetamist just selles keskkonnas. Samas on õppurile vaja anda ülevaade kogu lahingust kindlal ajahetkel ja teha seda näitlikus- tatult, mida saab aga vaid klassi kaardi abil või maastikumaketil. Kuid see osa võib tulla pisut hiljem. Lahingus ei ole tal ju kõigest nii selget pilti. Miks teda alguses eksitada? Niipalju kui võimalik, tuleb õppurile alguses näidata, kuidas tegevus reaalsuses välja näeb. Nii muu-

tub kogu pilt mõtestatumaks siis, kui seda talle hiljem klassis näidatakse. Õppur saab sel moel paremini aru sellest, mida talle räägitakse. Nii tuleb vähem sõnu raisata.

Kasutuskõlbliku maastikumaketi saab teha välitingimustes. Klassis töötades tuleb õppureil end kujutleda tegutsemas maastikul, mida on kujutatud kaardil või maketil. Õppur peab suutma asetada end mõttes sellesse olukorda, võitlema ilmastikutingimustega, tegema otsuseid. Kui ta pole seda kunagi tegelikes välitingimustes teinud, on sellega raskusi.

Väliharjutus võib olla kombinatsioon ülesannetest, kus õppurid (1) mängivad laskureid ja osalevad matkelahingus (*sham battle*) ning (2) liiguvad maastikul, kus õpetaja määrab isikud, kes peavad langetama otsuseid. Matkelahingus kogeb õppur meeskonnatöö ja tegevuse kooskõlastamise vajadust. Maastikul peab ta proovima otsuste langetamist õpetaja ja kaasõppurite valvsa pilgu all.

Õpetaja ja õpilaste parim suhe maastikul on 1:12. Seda tüüpi väliharjutust ei pea läbi viima kusagil inimtühjal kõnnumaal. Lahinguid peetakse enamasti asulates ja nende lähistel. See tähendab, et õppur peab arvestama maanteede, sildade, raudteede ja majadega – kõigi nendega tuleb tal tõenäoliselt hakkama saada ka tõelises lahingutegevuses.

Väliharjutusteks oleks ideaalne kolme- või viiepäevane tsükkel. Õppur õpib mõningaid praktilisi välioskusi, mida on tarvis manööversõjapidamises, ja samal ajal ka otsuste langetamist. Kuigi ta peaks liikuma asustatud aladel ja langetama otsuseid tehiskeskkonnas, tuleb ilmselt veeta mõni öö ka mõnes metsiku loodusega, sageli inimtühjas kohas. See ei ole vastuolus esialgse eesmärgiga: sealgi arendab ta oma võimet saada hakkama välitingimustes.

Tunnid siseruumides on samuti kasulikud põhjustel, mida mainiti juba eespool. Ülevaade kogu lahinguväljast on oluline, vaatamata sellele, et isegi ülemal, kes reaalses olukorras juhib oma vägesid eesliinilt (*leads from the front*), nagu seda ka nõuab manööversõjapidamine, on harva see luksus, et ta näeb kogu lahinguvälja enda ette laiali laotatuna. Lahingus peab ta ikkagi olema võimeline hoomama kogu lahinguvälja. On oluline, et tal võimaldataks seda harjutada juba õppurina.

Olenemata keskkonnast on manööversõjapidamise õpetaja funktsioon sama: ta peab sundima õppureid kes-

kenduma. Õpetaja tutvustab probleemi ja küsib õppurilt: «Mida sa teeksid?»

Õppuril lubatakse vastata ainult küsimusele, mida ta teeks. Tema vastus peab kirjeldama *tegevust*. Ta peab vastama kiiresti. Tal ei ole lubatud öelda muud, kui vastata küsimusele, mida ta teeks. Tal ei ole lubatud n-ö uurida õpetaja hoiakut, käies välja erinevaid võimalikke vastuseid, et leida õpetaja pilgust vihje «õigele». Tal ei ole lubatud langeda ka kõrgkooli filosoofia- või sotsioloogiaalengutes õpitud vormi, kus kõikvõimalikud oletused on teretulnud ja kõik lahendused vastuvõetavad. Sõda ei ole akadeemiline ülesanne ega sõnamäng. Sõda on tegevus. Otsustav tegevus. Õppuri aju peab olema treenitud tegutsema.

Õppur tahab kindlasti rohkem informatsiooni kui see, mida õpetaja on talle otsuse langetamiseks andnud. Kui ta on saanud nii palju infot, kui vajab, on antud seda liialt palju. Lahingus otsustatakse ebapiisava info põhjal. See tähendab hakkamasaamist ebakindlates oludes ja kaose ärakasutamist. Vietnami ei teadnud me kunagi, mis tegelikult toimub. Ma olen isegi seda pattu teinud, et öelnud õppuritele: «Te peate ründama vastase juhtimissüsteemi – vastasjõudude ajusid.» Ja on hea, kui saate seda teha. Aga Vietnami polnud meil mingit võimalust saada aru, keda ründame. Polnud aimugi, kas võitlesin juhtimissüsteemi kuuluvate isikute, logistikute, jalaväelaste, reameeste, majorite, kolonelide või kellega tahes. Äkki oli seal lihtsalt keegi. Kas see oli üldse vaenlane? Kuidas selles kindel olla? Me ei saanud iialgi kindlad olla. Pidime olema ettevaatlikud, aga samas ka vaprad ja langetama õige otsuse. See oli elu ja surma küsimus. Eksimisvõimalust polnud. Kuid vigu tuli siiski ette. Õpetaja peab andma õppurile aimu sellest tundest. Sellel on mõtet ainult siis, kui õppur vastab küsimusele: «Mida sa teeksid?»

Põhjendused tuleb jutuks võtta hil-

Tegutsemine kohe on peaaegu alati parem kui tegutsemine hiljem, isegi kui hilisem tegevus võinuks olla paremini läbi mõeldud. Kahest võitlevast osapoolst saavutab edu see, kes tabab teist ootamatult.

jem – alles *pärast* seda, kui õppur on otsuse langetanud. Miks? Sest nii tuleb tegutseda lahingus, kus aeg mängib alati tähtsat rolli. Manööversõda pidades on aeg veelgi olulisem.

See ei tähenda, nagu poleks õpetajale oluline, kuidas õppur oma otsust põhjendab. Hoopis vastupidi. Tegelikult on see koguni nii tähtis, et õpetaja peaks vältima õppuri otsuse kritiseerimist seni, kuni õppuril on võimalus selgitada, miks ta tegi just seda, mida tegi. Õpetaja võib esitada õppurile küsimusi tema otsuse kohta enne, kui too oma põhjendused esitab. See on õppuri kindlameelsuse proovilepanekuks. Õpetaja võib õppurit isegi pisut segadusse ajada, et testida tema enesekindlust. Sel moel alustab õpetaja põhjenduste väljaselgitamist. Põhjendusi hinnates saab õpetaja kindlaks teha, kas õppur on suuteline hindama oma tegevusplaani mõislikkust. Põhjenduste üle arutamisel võib meelde tuletada näiteid ajaloolistest lahingutest. Sama võib teha, käsitledes kõiki näitajaid: relvade tõhusust, vaenlase kavatsust või eeldatavat kavatsust, maastiku- või ilmastikutingimusi, võitlusemoraali.

Põhimõte, mida siinkohal tuleb järgida, puudutab otsustamist lahinguolukorras. Seda tuleb teha kõhklematult, kui soovime, et otsus oleks tulemuslik. Lahingus ei ole lihtsalt võimalik raisata aega perioodile, mis jääb otsuse langetamise ja tegutsemise vahele. Tegutsemine kohe on peaaegu alati parem kui tegutsemine hiljem, isegi kui hilisem tegevus võinuks olla paremini läbi mõeldud. Kahest võitlevast osapoolst saavutab edu see, kes tabab teist ootamatult. Kui eesmärgiks on purustada vaenlase sidusus (*choesion*), nagu see on manööversõjas, on vaenlase ootamatu tabamine üks parimaid võimalusi, mis üldse võib ette tulla.

Põhjendatud arutluskäik pole manööversõjapidamises sugugi vähemtähtis. Aga oskust seda rakendada tuleb arendada nii, et see muutuks instinktiivseks. Siit ilmneb ka eespool mainitud harjutuste tähtsus: ühe otsuse tegemine teise järel paljudes erinevates olukordades, erinevatel maastikel, erinevate vastastega. Mida rohkem harjutada, seda paremaid tulemusi saadakse – nii nagu kehaliste harjutuste puhul. Õpetaja peab panema õppuri ühte keerukasse olukorda teise järel ja laskma tal otsustada, kuidas sellest välja tulla.

Siin peitub oht ka õpetaja seisukohalt. Ta võib minna juhtnööridega liiale ja anda vale õppetunni. Kui tema sõnumiks on, et «kõik, mida sa ette võtad,

teeb olukorra veel raskemaks», võib õppur võtta seda ekslikult kui õppetundi, et «ära tee otsuseid – need teevad olukorra veel raskemaks». Nii juhtub näiteks siis, kui õppur kavatses sooritada rünnaku ühest suunast ja õpetaja ütleb seepeale: «Sa oled sattunud miiniväljale. Mida sa nüüd teed?» Ent niipea, kui õppur muudab suunda, lausub õpetaja: «Sa oled varitsuse all.» Kui ta otsustab varitsuskohast oma reserviga ringi minna, rünnatakse tema reservi tagantpoolt tankidega, millel on ka õhutoetus. Kõik, mida ta teeb, on vale. Paratamatult on see õppetund, mis viitab sellele, et teha ei tule mitte midagi.

Instruktorid eksivad täpselt sama palju, kui kalduvad skaala teise äärmuse, kus sõnumiks on, et «kõik on OK». «Kõik on OK»-sündroom toob õppuritele rõõmsa äraolemise ja teeb instruktoriga elu kergeks, aga tegelikult ei õpita kuigi palju. Valed vastused *on olemas*. Valed vastused ei sisalda manööversõjapidamise puhul mingeid konkreetseid tegevusi. Erinevalt vanadest, metoodilise sõjapidamise kursusest võimaldab manööversõjapidamise õpetamine teha õppuril kõike. Ta võib otsustada rünnata, asuda kaitsele, minna paremale, vasakule, tagasi või edasi, toetuselemendiga või ilma, ligineda salaja ilma ettevalmistustuleta või õhkida kõik enne ründamist. Ükskõik milline neist tegevustest on sobilik. Eksimisvõimalus peitub selles, *kuidas* neid tegevusi sooritada.

Näiteks võib õppur üksusi liigselt või ebapiisavalt hajutada. Siinkohal peaks õpetaja näitama, et ta tunneb oma ala, mitte ainult mingit hulka reegleid. Ta peab andma ka õppurile võimaluse põhjendada näilist otsustusviga. Lahingukogemusega õppurite puhul on liigne hajutamine sage viga. Liigse hajutamisega on tegemist siis, kui kaob fookus, kui ei suudeta oma üksust enam koondada ega kasutada vaenlase vastu. Mõõngem, et selle üle otsustamine põhineb õpetaja subjektiivsel hinnangul. Siit ka põhjus, miks õpetajatel on vaja olla kodus sõjaajaloos, ja kui vähegi võimalik, omada lahingukogemust. (Lahingukogemus sõjaajalugu tundmata pole samuti kuigi palju väärt, nagu järgnevas näidatakse.)

Liigne hajutamine, mille tagajärjeks on fookuse kaotamine, oli levinud viga Vietnami sõjas. Kompaniitulemana leidsin, et kui kogu mu kompanii on koos, suudan tõhusalt hakkama saada ühe tulevahetusega ükskõik millise põhjavietnamlaste üksuse vastu. Suutsin hakkama saada ka kahe tulevahetusega, aga see oli raske ja nõudis kõigi võimete ja oskuste

Levinud viga on rühmituse ebapiisav hajutamine. Kui hoida sõdureid liiga tihedalt koos, võib see lõppeda halvasti. Üks viimase aja ja ka klassikalisimaid näiteid selle kohta on 1983. aastal Beirutis merejalaväelaste kasarmus toime pandud enesetapurünnak, milles hukkus 240 inimest.

mängupanekut. Kolm tulevahetust – ja ma polnud enam kompaniitule: minu kompanii oli kokku kuivanud kolmeks rühmaks ja need kolm rühma olid seotud kolme eraldi lahinguga. Allüksuste hajutamises polnud iseenesest midagi halba, kuni vaenlane oli piisavalt nõrk, nii et rühmad said teha seda, mida edu tagamiseks vaja. Ent juhul, kui see nii pole, on tegemist liigse hajutamise ja käest lastud võiduvõimalusega. Kui võitlesin piirkonnas, kus vastane oli tugev, tahtsin kogu kompaniid koos hoida, nii et rühmad saaksid tegutseda ühtse eesmärgi nimel. Tegin kõik selleks, et võita tulevahetus otsustavalt, küsimusi küsimata.

Sama levinud viga on rühmituse ebapiisav hajutamine. Sedagi võis Vietnami sageli kohata. Kui hoida sõdureid liiga tihedalt koos, võib see lõppeda halvasti. Üks viimase aja ja ka klassikalisimaid näiteid selle kohta on 1983. aastal Beirutis merejalaväelaste kasarmus toime pandud enesetapurünnak, milles hukkus 240 inimest ja millele ei järgnenud mingit arvete klaarimist. Aga paljude kannatanutega katastroofid ei ole ainsad väheste hajutamise tagajärjed. Kasutamata jäänud juhused on teine näide. Vietnami, kui üksused koondasid vägesid kaitseks, avanes vaenlasel võimalus samal ajal tsiviilelanikkonna kallal toorutseda. Koondatud Ameerika väed olid põhjavietnamlastele nähtavad ja neist hoiti kõrvale.

Veel üks õppurite sage viga, millele manööversõjapidamise õpetaja peab tähelepanu pöörama, on kalduvus välistada võimalusi. Manööversõjapidamine on võitlusstiil, mis on avatud kõigile võimalustele ja ettearvatustele. Oleks mõtetu hakata üles lugema kõiki võimalusi, mida ülem võib lahingu käigus sobimatult välistada. Mõned näited on

ebapiisava reservi hoidmine, üheainsa edasiliikumistee kasutamine, kui oleks võimalik kasutada mitmeid, kaitse eraldatud alal, jõe ühe kalda enda valduses hoidmine, lubades vaenlasel hoida enda valduses teist, ning klassikaline viga: lasta enda järel õhku ja põletada sildu.

Õppeprotsessi käigus saab õpetaja esialgse lihtsa tegevuskäigu kirjelduse arendada käsuks, mille õppurid annavad oma alluvatele. Põhirõhk peab jääma tegevusele, tuletades õppuritele meelde, et nimelt tegevus on lahingus keskmes ja pelgast sõnaseadmisoskusest ei piisa. Käsud, mida klassis antakse, peaksid enamasti olema suulised: manööversõjapidamise korral eelistatakse suulisi käskke, sest kirjalikud käsud on aeglased ja kohmakad. See ei tähenda, et kirjalikele käskudele ei leiaks klassis vahel kasutust. Kindlasti leiab, kuid eeldusel, et kirjutatakse lühidalt ja käsk kantakse ette suuliselt – et tegu pole pikkade vormindatud dokumentidega, mida on minevikus kasutatud metoodilise sõjapidamise õpetamisel. Klassis kirjutatud lühikese käsu kasutegur seisneb õppuri keskendumises ühte otsusesse. Kui grupp on suur, on õpetajal raske küsitleda kõiki õppureid nii palju, nagu ta seda vajalikuks peab. Nõudega, et nad paneksid oma käsud kirja ja annaksid need õpetajale, sunnib õpetaja neid otsust langetama ja sellele kindlaks jääma, mis on aga paljudele inimestele raske. Oskus otsustavalt millelegi pühenduda on just see omadus, mida ülemalt lahingus oodatakse. Pärast seda, kui kirjalik töö on üle antud, võib õpetaja lasta osal õppuritest oma otsuseid selgitada ja põhjendada. Et õpetajal on õppuri kirjalik otsus, ei saa too sellest taganeda ega seda tagasi võtta juhul, kui ta tunneb survet. Eriti siis, kui ta saab aru, et tema kursusekaaslastel on teistsugune arusaam, mis võib lasta tema otsusel paista hetkel, mil tema vastust oodatakse, rumalana.

Veel üks tehnika, mida saab kasutada otsustamise õpetamisel, on kasutada stopperit. Andke õppuritele kümme minutit, viis minutit või kümme sekundit – mis tahes ajahik, mis on selles olukorras sobilik ja mõistlik.

Küsidest õppuritel nende koostatud käskke, pöörake võimalikult vähe tähelepanu vormile. Kordan, et lahing on orienteeritud tegevusele. Väga sageli olen näinud – eriti vanemaid merejalaväelasi – tegevat käsust sõnademängu, seda nii klassiruumis kui ka paberlikus asjaajamises. Instruktor, kes ei tunne end taktikas tugevana, püüab seda peita, keskendudes sõnatasandi kritiseeri-

misele. *Metoodilise* sõjapidamise päevil kasutasid merejalaväelased käskudeks nn viiepunktilist vormi. Olen liiga sageli pidanud nägema merejalaväelasi loobumas headest taktikalistest ideedest lihtsalt sellepärast, et need ei sobi selle vormiga. Sageli olen kuulnud jaoülemaid viiepunktikäsku vaevaliselt ette lugevat ja pärast ütlevat: «Nii, mehed, nüüd hakkame seda tegema nii...» Ning jätkanud oma sõnadega, andes selge ja sisuka käsu selle kohta, mida tuleb edasi teha.

Kui nüüd vormi juurest edasi minna, tuleb rääkida kahest elemendist, mis peavad käsus kajastuma. Isegi kui neid sõnadega ei väljendata, peavad need olema õppurile kaudselt arusaadavad. Need kaks elementi on kavatsus (*intent*) ja põhipingutus (*focus on effort, Schwerpunkt*).

Õppur peab teadma, mis on tema oma kavatsus, ja andma selle edasi selgelt, pidades silmas, et manööversõjapidamise lasub selle teostamine tema alluvate ja sealt edasi nende alluvate õlgadel, viimased aga peavad teadma ülema kavatsust kaks järku üles. Nad ei saa seda teada, kui seda ei ole selgelt väljendatud. Ei ole nõuet vahetu ega kõrgema ülema kavatsust korrata alati, kui käsk antakse, samas peab sellest teadlik olema ja teavitama ka oma alluvaid, kui see on asjakohane. Õpetaja peab küsitlema õppurit tema kavatsuse kohta iga kord, kui too käsu annab. Silmas peab pidama, et kavatsus lähtuks vaenlasest, ja seda, mida õppur teha plaanib.

Põhipingutus on üks kõige mitmekesisemaid manööversõjapidamise märksõnu. Seda rakendamata ei ole ülem ülem. Tema alluvatel puuduks siht ja nad poleks kindlad, millisenä näeb nende juht lahingut. Õpetaja, kes kuulab õppuri käsku ega suuda kiiresti aru saada, mis on põhipingutus, peab õppurit küsitlema seni, kuni see muutub arusaadavaks.

Manööversõjapidamise õpetamine rõhutab otsustamist enam kui teadmisi, mis aga ei tähenda, et õpetajal võiks olla teadmiste puudujärgid. Tegelikult on tal vaja enamgi teadmisi kui metoodilise sõjapidamise õpetajal. Metoodilise sõjapidamise õpetajal oli eelkõige vaja teadmisi *metoodikast*. Manööversõjapidamise õpetajal kui otsustamisoskuse arendajal peavad olema teadmised sõjast.

Õpetaja lahingukogemus on väga oluline. See võimaldab tal anda õppurile objektiivsemat tagasisidet ja kujundada paremat arusaama õpitavast. Ka lisab see õpetajale õppurite silmis autoriteeti.

Polegi teist teed, kui õppida tundma paljusid sõdu ja seda, mille poolest need erinevad. Tuleb teada, kuidas võitlesid kreeklased ja roomlased, osata näha varase lääne mõtlemise ja Tšingis-khaani murrangulise stiili erinevusi ning Tšingis-khaani ja Xenophoni sarnasusi. Miks läks USA-l nii hästi Teises maailmasõjas, kuid nii kehvasti Vietnamis? Mis oli teistmoodi?

Aga õpetaja usaldusväärsus võib kannatada juhul, kui ta ei ole õppinud sõjaajalugu. Erandiks on ehk sõjaveteranist õpetaja, kel on seljataga mitme sõja kogemus. Kõige teravamini tulevad probleemid esile juhul, kui õpetaja on käinud ainult ühes sõjas. Kui teenisin leitnandina Vietnamis, põlastasime me kõik majoreid. Üldine merejalaväeleitnantide kriitika majorite aadressil oli: «Ta arvab, et on ikka veel Koreas.» Lubasin endale, et kui minust saab major, ei ütle minu leitnandid minu kohta ialgi: «Ta arvab, et on ikka veel Vietnamis.»

Sõjad on erinevad. Kõige sagedasem militaarse mõtteviisi (*military mind*) kriitika on sedastamine, et orienteerutakse juba sõditud sõjale ega aduta, mida nõuab tänapäev. Professionaalseid sõdureid võib võrrelda professionaalsete arstidega, kes suudavad ravida patsiente haigustest, mida kunagi varem pole kohatud. Samal moel peavad professionaalsed sõdurid olema võimelised reageerima sõjaolukordades, mis on täiesti uued. Et seda teha, peab olema sügavam arusaamine sõja olemusest. See eeldab vastamist järgmistele küsimustele. Millised on vaenlase tugevad küljed ja kus on tema haavatavused? Kui oluline on kiirus? Mida tähendab lahingutegevuses kiirus ja kuidas seda saavutada? Mida saab pidada vaenlase purustamiseks? Kus võib võtta riske?

Nii muutub ajaloo tundmine oluliseks kõigile, kes õpetavad sõjapidamist. Ühest sõjast ei piisa. Õpetaja peab ka

teadma, mil määral sõjad üksteisest erinevad ja kuidas nad erinevad, sest sõda, milleks ta oma õppureid ette valmistab, erineb tõenäoliselt olulisel määral eelmisest. Seetõttu polegi teist teed, kui õppida tundma paljusid sõdu ja seda, mille poolest need erinevad. Tuleb teada, kuidas võitlesid kreeklased ja roomlased, osata näha varase lääne mõtlemise ja Tšingis-khaani murrangulise stiili erinevusi ning Tšingis-khaani ja Xenophoni sarnasusi. Miks läks USA-l nii hästi Teises maailmasõjas, kuid nii kehvasti Vietnamis? Mis oli teistmoodi? Või kas üldse läkski Teises maailmasõjas hästi? Miks Saksamaa kaotas? Instruktor, kel puudub piisav ettevalmistus selliste küsimustega tegelemiseks, ei valmista õppurit piisavalt ette tulevikuksõjaks, mille olemust ei suuda praegu keegi täpselt ette aimata.

Sõjaajalugu on üsna ebaõnnestunud termin, sest toob tulevaste sõdurite ette kujutluspildi ennasttäis õppuritest ja professoritest, kes arutlevad mõttetult võimaluste üle, mida neil kunagi rakendada ei tule ja mida nad ka ei suudaks rakendada, isegi kui peaksid. See manab silme ette pildi koolis veedetud päevadest ja akadeemilistest küsimustest, miks näiteks Roosevelt tegi seda, mida Stalin tahtis, aga Churchill mitte või miks merejalaväelaste sinistel pükstel on punased lampassid. Just sel põhjusel räägin ma sageli *sõjategevuse ajaloo*st, mitte *sõjaajaloo*st. See, mida ma silmas pean, on sõja uurimine. See teadusharu ei ole väärinud piisavalt austust. See pole ka ime. Keskendumine metoodilise sõjapidamisele ei väärinudki mingit austust. Kuivõrd mõttekas on uurida vanu, khakivärvi merejalaväe lahingueeskirju, mis olid 1960. aastatel Ameerika Ühendriikide merejalaväes nii laialt kasutusel, kuid sisaldasid ometi nii vähe seda, mida Vietnamis sõjas vaja läinuks. Samad eeskirjad olid 1970. aastatel tulevikuga veelgi vähem seotud. 1980. aastaks oleksime pidanud targemad olema. 1989. aastaks siis lõpuks olime.³

Igas valdkonnas, kunsti- ja teadusharus uuritakse selle ajalugu. Me ei õpi füüsikat, teadmata midagi Newtonist, Faradayst ega Einsteinist. Psühholoogid peavad teadma, kes olid Freud ja Jung, mida nad mõtlesid ja tegid. Jurist õpib oma eriala suuresti ajalooliste pretendentide abil. Manööversõjapidamise õpetaja peaks õpetamisel kasutama ajalooliste juhtumite analüüsi samamoodi,

3 1989. aastal kinnitati merejalaväe manööversõjapidamise doktriin («Warfighting»). Selle uusim versioon on kättesaadav internetis (http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/mcudp1.pdf).

nagu tehakse juhtumianalüüsi Harvardi ärikoolis. Enne otsustamist töötavad õppurid läbi ajaloolise materjali. Neil kästakse langetada otsuseid kas klassis või välitingimustes ja neid põhjendada. Teave selle kohta, mis tegelikult aset leidis, muudab kogu ülesande realistlikuks. Sel moel õpivad õppurid tundma inimekäitumist, mis on lahingus otsustav tegur. Nad ei tegele üksnes teooriaga.

Keegi ei oota analüüsitava ajaloolise sündmuse kordumist. Kui see peaks ka juhtuma, on tulemus ilmselt teistsugune. Tehnoloogilised uuendused on vaid muutuste üks tahk. Isegi kui kõik muu jääks samaks, siis ainuüksi fakt, et inimesed, kes otsustavad ja võitlevad, ei ole samad, eeldab teistsuguseid tulemusi. Juhtumianalüüsi eesmärk ei ole anda õppurile edulavalemit. Eesmärgiks on näidata inimekäitumist lahinguolukorras, kujundada tema arusaama kõigist seal rolli mängivatest teguritest ja nende kaalukusest erinevates tingimustes. Ka omandatakse ehk mingi hulk nippe reaalse sõja tarbeks.

Veelgi enam: tänu sõjategevuse ajaloo uurimisele oleme jõudnud erinevate mõisteteni, mis kokkuvõtlikult defineerivad seda, mida praegu tunneme manööversõjapidamisena. On tähtis, et õppurid saaksid neist mõistetest aru: mitte ainult ei teaks seda, kuidas neid rakendada, vaid ka seda, millest need tulenevad. See tähendab, et õppurid peavad teadma ja olema veendunud, et manööversõjapidamine ei ole uus teooria, vaid pigem võitlusstiil, mis on kogu ajaloo vältel end üha uuesti ja uuesti õigustanud.

Kahtlemata on kiusatus õpetada manööversõjapidamise mõisteid valitud ajalooliste näidete abil, kasutades vähemalt üht iga mõiste näitlikustamiseks (näiteks nn pind-ja-praad-olukord⁴ operatsioonis Michael 1918. aasta aprillis). Selle meetodiga on üks probleem: nimelt on seda kasutades oht kuritarvitada ajalugu. Mulle ei avalda muljet õppur, kelle mõtlemine algab ja lõpeb sellega, mida õpetaja talle räägib (näiteks:

operatsioon Michael on näide pind-ja-praad-olukorrast). Veelgi vähem avaldab muljet õpetaja, kes nii õpetab. Eelnevas leidis tõestust, et manööversõjapidamise õpetamine tähendab inimeste mõtlema õpetamist. Kui õpetaja on tõepoolest huvitatud sellest, et õpetada sõdureid ja merejalaväelasi mõtlema, ei ole vaja täpselt sõnastada, mida kindla lahingu õppimisel teada saadakse. See võrdub lausega: «See on see, mida ma tahan, et sa mõtleksid.» Las õppurid loevad selle asemel ise operatsiooni Michael kohta. Andkem neile Saksa lahingudoktriin (*Angriff im Stellungskriege*), mis avaldati 1918. aasta jaanuaris ja mida rakendati esimest korda just selles operatsioonis. Valgustagem neid, kuidas sakslased operatsiooniks valmistusid ja kuidas oli korraldatud väljaõpe. Uurigem, kuidas britid ja prantslased sellele reageerisid. Seejärel küsigem õppuritel, mida *nemad* operatsiooni kohta teada said. Õpetaja võib saada üllatuse osaliseks: õppur võib näha võtmetähtsusega tegurina hoopis kergekuulipilduja kasutuselevõttu ründeajades. Mitme relvaliigi ühendamine suhteliselt madalal juhtimistasandil (*low-level integration of combined arms*) ja detsentraliseeritud juhtimine on olulised uuendused, mida tuleb õpetajal ja õppuril mõista, et nad

Õppurite mõtetel tuleb lasta vabalt voolata. Üks õppur pakutud kaardiharjutuse lahendusi võib olla otsus anda reservrühmale uus käsk luurata hiljuti avastatud katmata maa-ala. Mõni teine õppur võib leida, et seda pole vaja teha – pigem võiks hoida reservi juhuks, kui peaks ilmnema veelgi parem võimalus.

saaksid koos klassis üleskerkinud tähelepanekuid maksimaalselt ära kasutada. Õpetajale ei pea alati jääma viimane sõna.

Ajaloolistel ja hüpoteetilistel näidetest põhinevat juhtumianalüüsi võib kasutada selleks, et panna õppureid aktiivsemalt otsuseid langetama. Mõisteid käsitletagu nii, nagu need tulevad esile tunnis asetleivas arutelus või välitingimustes. Õppurite mõtetel tuleb lasta vabalt voolata, nagu Sun Zi armeed võrreldi voolava veega. Üks õppuri pakutud kaardiharjutuse lahendusi võib olla otsus anda reservrühmale uus käsk luurata hiljuti avastatud katmata maa-ala. Mõni teine õppur võib leida, et seda pole vaja teha – pigem võiks hoida reservi juhuks, kui peaks ilmnema veelgi parem võimalus. Üksuses, mis osaleb manööversõjapidamises ja nõuab initsiatiivi haaramist madalamatel juhtimistasanditel, võivad lähedal asetsevad üksused luurata katmata ala ka ilma käsuta, juhul kui on saadud teistelt üksustelt infot, et selline maa-ala on olemas. Niisiis pole vaja anda uusi käsk. Võib jääda lootma sõdurite initsiatiivile. Ülem võib hoida reservi uue võimaluse tarvis. Siin avaldub luure juhtroll.⁵ Ärgas õpetaja oskab seda ära kasutada, juhul kui see on arutelus oluline. Nii jõutakse tagajärgede aruteluni: mis saab siis, kui meie väed tungivad vaenlase vägede sisse ja nende taha. Nüüd tutvustab õpetaja selliseid mõisteid nagu *sisseimbumisrünnak (infiltration attack)*, *äralõikamine (isolation)* ja *läbimurdmine (penetration)*. Kui õppurid kaaluvad võimalikke tegevusvariante, osutuvad mõned neist rohkem aega nõudvateks kui teised. Nüüd meenutab õpetaja *kiire tempo* ja *julgestuse* tähtsust.

Kõik nimetatud punktid tulevad tõenäoliselt esile arutelus esimese merejalaväediviisi sissetungi üle Kuveiti 1991. aastal operatsioonis Kõrbetorm. Teiste juhtumianalüüside puhul tulevad kõne alla teised mõisted, kuigi mõistete esiletulek sõltub paljuski õppurite grupist – erinevad inimekäitumised ja erinevad juhid mõjutavad lahinguid erinevalt, kuigi neid lahinguid võidakse pidada muus osas sarnastes tingimustes. Sakslaste Meuse'i ületamine mais 1940 viib tõenäoliselt mõttevahetuse ni arvukate hajutatud löökide (*multiple thrusts*) versus pingutuse ühte punkti koondamise (põhipingutus) üle. Arutelu USA maavägede üksuste Reini jõe ületamisest Remageni silla juures näitab tarkust käsku mitte ootama jääda. Napoleoni otsused Austerlitzis võivad olla ideaalseks vahendiks, et juhatada sis-

4 Nn pind-ja-praad-olukorda (*surfaces and gaps situation*) on selgitanud kolonel John Boyd. Mõiste «pind ja praad» all mõeldakse vastase tugevusi (tugevaid külgi ja hästi kaitstud maastikukohti) vs. nõrkusi (st haavatavusi ja tühemikke kaitstes või julgestuses). Manööversõjapidamises püütakse alati vältida vastase tugevaid külgi ja leida tema kaitse- või julgestussüsteemis nn pragusid, st vastase haavatavaid kohti.

5 Luure juhtroll (*reconnaissance pull*) vs. staabi juhtroll (*command push*). Näiteks rünnaku puhul on luurel juhtroll juhul, kui vastast n-õ kompav üksus, olles leidnud läbipääsu vastase kaitsest (st selles nõrga koha), tekitab sinna sillapea ja kutsub järgnevaid üksusi seda läbima, luues planeerimata põhipingutuse. Määravad on aeg ja kiirus, staabi kinnitust ega juhtnõore ei oodata olukorras, kus kõigil on teada lahingu eesmärk. Staabi juhtrollist lähtuv juhtimisstiil on kohmakas ja ajamahukas. Selle puhul peab luure, olles leidnud vastase kaitse nõrga koha, sellest staabile ette kandma, et saada luba edasiseks tegutsemiseks. Selline juhtimisstiil võib kokkuvõttes viia võimaluse käestlaskumiseni.

se arutelu *reservi* teemal. Vilunud õpetaja oskab näidata, kuidas Hermann Balck sai 1943. aastal idarindel reservi kasutades korduvalt häid tulemusi.

Mõte sellise ajaloolise teadmispagasi loomisest võib esialgu tunduda hirmutav, aga ei peaks seda olema. Tuhandetest näidetest, mida saab kasutada õpetamiseks, kasutatakse vaid väikest hulka, ent neid korduvalt. Selliste näidete tundmine moodustab kultuurilise kirjaoskuse, mis võimaldab sõjaajaloo taustaga inimestel omavahel lihtsamalt suhelda. Iga õpetaja peaks olema hästi tuttav kõigi järgmiste sõjaliste operatsioonide ja märksõnadega, enne kui ta hakkab õpetama taktika baaskursust: Kõrbetorm (1991), Beirut (1983), Grenada (1983), Falklandi operatsioon (1982), Golani kõrgendikud (1973), Dewey kanjon (1969), Khe Sanh (1968), Iisraeli kuuepäevane sõda (1967), Ia Drangi org (1965), Inchön (1950), Normandia (1944), Kursk-Orjol (1943), Staliningrad (1941–1943), Läänereinne (Saksamaa võit Prantsusmaa üle; 1940), operatsioon Michael (1918), Grünwald (ka Tannenberg, praegu Grunwald; 1914), esimene Marne'i lahing (1914), Schieffeni plaan (1905), Sedan (1870), Königgrätz (praegune Hradec Králové; 1866), Cold Harbor (1864), Gettysburg (1863), Vicksburg (1863), Jena ja Auerstadt (1806), Leuthen (1757), Cannae (216 eKr), Leuktra (371 eKr). Siinkohal ei ole loetletud ainult manööverlahinguid. Need on lihtsalt lahingud, mida peaks teadma selleks, et suuta analüüsida, võrrelda ja arutada. Õppurid peaksid nendega tutvuma.

On ülimalt tähtis, et õppureid suunataks lugema. Et otsustamisoskuse arendamine eeldab sõjapidamise uurimist, on õppureil vaja lugeda erinevate lahingute käsitlusi. Lääne ühiskonnas on lugemine viimase 20 aastaga üha enam oma tähtsust kaotanud. On oluline, et manööversõjapidamise õpetaja annab nii lugemisülesandeid kui ka veendub, et õppurid neid täidavad. Ka paljud kõrgkoolide lõpetanud on lugemise unarusse jätnud: nad on õppinud Ameerika ülikoolides, keegi ei eeldagi neilt lugemist. Kirjalikud tööd, kaasa arvatud teadmiste ootamatud välkkontrollid ja hindelised arutelud kohustusliku kirjanduse üle kindlustavad selle, et õppurid peavad lugema. Lugeda tuleb selleks, et õppida analüüsima ning looma mineviku ja tuleviku lahingute seoseid. Nii tekib ka ettekujutus, kuidas tegutseda tundmatutes oludes.

Üks huvitavaid seiku, mille ma me-

rejalaväes taktikat õpetades avastasin (aastaid enne seda, kui lugemist ametlikult soosima hakati), oli see, kui kiiresti hakkas õppuritele lugemine meeldima. Nakatada õppur lugemishuviga on manööversõjapidamise õpetaja üks lihtsamaid ülesandeid. Sõjapidamine on ilmselt üks huvitavamaid tegevusi, millest lugeda. Samas suudeti Teise maailmasõja järel teha merejalaväes üks maailma huvitavaimatest teemadest – taktika – surmigavaks. Jättes kõrvale otsustamise ja inimkogemuse osa ning õpetades selle asemel meetodikat, tehti merejalaväelaste elu nii igavaks kui võimalik.

Loomulikult tekib selles arutelus vältimatult küsimus, kas ja milliseid definitsioone ning tegevusi tuleks õpetada. Definitsioonidel ja protseduurireeglitel on kahtlemata oma koht ning need on olulised. Kas definitsioone peab lausa *õpetama*, on omaette küsimus. Arvan, et inimesed suudavad õppida definitsioone ilma õpetajata. Õpetaja võib nõuda nende kasutamist ja ilmselt peabki ta seda tegema, ent kummatigi tundub see kuuluvat rohkem distsipliini kui õpetamise valdkonda. Ka on oluline mitmete toimingute valdamine: näiteks kuidas käsitada relva, edastada teateid, küsida õhutoetust. Paljud neist nõuavad mehaanilist mälu ja nende rakendamine peaks käima instinktiivselt. Neid saab omandada harjutamise ja distsipliini abil ning seda tulebki teha. Samas tuleb silmas pidada, et minevikus on liigselt rõhutatud bürookraatlike pisiasju. Nii kaotatakse siht ja lastakse käest olulisim: see, et meie sõdurid saaksid hakkama ka kõige keerukates lahinguolukordades – langetaksid stressiseisundis raskeid otsuseid.

Ometi jääb küsimus: mis saab definitsioonide, protseduurireeglite ja relvade lahinguvõime tundmisega? Vastus on, et tuleb nõuda nende sedavõrd head tund-

Nakatada õppur lugemishuviga on manööversõjapidamise õpetaja üks lihtsamaid ülesandeid. Sõjapidamine on ilmselt üks huvitavamaid tegevusi, millest lugeda. Samas suudeti Teise maailmasõja järel teha merejalaväes üks maailma huvitavaimatest teemadest – taktika – surmigavaks.

mist, et neil pole vajagi peatuda ja nende üle mõelda. Kuidas selleni jõuda?

Esimene samm on eraldada oluline ebaolulisest. Me ei saa sõdurite ees narri mängida. Ebaolulist käsitledes muutub õpetaja õppurite ees naerualuseks. Teine samm on kindlaks teha, kust saada olulist infot. Definitsioonid, toimingud vajaliku lahingutoetuse saamiseks, tegevuse kooskõlastamine ja relvade lahinguvõime on küll paika pandud, kuid paljud ei vajab veel ajakohastamist. Nimetatud teemadel pole enamasti vaja loengut pidada ega neid sõna otseses mõttes õpetada. Kõige paremini omandatakse neid analüüsi ja praktilise kogemuse kaudu. Tegelikult on analüüs ja praktiline kogemus ainsad viisid, kuidas õppurid midagi omandavad. Siia kuuluvad näiteks ka raadiosidetoimingute valdamine, oskus kuulipildujat parimale positsioonile paigutada, tellida kaudtuld või planeerida logistilist toetust. Aga ühtegi neist ei saa teha hästi või otstarbekalt keegi, kes ei tea midagi taktikast. Manööversõjapidamises tähendab taktika otsuste langetamist ja kiirust. Kõik muu peab järgnema taktikale. Taktikat ei ehitata üles raadiosidetoimingute reeglitele. Need peavad ise põhinema taktikal. Sama kehtib kõigi teiste protseduurireeglite kohta. Seetõttu peab esmalt kindlustama, et sõdurid oleksid pädevad taktikud. Just see on asjaolu, mis teeb sõdurist sõduri: olles taktik, on ta ühtlasi võitleja (*warrior*). Taktika mõistmine võimaldab aru saada, kuidas kasutada raadiot, kuulipildujaid, suurtükke, lennukaid, veokeid ja varuosi nii tavapärasel kui ka uudsel moel. See võimaldab tegutsemist kiirendada ja manööversõjapidamise nõuetele kohandada. Niisiis jätkem definitsioonid ja protseduurireeglid raamatute uurimise juurde – sellele peab järgnema praktika. Tõdegem, et asjakohaseimad juhendajad välitingimustes on head allohvitserid. Definitsioonide ja protseduurireeglite vajalikkust ei tohi eitada, aga samas ei tohi keskenduda ainuüksi neile: nii jääks taktika õpetamine unarusse. Taktika peab tulema esmajärjekorras.

Niisiis vastus küsimusele, kas õpetada enne definitsioone või taktikat, on *õpetada kõigepealt taktikat*. Ükski tegevus ega reegel, mis on taktikaliselt ebaoluline, ei ole oluline ka lahingus. Kui see pole oluline lahingus, ei ole see oluline sõjas ega ka sõduri elukutse juures. Seega tuleb õpetada kõigepealt taktikat.

Ülalesitatud väide on võrdlemisi julge. Liialdades võib väita, et öelduga eemaldutakse operatiivkunsti mõistest,

ja seda võib tõlgendada, nagu oleks sõja ainus eesmärk astuda lahingusse. See on vale. Sõdu *saab* võita ka ilma otsustava lahinguta. Napoleoni juhitud Ulmi manööver oleks olnud otsustav ka lahingusse astumata. Aga sõjavägi, mis ei ole kompetentne lahingut võitma, tõenäoliselt ka ei hirmuta vastast, nagu seda tegi Napoelon 1805. aastal Macki⁶ üksustega. Niisiis jääb artikli autor oma julge väite juurde. Taktikaline ebakompetentsus tähendab sõjas ebausaldusväärstust ja seega ka sõjalist ebakompetentsust.

Kui õppur suudab õppida otsuste tegemist taktikalisel tasandil ja rakendada seda manööversõjapidamises, on ta juba mõistmas seda, kuidas kasutada manöövrit operatiiv- ja strateegilisel tasandil. Neil tasanditel peab ta lõpuks ka teemat õppima ja kogemusi omandama, kuid taktika jääb ikkagi kõige aluseks.

Niisiis tuleb mõista, et definitsioonid ja protseduurireeglid on olulised, kuid seda ainult niivõrd, kui niivõrd need on olulised taktika seisukohalt. Nüüd võib tulla tagasi selle juurde, kuidas õpetada taktikat, sõjaliste ainete alust.

Merejalaväe ülikooli (Marine Corps University) osakonnaülemana õpetasin Quanticos õhtust kursust. Kursusel võisid osaleda kõik sõdurid aastmest sõltumata ja ma kasutasin seda kui katset, kuidas õpetada manööversõjapidamist. Kursus kestis viis järjestikust semestrit ja täpselt samasugune polnud see mitte kunagi. See kogemus andis mulle uusi ideid ja aitas ühtlasi paljudel merejalaväelastel mõista, mida kujutab endast nn manöövritaktika. Kursus sai nimeks «Nüüdisaegne taktikaline mõtlemine». Ma ei nimetanud kursust «Manööversõjapidamiseks», sest sisimas tunnen, et on olemas vaid kaht tüüpi taktika: hea taktika ja halb taktika. Manööversõjapidamise arendamisel püüdsime lihtsalt kasutusele võtta head ja jätta kõrvale halba osa. Manööversõjapidamine on tabav termin, sest see tõstis taktikalises mõtlemises taas au sisse manöövri mõiste. See heideti kõrvale pärast Teist maailmasõda, kui leidis aset kiire tehnoloogiline ja tuumarelvastuse areng.

Kursuse algul lasin õppuritel tavaliselt lugeda [Timothy T.] Lupferi «Doktriini dünaamikat» («Dynamics of Doctrine: The Changes in German Tactical Doctrine During the First World War») ja [William S.] Lindi «Manööversõjapidamise käsiraamatut» («Maneuver Warfare Handbook»). Need kaks raamatut

Mulle meeldib uurida Korea sõda, sest see on täis tänapäevaseid õppetunde, ja ka põhjusel, et seda kiputakse unarusse jätma. Kui oleksime tähelepanu pööranud sellele, mis toimus Koreas, oleksime olnud valmis Vietnami sõjaks ja seal paremini toime tulnud.

olid eelduseks, et saaksime kohe alustada lahingute üle arutlemise ja manööversõja põhialuste mõtestamisega, nagu esitatakse nimetatud raamatutes.

Et õppurid kohe alguses süüviksid lahinguprobleemide lahendamisse, andsin neile lugeda ka esimesed neli peatükki William Glenn Robertsoni teostest «Vasturünnak Naktongile» («Counter-attack on the Naktong, 1950»). See on hästi dokumenteeritud uurimus, mis sisaldab suurepäraseid kaarte ja käsitleb Ameerika Ühendriikide Korea sõjas osalemise kõige varasemat etappi. Oli mitmeid põhjusi, miks valisin just mainitud uurimuse. See sisaldab jõeliini kaitset (*defence of a river line*) ja jõed on head, selgepiirilised lahingukohad, mille puhul tekib (eriti kaitsjal) sageli kiusatus pidada seda lineaarseks ja orienteeruda maastikuvormile, mitte vaenlasele. Täpselt nii tegid ameeriklased 1950. aasta augustis. Ka tahtsin õppuritele näidata, kui kehvaks olime muutunud kõigest mõne rahuaasta jooksul ja kui kiiresti olime aukartuses tulejõu ees manööversõjapidamise idee kõrvale lükanud – eriti pärast seda, kui saime rahulikult hingata tuumarelvade petliku turvalisuskatte all. Mulle meeldib uurida Korea sõda, sest see on täis *tänapäevaseid* õppetunde, ja ka põhjusel, et seda kiputakse unarusse jätma. Kui oleksime tähelepanu pööranud sellele, mis toimus Koreas, oleksime olnud valmis Vietnami sõjaks ja seal paremini toime tulnud. Veelgi enam: need probleemid, millest saime teadlikuks 1950. aastal, tuleb praegu alles läbi mängida. Korea sõjas ilmnus, et Hiina armee, mis oli tehnoloogiliselt halval (isegi *väga* halval) järjel, sai üsna hästi hakkama ühe maailma kõige paremat tehnikat omava armeega (sh merejalaväega). Nagu ka Naktongi uurimus

näitab, läks Põhja-Korea armeel samuti üsna hästi, vähemalt mõnda aega. Manööversõjapidamise õppurid peavad analüüsima, miks see nii oli ja mida see ütleb tuleviku kohta.

Nüüd, kui meie kogemuste hulka kuulub Kõrbetorm, on meil näide Kolmanda Maailma riigist, kes on püüdnud kasutada kõrgtehnoloogiat ja avastanud, et see ei ole eriti hea viis astuda Ameerika Ühendriikide vastu. Praegugi on eba-meeldiv mõelda, et ei USA maavägi ega merejalavägi ole tõele näkku vaadanud ega tunnistanud, et on tegelnud nende sõdalaste ettevalmistamisega. Ühendriikide vastased Kaug-Idas pidid kindlasti olema sõdalased: nad pidid kasutama sõjakunsti, sest neil puudus valik. Ma ei pea neid (põhjakorealasi, hiinlasi, põhjavietnamlasi) maailma parimaiks sõdureiks ega kritiseeri meie kõrgtehnoloogiat. Viitan vaid sellele, et aastaid ei pööranud me taktikale piisavalt tähelepanu. Kuigi meil on kasutada maailma parim tehnoloogiat, pole midagi halba selles, kui oleme ka parimad taktikud. Tegelikult on USA maaväel ja merejalaväel kohustus selle riigi 18-aastaste ees olla maailma parimad taktikud. Vietnami nägime selgelt selle kohustuse unarusse jätmise hinda.

Niisiis käsitlesin kursusel «Nüüdisaegne taktikaline mõtlemine» Korea sõja algjärku. Lasksin õppuritel vabalt mõelda selle üle, milliseid otsuseid nende arvates oleksid USA väejuhid pidanud põhjakorealastega võideldes tegema. Nende mõttevoolu ei piiratud väljaõppe puudulikkuse ega Ameerika relvajõudude küündimatusega 1950. aastatel. Nad lisisid oma lugemisvarasse Max Hastingsi teose «Korea sõda» («The Korean War») ja Russell Spurri «Draakon astub võitlusesse» («Enter the Dragon: China's Undeclared War against the U.S. in Korea, 1950–51»).

Pärast Korea sõja käsitlemist ja mõningaid otsustamisülesandeid pidid õppurid peatükk peatüki järel tutvuma John Englishi teosega «Jalaväest» («On Infantry: The Military Profession»). See on tähtis raamat, mille läbilugemist ei saa eeldada. Inimesed tõepoolest ei loe seda. Nad küll ütlevad, et on lugenud, aga tegelikult ei ole. Võib-olla on põhjus selles, et meie maal on populaarne kiir-lugemine. Paljud ohvitserid väitsid, et on teost lugenud, aga nad ei osanud seda miskipärast klassis arutada. Niisiis pidid nad nüüd seda raamatut tõepoolest lugema. Siis järgnes arutelu ja essee kirjutamine, samuti rakendasin teoses kasutatud mõisteid otsustamisülesannetes.

⁶ Austria kindral Karl Mack (1752–1828) (toim).

Seejärel käsitlesime Saksamaad. Ajal, mil hakati taas kõnelema manööversõjapidamisest, olin šokeeritud eelarvamus-test sakslaste suhtes. See on takistus, millest tuleb üle saada. Saksamaa küll kaotas kaks maailmasõda, aga kaotuse põhjus ei olnud halb taktika. Sakslaste taktika oli õigupoolest sedavõrd tugev, et kogu maailm pidi Saksamaaga sõtta astuma. Hitler ja natsism küll ennustasid Saksamaa lüüasaamist, aga kui eirata intellektuaalset läbimurret taktikas, mis toimus poolelise sajandiga, tähendab see hoolestust. Niisiis peavad õppurid lugema kursuse käigus Rommeli⁷ päevikut, [Bruce I.] Gudmundssoni «Rünnakrühmlaste taktikat» («Stormtroop Tactics: Innovation in the German Army, 1914–1918») ning mõnda peatükki Mansteini⁸ ja von Mellenthini⁹ loomingust.

Siinkohal tuleb mainida veel üht teost, mida kursusel kasutan, nimelt raamatut pealkirjaga «Jalavägi lahingus» («Infantry in Battle», [esitrükk 1934]). Selle taktikaline osa on koostatud USA jalaväekoolis 1930. aastatel. Raamat sobib iga nüüdisaegse taktikakursuse tarbeks mitmel põhjusel. Selles esitatud näited ületavad kultuurilisi piire: esindatud on nii Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia, Prantsusmaa kui ka Saksamaa. Sel moel aitab teos vähendada eelarvumusi. Ka on see üks väheseid raamatuid, mis viib lugeja taktikalisele tasandile ja esitab küsimusi, mis on olulised jao- ja rühmaülemale (sellised on ka näiteks Lupferi, Rommeli ja Englishi teosed). Enamgi veel: see raamat on ülimalt hästi kirjutatud. Tegemist on suurepärase teksti ja harjutusvihikuga õppurile, kes tahab teada, kuidas toimub lahinguväljal manööver, ning kellel on huvi õppida head taktikat, mis vastandub halvale taktikale.

See juhatab sisse järgmise teema. 1930. aastate USA jalaväekooli sõjakäsitlus oli õige. Minul on õppematerjalist «Jalavägi lahingus» Teise maailmasõja järgne väljaanne ja see on ilmselgelt viletsam. Kuskil oleme kursilt kõrvale kaldunud. Merejalavägi õpetas seda 1930. aastatel samuti õigesti. Olen uurinud Quantico arhiive ja avastanud vanu probleemilahendamise ülesandeid, mis on väga sarnased nendega, mida võib leida õppematerjalist «Jalavägi lahingus». 1930. aastatel õpetasid nii maavägi kui ka merejalavägi oma õppureid meetodi abil, mida nüüd tuntakse juhtumianalüüsi nime all. Õppurid peavad tegelema eluliste näidetega ja otsustama ebatäieliku informatsiooni põhjal. Selle meetodi järgijad ei alahinnanud tulejõu

Kas on õige, et reamees läbib põhiväljaõppe, kui talle pole esitatud olulisi küsimusi näiteks selle kohta, mida ta teeks taktikalises kriisiolukorras, milles on kaalul tema enda ja tema kaasvõitlejate elu?

kõrval ka manöövri olulisust, nagu seda tehti sageli pärast Teist maailmasõda. Nad järgisid filosoofiat, mida ma püüan taastada. Õigupoolest pakun välja väga vähe uut, selle asemel soovitan pöörduda tagasi mineviku väärtuslike õppetundide juurde. Millal ja miks õigest käsitusest kõrvale kalduti, on hoopis teine teema, millele ma siinkohal ei üritata vastata.

Kursuse «Nüüdisaegne taktikaline mõtlemine» parimaid kogemusi oli lõpueksam, mille viisin läbi välitingimustes. Ideaalne oleks olnud, et kursus alanuks väliharjutusega. Et tegu oli õhtuse kursusega – ja ma üritasin võib-olla liigse püüdlikkusega tööaja suhtes järeleandmisi teha –, asendasin selle suulise eksamiga väljas. Õppurite ülematelt ei olnud raske saada välitunni luba. Olin juba saanud kursuse kohta positiivset tagasisidet ja nii olid ka ülemad mõistvad. Mõte korraldada eksam välitingimustes on merejalaväelastele midagi väga loomumomast. Kas peaks merejalaväelasel üldse lubama jääda merejalaväkke, kui ta aeg-ajalt ei käi väliharjutustel ega pane end proovile taktikaliste otsuste langetamisel? Kas on õige, et reamees läbib põhiväljaõppe, kui talle pole esitatud olulisi küsimusi näiteks selle kohta, mida ta teeks taktikalises kriisiolukorras, milles on kaalul tema enda ja tema kaasvõitlejate elu? Kas vanemallohvitser on vanemallohvitser, kui teda pole viidud välitingimustesse ega pandud proovile, pandud arutlema lahingute üle selleks ette valmistamata? Kuidas saab majorile anda staabikolledži lõputunnistuse, kui ta ei ole välitingimustes näidanud, et suudab langetada taktikalisi otsuseid ja saada hakkama ettearvatute olukordadega pataljoni ja rügemendi tasemel?

Nooremallohvitseride lõpueksam sooritati välitingimustes. Rääkisime avameelselt taktikast, Vietnami sõjast ja tulevikusõdadest. Nad ütlesid mulle hiljem (tõele au andes: pärast seda, kui hindad olid välja pandud ja neil enam midagi karta polnud), et just nimelt selles tunnis muutus taktika nendele esimest korda reaalseks ja et nende enesekindlus kasvas suuremaks kui kunagi varem.

Mõistagi oleksime pidanud olema väljas esimesel korral, kui kokku saime, ja veel paljudel kordadel. Kahtlemata tuleks alustada välitingimustes. Kõige paremad kogemused olen saanud just siis, kui olen nii talitanud. Välitunnid polnud mitte ainult õpetlikud, vaid nii kinnistus paremini ka järgnevates klasisiruumis veedetud tundide materjal. Oluline on teha ka lõpueksam väljas. See oli üks olulisimaid õppetunde, mille sain kõnealuselt kursusest.

Kokkuvõttes tuleb välja, et manööversõjapidamise õpetajalt nõutakse palju enam kui metoodilise sõjapidamise omalt. Manööversõjapidamise õpetaja peab uurima sõda ja olema võimeline ettevalmistuseta arutlema otsuste langetamisega kaasnevate tegelike probleemide üle.

Seotus tunniplaani ja päevakavaga tähendaks tegutsemist vastuolus manööversõjapidamise põhimõtetega. Manööversõjapidamine on ühtaegu nii tegutsemis- kui ka võitlusviis. Siingi kehtib ütlus: «See, kuidas tegutseme rahuajal, näitab, kuidas tegutseme sõjaajal.» Ei saa loota, et kui rahuajal järgitakse vana, bürokraatlikku mõtteviisi, mis iseloomustab metoodilist sõjapidamist, siis sõja tingimustes suudetakse lülitada sujuvalt ja kiiresti manööversõjapidamise mõttelaadi, nõuda initsiatiivi ja tähelepanu keskendamist mitte etteantud plaanile, vaid vaenlase tegelikule liikumisele.

Plusspool seisneb selles, et manööversõjapidamine on õppurile põnevam ja valmistab teda paremini lahinguks ette. Miinuspool on, et see nõuab õpetajalt palju rohkem tööd ja õppimist. Aga ka miinuspoolel on oma pluss. Õpetaja, kes on näinud vaeva selle kallal, et varustada end manööversõjapidamise õpetamiseks vajalike uute nõuetega, on parem sõdur – paremini valmistunud sõjaks ja juhtimiseks. ■

⁷ Erwin Rommel (1891–1944), Saksa sõjaväelane, kindralfeldmarssal. Osales mõlemas maailmasõjas. Teises maailmasõjas sai osava väejuhina Põhja-Aafrikas hüüdnimeks Kõrberebane. Tema sõjapäevik «Infanterie Greift An» avaldati 1937. aastal (toim).

⁸ Erich von Manstein (1887–1973), Saksa väejuht, kindralfeldmarssal (toim).

⁹ Friedrich Wilhelm von Mellenthin (1904–1997), Saksa väejuht, kindralmajor (toim).

Merepimeduse leevendaja

«Merevõim» võtab kokku senise meresõjateooria ajaloo ja hetkeseisu ning paneb selle tänapäevasesse konteksti, seda lihtsas ja tavalugejale arusaadavas keeles.

S arjas «Riigikaitse raamatukogu» ilmus teine raamat «Merevõim. Teejuht 21. sajandusse». Raamatu autor Geoffrey Till on Londoni King's College'i emeriitprofessor ja Suurbritannia tänapäeva juhtivaid meresõjateoreetikuid, kes meresõjaringkondades tutvustamist ei vaja. Raamatu tõlke ilmumine eesti keeles on märkimisväärne seetõttu, et see on üldse esimene eestikeelne meresõjateooriat ja merevõimu käsitlev teos.

Mõiste *merevõim* on eesti uudissõna, mida varem pole kasutatud. Inglisekeelse termini *seapower* võttis juba 19. sajandi lõpul kasutusele tänapäevase meresõjaajaloo ja -teooria rajaja ameeriklane Alfred Thayer Mahan, ise seda sealjuures täpselt defineerimata. Till kirjeldab merevõimu kui sisendeid ja väljundeid. Merevõimu sisendeiks on kahtlemata mereväed ja -piirivalved, aga samaväärse kohal on meretransport ja muu majandustegevus merel. Riigi merevõimu määravad ühelt poolt välis- ja kaitsepoliitika ning teiselt poolt majanduspoliitika. Merevõim toimib juba ajalooliselt tsükliks: merekaubandus ja mereliste ressursside kasutamine ehk merendus, mis tekitab vajaduse ja võimaluse mereväe ülalpidamiseks, merevägi ja merendus loovad üleoleku maailmamerel, mis omakorda lisab ruumi turvalisele meremajandusele.

Merevõimu väljund või tulek ei ole pelgalt merel aset leidev, vaid pigem see, kuidas merel toimuv mõjutab sündmusi maismaal. Tendents vaadelda merevõimu kui sündmuste mõjutajat on hoogustunud tänapäeva globaliseerivas maailmas. Võtame kas või lähimineviku India ookeanil: Iraani ja Lääne suhete teravnemine Hormuze väinas tõstis mõne päevaga kütusehindu ka Eesti tanklates ning Somaalia piraatide tegevuse tagajärjel ähvardavad suured laevandusfirmad hakata sõitma ümber Hea Loo-tuse neeme, mis teeks kallimaks kogu

Ott Laanemets,

VANEMLEITNANT

Geoffrey Till
**Merevõim.
Teejuht 21.
sajandisse**
Riigikaitse
raamatukogu 2
Tõlkinud
Peeter Villmann
638 lk
Tallinn: Eesti
Ajalehed 2012

Aasiast Euroopasse imporditava kauba ja raskendaks selle kättesaadavust.

Tänapäevases globaalses võtmes vaatlebki Geoffrey Till merevõimu põhikomponente: mereülemvõimu (*command of the sea*), selle loomist ja ärakasutamist. Mereülemvõim on meresõjateooria alus ja tähendab mere enda huvides kasutamist, sealjuures vaenlase merekasutust takistades. Kui asuda geopoliitilises mõttes saarel, nagu paikneb meie suur eeskuju Soome, on merekommunikatsioonide ülemvõim elulise tähtsusega nii rahu- kui ka konfliktiajal.

Kui *Pax Britannica* ajal piisas maailmas domineerimiseks lihtsalt mereülemvõimu omamisest, siis tänapäeval on sama oluline mereülemvõimu kasutamine ehk modernses keelekasutuses jõu kuvamine (*power projection*). Mee-nutagem siinkohal esimest Lahesõda, kus piki Kuveidi rannikut seilav Ühendriikide merejalaväe ekspeditsiooniüksus oli võimeline maabuma suvalises punktis umbes paarisajamiilisel rannalõigul, sidudes suurel hulgal Iraagi maaväeresurssi. Või viimatist Liibüa operatsiooni, kus suurem osa tiibraketidest lasti välja vee pealt või alt.

Eraldi tähelepanu pöörab «Merevõim» lähetusoperatsioonidele (*expe-*

ditionary operations), mereväediplomaatiale ja korra tagamisele merel. Pealtnäha pole lähetusoperatsioonidel Eesti riigikaitsega erilist seost, kuid 5. artikli raames võimalik operatsioon Läänemere ruumis saab olla vaid jõukuvamisoperatsioon suunaga merelt maale.

Ka mereväediplomaatia on Eesti lugejale ehk uus mõiste, aga sisaldab sõjalaeva igipõliseid tavasid esindada oma riiki seal, kus iganes laev ka ei viibiks, ning kiiret ja paindlikku reageerimisvõimet. 1939. aastal valminud allveelaevahävitatjal Pikker olid luksuskajutid presidendile riigivisiitide korraldamiseks. Ka uuema aja Eesti riigijuhid on sooritanud kaks visiiti sõjalaeval: peaminister Mart Laar Rootsi ja president Toomas Hendrik Ilves Soome. Mereväediplomaatia on tänapäeval osa strateegilisest kommunikatsioonist, sest sõjalaevade ja laevastikuüksustega on lihtne «ridadevahelisi» signaale ja sõnumeid edastada. Juhin tähelepanu näiteks Ühendriikide sõjalaevade regulaarsetele visiitidele Tallinna. Arleigh Burke'i klassi hävitaja võib ühel hetkel võõrustada kohalikku eliiti kokteilipeol Tallinna Vanasadamas, aga juba mõne tunni pärast olla täies lahinguvalmiduses merel kasvõi raketitorje-kilbi osana.

Kolmas suurem merejõudude tegevusvaldkond on korra tagamine merel. Piraatlus, terrorism, narko- ja inimkaubandus, illegaalne immigratsioon, kuritegevus, keskkonna reostamine ja ülekalastamine on probleemid, mis meie elukeskkonda maismaal otseselt ja üleilmselt mõjutavad. Somaalia piraatlus on vaid üks näide, kuidas Eesti otsesed huvid ulatuvad kaugele maailmamererele. Võib ju väita, et Eesti on liiga väike ja vaene, et midagi selliste huvide kaitseks ette võtta. Euroopa Liidu merejõudude piraaditorjeoperatsioon Atalanta näitab siiski vastupidist: ka pealtnäha väike panus ühe laevakaitsemeeskonnana aitab koalitsioonijõudude kohalolu suurendada, mis ongi piraaditorje peamine efekt. Kui rääkida heakorrast merel, ei saa minna mööda koduvetest, sest rannariigi huvid algavad veepeiril ja siin peaks «Merevõim» nii välis- kui ka sisejulgeoleku otsustajatele mõtlemisruumi andma.

Eesti lugejale on «Merevõim. Teejuht 21. sajandisse» silmade avajaks ja merepimeduse leevendajaks. Raamatu on kirjastanud Kaitseministeeriumi toel AS Eesti Ajalehed, tõlkinud Peeter Villmann ja toimetanud vanemleitnant Taavi Urb.

Kaitseväe nõrkused 1930. aastate lõpul

Millised vaelevarustused ja tegematajätised soodustasid kaitseväe sõjalise heidutuse jõu nõrgenemist usutavaks vastuhakkamiseks idanaabri diktaadile Teise maailmasõja eelõhtul? Millised paistavad need meie tänaste teadmiste alusel? Analüüsime ka nende nõrkuste võimalikke tekkepõhjusti.

Eesti Vabariigi juhtkond allus teatavasti 1939. aastal idanaabri diktaadile, sõlmides temaga baaside lepingu, mille otsese tulemina algas ka meie iseseisvuse kaotamise protsess. «Hääletu alistumise» detailide ja kronoloogia, sellesse kaasatud isikute ja nende tegevuse üle on piisavalt vaieldud, see kütab jätkuvalt kirgi avalikkuses ja massimeedias ning seda juttu jätkub ilmselt veel kauaks. Sealjuures keskendub diskussioon valdavalt poliitikute tehtud valikutele ja neile hinnangute andmisele. Kui võrreldakse poolte sõjajõude, siis enamasti vaid armeede välist, kvantitatiivset külge, st olemasolevate tankide, lennukite ja suurtükkide arvu ning mobiliseerimisele kuuluvate masside üldnumbreid.

Samas on praegu juba piisavalt informatsiooni, et anda hinnang ka Eesti sõjaväe kvalitatiivsele sisule 1939. aastal ja minna oluliselt sügavamale tavapärasest massinumbrite võrdlusest. Viimasel ajal on ilmunud piisavalt kirjandust, mis võimaldab teha põhjaliku ülevaate Eesti sõjaväe reaalsest võimekusest 1930. aastate lõpul. Toetudes juba avaldatud informatsioonile, tutvustab artikkel tolle aja põhiliste sõjalise heidutuse faktorite kaudu tollase Eesti sõjaväe kvalitatiivset seisut ja arengutaset, et paremini valgustada küsimust, kui suur ja võimekas (või väike ja nõrk) oli kaitseväge kui sõjaline jõud, millega meie poliitikud võisid oma raskete otsuste ja valikute tegemisel arvestada.

Analüüs näitab, et Eesti Teise maailmasõja eelset kaitseväge ei saanud kuidagi pidada moodsaks ega võimekaks, järelikult ei suutnud see pakkuda ka

Boris Püssa

KOLONELLEITNANT, KAITSEVÄE
PEASTAABI OPERITIIV- JA VÄLJAÕPPEOSAKONNA
VANEMSTAABIOHVITSER

kuigivõrd sõjalise heidutuse jõudu, toetamaks raskete valikute ees seisnud riigi poliitilist juhtkonda. Võttes vaatluse alla valiku põhilisi sõjalise võimekuse faktoreid, näeme, et need olid hoopis Eesti kaitseväge mahajäämust iseloomustavad faktorid. Miks see nii oli ja kuidas see selliseks kujunes ning kas see oleks võinud olla ka teisiti? Kas samad küsimused on piisavalt aktuaalsed ka praegu? Püüan nendele küsimustele vastata.

Jalaväe ajakohase saaterelvastuse puudumine

Eesti põhirevaliigi jalaväe relvastuses ei olnud 1939. aastal midagi sellist, mida poleks olemas olnud juba Esimeses maailmasõjas. Meie jalaväe ainus toetusrelv oli endiselt raskekuulipilduja Maxim. Meie jalaväepataljonidel puudusid mujal maailmas tolleks ajaks juba

Analüüs näitab, et Eesti Teise maailmasõja eelset kaitseväge ei saanud enam kuidagi pidada moodsaks ega võimekaks, järelikult ei suutnud see pakkuda ka kuigivõrd sõjalise heidutuse jõudu, toetamaks raskete valikute ees seisnud riigi poliitilist juhtkonda.

Arsenali pingutusest hoolimata ei jõudki Šveitsilt «laenatud» tankitõrjepüssi Solothurn projekti lõpule viia

hästi tuntud miinipildujad ja tankitõrjekahurid, rügementidel polnud jalaväe saatesuurtükke. Ka polnud jalaväel õhutorjerehvi. Samas olid kõik mainitud relvasüsteemid juba valdavalt kasutusel nii Eesti naaberriikide kui ka potentsiaalse agressori jalaväes.

Kaitseväge juhtkonna tollase arusaama kohaselt pidi jalaväe saaterelvade puudumise kompenseerima välisuurtükivägi – üks patarai per pataljon. See seisukoht oli aga Teise maailmasõja eelõhtuks juba sügavalt ekslik, sest tulenes otseselt eelmise sõja püsirinnete kaevikutaktikast, kus rinde hoidmiseks piisas kuulipildujatest, mis niitsid maha ründava jala- ja ratsaväe massid, ning rünnaku toetamiseks olid vaid välisuurtükid.

Võibki öelda, et kahe maailmasõja vahel (ja eriti 1930. aastatel) aset leidnud jalaväe saaterelvastuse kiire areng läks Eestist täiesti mööda. Uus sõda Euroopas oli eelkõige tankide sõda, kus rinnet vaid kuulipildujatega enam hoida ei saanud.

Eesti mahajäämuse põhjusteks võib seega pidada: 1) välisuurtükkide ja kuulipildujate võimekuse ülehindamine kaitseväge juhtkonna poolt – sõjalise mõtte omamoodi «kinnijäämist» Esimese maailmasõja ja Vabadussõja taustal; 2) jalaväeinspeksiooni puudulikkust tegevust jalaväerelvastuse rolli ja aren-

Sõja eel kasutusele võetud tankitõrjekahurite kaliiber osutus õige pea ebapiisavaks

gu teadvustamisel; 3) arvatavalt nõrka koostööd relvaliikide inspeksioonide vahel manöövri ja manöövritoetuse arengu mõtestamisel; 4) 1930. aastate majanduskriisi halvavat mõju rutiinsetele relvahangetele; 5) üleüldist stampmõtlemist – lihtsakoelisel jalaväel on vaatamata selle tähtsusele alati olnud kordades raskem eksponeerida oma vajadusi, kui nt atraktiivsel mere- või õhuväel (on fakt, et ka tollases riigikaitse nõukogus ei leidnud jalaväe kui põhirevaliigi vajadused piisavat mõistmist).

Eeltoodu tagajärjel vähenes reaalne sõjaline heidutusjõud ja jalavägi sõltus täielikult teise relvaliigi – suurtükiväe – toetusest. Vahetult omade, st jalaväe saaterelvade toetust polnud. Et saaterelvadeks olid vaid Maximi raskekuulipildujad, oli jalaväele sellega määratud Esimese maailmasõja iganenud taktika kopeerimine. Jalaväe relvastus oli ühtviisi ebapiisav nii rinde hoidmiseks kui ka oma rünnakute toetamiseks.

Põhiväeliik, mis oleks pidanud kandma ka uues sõjas põhiraskust, ei olnud

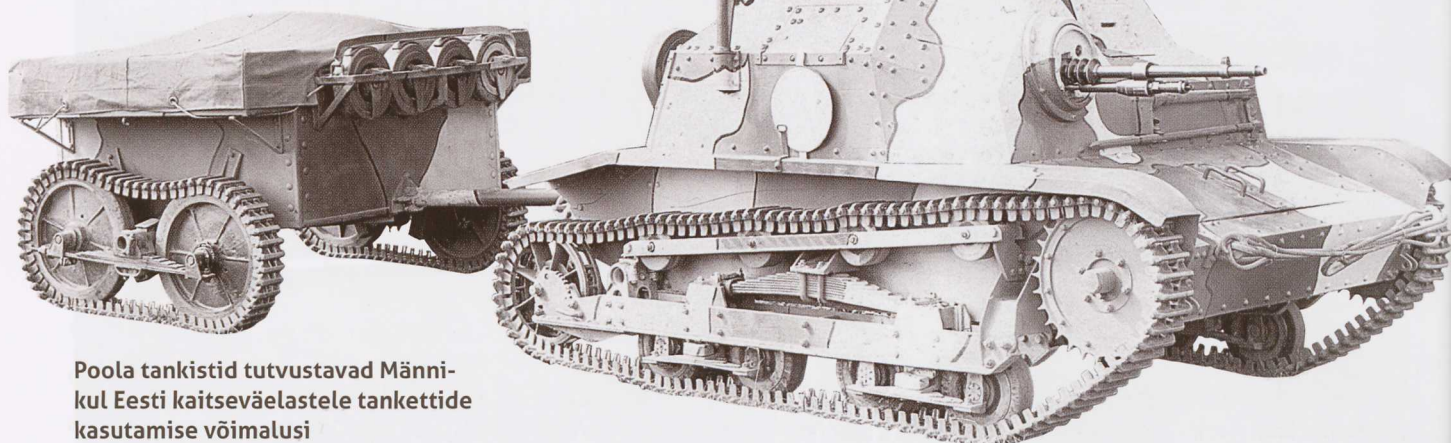

Kaitseväge aspirandid jalaväelase varustuses 1930. aastate lõpul

1930. aastate lõpuks oma relvastuse piiratuse tõttu kohalikes maastikuoludes Punaarmee diviisidele enam kuigi arvestatav vastane.

Tankitõrje arengu pidurdumine

Olemasolevate tankitõrjekahurite hulk (ca 40) oli selgelt liiga väike, et võimaldada jalaväeüksuste varustamist nendega. Üle jõu käivaks osutus isegi väikeste diviisi alluvuses tegutsevate tankitõrjekompaniide täielik motoriseerimine.

Poola tankistid tutvustavad Männikul Eesti kaitsevälastele tankettide kasutamise võimalusi

Kuigi Arsenal üritas 1930. aastate lõpul alustada tankitõrjepüsside tootmist, oli tankide areng sellest relvatüübist isegi tollal juba mööda läinud ja tankitõrjepüss kõlbas parimal juhul vaid tankettide vastu.

Kindlasti oli positiivne oma tankitõrjemiinide tootmine Arsenalis, kuid miinid on siiski vaid passiivne vastase mõjutamise vahend, mis ei toeta otseselt peamist – oma jõudude manöövrit.

Mahajäämuse põhjused olid samad, mis jalaväe saaterelvastuse puhul, samuti kaitseväge juhtkonna suutmatust näha ette tankide tegelikku tähtsust Euroopat ootavas uues sõjas, lisaks jalaväeinspeksiooni puudulik arusaam perspektiivsest tankitõrjerelvastusest (katse toota kasutuid tankitõrjepüsse).

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu võis Punaarmee tolleks ajaks maailma arvukaim tankiarmaada valmistuda (ja tõenäoliselt valmistuski) peaaegu karistamatuks liikumiseks keskmiselt hea läbitavusega Eesti maastikul. Tähelepanu tuleks pöörata ka asjaolule, et erinevalt Soome maastikust (Karjala kannase kaljupind ja põhjapoolsem tundra) ei soodusta keskmine Eesti maastik kuigi märkimisväärselt tankitõrjet.

Vananenud ja kireva relvastusega õhutõrje

Eesti kaitseväge ainus õhutõrjeüksus – õhukaitse suurtükiväegrupp – oli 1930. aastate lõpuks vananenud ja kireva relvastusega, puudulikult motoriseeritud ning kõige selle tõttu äärmiselt piiratud taktikaliste võimeteval. Alles 1939. aastal alanud katsed kõnealust üksust palavikulise kiirusega laiendada, moodsamale relvastusele ja struktuurile üle viia ning motoriseerida olid juba lootusetult hilineanud. Ka olid üksusel pidevalt vahetu-

Õhukaitse õppelaskmine Maximiga 1937. aastal

vate õhukaitsekavade järgi ebarealistlikud sõjaaja ülesanded.

Valitses ilmselt soovmõtlemine, et tagala garnisonide, ladude ja liiklusõlmede õhukaitse tagatakse sajakonna õhutõrjealusel paigaldatud kergetõrjeüksusega ning ainus tegelik õhutõrjeüksus on n-õ pealekauba. Jääbki mõnevõrra arusaamatuks, millega tegeles 1930. aastatel õhukaitse staap, kui see ei suutnud oma ainukest õhutõrjeüksustki arendada.

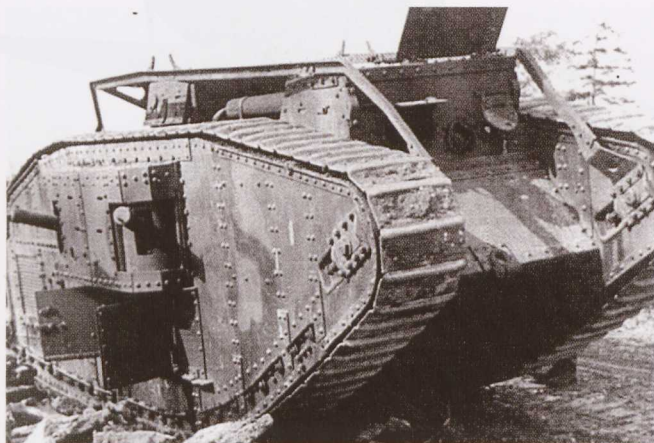
Mahajäämuse põhjuseks saab pidada jälle «kinnijäämist» Vabadussõja tausta, mil puudus ründe- ja pommituslennuvägi ning toonaseid aeroplaane võis edukalt ka vintpüssitulega peletada. Märkamata ei saa jätta ka õhukaitse staabi nõrkust ja/või soovimatust õhutõrjet arendada. (Või jäi see valdkond lennuvahenditele orienteeritud staabis lihtsalt vaeslapsesse?)

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu võisid kodumaist maas-

tikku valdavad lahinguüksused loota ainult passiivsetele õhutõrjemeetmetele ja sedagi vaid kinnisel maastikul, mis oleks aga peaaegu välistanud pidevkaitseliini moodustamise piirialadel, milleks ilmselt ikkagi ju valmistuti. Ootamatuse efekti kasutades oleks vastane masendava õhuülekaaluga suutnud tõenäoliselt nurjata juba mobilisatsiooni läbiviimise – nõrk ja hajutatud õhutõrje poleks siin midagi muutnud.

Üldine auto-tankialane mahajäämus

Eesti kaitseväl 1930. aastate lõpul soomustehnika sama hästi kui puudus. Üksikud liikumisvõimetus Esimese maailmasõja aegsed rasketankid Mark V ei evinud enam vähimatki sõjalist väärtust, tosinajagu sama vana nõrga relvastusega kergetanki Renault FT17 ning parkümmend teedevõrgust sõltuvat soomusautot sobisid parimal juhul vaid tagala valveteenistuseks. Ainus tollane

Kaitseväge tank Mark V sõjasuvel 1941 kusagil Baltikumis

Soomusauto Arsenal-Grossley M1927-28

Kaitseväge tankett TKS. Pildil on hästi näha, kui väike see masin oli

soomustehnika hange (kuus kergetanketti Poolast) tekitab pigem arusaamatust: mis rolli pidi see pisku sõjaajal mängima?

Peaaegu olematu oli ka kaitseväge motoriseeritus. Kogu sõjaväe mootorsõidukite park koosnes vaid umbes 150 autost (neistki vaid kümnendik maastikuläbivusega). Samas aga nõudis kaitseväge juhtkond alates 1930. aastate algusest järjekindlalt «aktiivse kaitse» (st mobiilse ja liikuva lahingutegevuse) põhimõtete järgimist sõjaväe väljaõppes.

Mahajäämuse põhjuseks oli ilmselt eelkõige rahaline piiratus alati suhteliselt kalli auto-tankitehnika ostudeks. Ka ei kuulunud mehhaniseerimine kui selline otseselt ühegi relvaliigi inspeksiooni kompetentsi, seega polnud kogu valdkonnal üldse «eestkõnelejat». Esile kerkib ikka ja jälle Vabadussõja mõttemall, kus autod ei mänginud mingit rolli ja manööver tagati raudteede abil. Lisaks tuleb märkida paradoksaalset

olukorda, et osalt põhjustas armeeveokite puudumise jalaväe saaterelvastuse puudumine(!).

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu oli kogu armee manöövrivõime väga väike ning põhiliste võitlusüksuste tasandil piirdus see jalgsimarsi ja hobuvooridega (hobuveoga tagati ka suurtükiväe liikumine). Väga raske on eeldada aktiivset kaitset jalg-

Valitses ilmselt soovmõtlemine, et tagala garnisonide, ladude ja liiklussõlmede õhukaitse tagatakse sajakonna õhutõrjealusele paigaldatud kergekuulipildujaga ning ainus tegelik õhutõrjeüksus on n-ö pealekauba.

si marssivatelt saaterelvadeta jalaväepataljonidelt, mille ainsaks toeks oli hobuveoga välisuurtükide patareid. Selline koosus ei taganud manöövrit juba Esimeses maailmasõjas, rääkimata siis 1930. aastate lõpust. Tegelikult ei haakunudki 1930. aastate kaitsevades nõutud «aktiivne kaitse» üksuste nõrga relvastuse ja peaaegu olematu manöövrivõimega.

Arhaismid kaitseväge struktuurides

Kogu auto-tankirügement oma tollases koosseisus oli 1930. aastate lõpuks täielik anakronism. Kummaline on lugeda struktuure, kus neli mahakandmist ootavat liikumisvõimetut rasketanki pidid moodustama ühe sõjaaja kompanii ja tosin sama vana lagunevat kergetanki teise kompanii. Milleks oli vaja kogu seda väeosa üldse koosseisudes hoida ja ülal pidada? 1930. aastate lõpuks hakati kahtlema ka ratsarügemendi vajalikkuses kaitseväge rahuaja koosseisus, kuid siingi ei jõutud mingite otsuste ega ümberkorraldusteni.

Kas mahajäämuse põhjuseks võis olla üldine soovmõtlemine (*wishful thinking*), tahe mängida kaasa «suurte poiste» mängu ja omada iga hinna eest kõiki tollaseid relvaliike? Või kaitseväge juhtkonna šabloonmõtlemine, suutmatus väikeriigi relvajõudude arengule oma teed leida (ehk *out of box*-mõtlemiseks)? Nagu juba öeldud, polnud kaitseväes ilmselt auto-tankiala «eestkõnelejat» ega ka vastavat analüüsi ja silma torkab ratsaväeinspeksiooni vähenemine loovus (või soov säilitada iga hinna eest relvaliigi staatus?).

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu kõlbas kogu auto-tankirügemendi tehnika vaid sisekaitseliseks valvetegevuseks, sest selle kasutegur lahinguüksusena oli olematu. Ratsarügemendi roll (ja vajadus) tulevases sõjas

jäi ilmselt ebaselgeks ka kaitseväge juhtkonnale. Nende üksuste ülalpidamine ei andnud Eestile mingit sõjalise heidutuse väärtust. Kas nende ainus väärtus oli osalemine paraadidel?

Marginaliseerunud lennuvägi

Lennuvägi oli 1930. aastate lõpuks jõudnud faktiliselt õppelennuväge seisundisse, sest enamiku kokkukuivanud lennukipargist moodustas õppelennukiteks taandatud vananenud aviotehnika. Mahajäämuse põhjuseks oli eelkõige lahingulennukite pargi uuendamist 1930. aastatel takistanud allveelaevade hange – alles vahetult enne sõda tellitud (osaliselt ka välja makstud) Briti sõjalennukid Spitfire ja Saksa Henschelid enam kohale ei jõudnudki. Sama oluline oli ka õhukaitse staabi tagatrepipoliitika ilmne allajäämine merejõudude allveelaevaprojektile. Lisaks nimetame aviotehnika hindade umbes kümnekordset tõusu kahe maailmasõja vahel. Võib öelda, et «kõikide väeliikide omamise ambitsioon» kujutas endast väikeriigile ilmset pankrotti.

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu arvestas potentsiaalne agressor lennuväe väheste õhusõidukitega vaid sedavõrd, et mitte lasta neid üle piiri läände putkata. Pidi ju jääma mulje Eesti «vabatahtlikult valitud» N Liidu orientatsioonist. Väeliigina oli sellise lennuväe sõjaline kasutegur peaaegu olematu.

Kasutuks osutunud sõjalaevastik

Sõjalaevastikul oli oma värskelt realiseeritud «eliitprojekt» ehk kahe moodsa allveelaeva hange Inglismaalt. Samas tootis see väikeriigi riigikaitsele ülalaliks osutunud tehing meile sisuliselt vaid negatiivset väärtust, sest laskis põhja liiga palju muid ja äärmiselt olulisi riigikaitselisi hankeid.

Valevalikute võimalikuks põhjuseks võis olla kas tollaste riigijuhtide kinnissoov (*idée fixe*) omada ka pärast miiniristlejate müüki Peruule iga hinna eest suuri sõjalaevu või kaitseväge juhtkonna ja merejõudude staabi valearvestus ehk paari allveelaeva sõjalise rolli subjektiivne ületähtsustamine.

Kas oli alternatiive, st kas merevägi oleks saanud olla oluline sõjalise heidutuse jõud ka ilma teiste väeliikide eelarveid põhja laskmata? Selleks oleks tulnud esiteks arendada täiuseni välja Tallinna merekindlused – teadaolevalt oli see ainus asi, mida Punalipuline Balti laevastik tõsiselt kartis. Nende väljaarendamine oleks tähendanud kõigi suurtükkide laskekorda viimist (kõik

Eestis ehitatud luure- ja hävituslennuki PN-3 (Isamaa Päästja) ainueksemplar

ei olnud laskekorras) ja moderniseerimist (kõik ei olnud moderniseeritud), kogu laskemoona moderniseerimist ja õhutõrjekahureid kõigile merekindluste osadele. Teiseks oleks saanud mobilisatsiooni korras relvastada tsiviillaevad ladudes olnud 75 mm laevasuurtükki-dega ning muuta need abiristlejateks ja suurtükkipaatideks. Sõjalaevastiku reaalne lahingujõud oleks sellega mitmekordistunud. Nende lihtsate (ja suhteliselt odavate) toimingute elluviimisel oleks Eesti merevägi osutunud potentsiaalsele agressorile tõsiselt vastikuks vastaseks, samas kaks Eesti allveelaeva oleksid poolesaja punaallveelaeva seas lihtsalt lahustunud.

Sellise reaalse sõjalise heidutusjõu vähenemise tõttu oli allveelaevade ülikallis tehing kindlasti üks olulisi põhjusi, miks meil ei olnud 1930. aastatel, st vahetult pärast ülemaailmset majanduskriisi enam raha jalaväe ümberrelvastamiseks ega tanki- ja õhutõrjevõime reaalseks loomiseks, seega põhilist reaalselt sõjalist heidutust loovateks hangeteks. Lisaks «annulleeris» allveelaevade hange ka lennuväe uuendamise. Kusjuures kallid allveelaevad ise tasalülitati hilisema Punaarmee invasiooni käigus täiesti pingevabalt. Asjale lisab musta värvi ka teadmine, et allveelaev Lembit mängis hilisemas sõjas uute peremeeste käes eriti kurikuulsat rolli tsiviilpõgenikke ja haavatuid transportivate aluste uputamisel, püstitades selles valdkonnas lausa sõjakuritegude rekordeid.

Kas merevägi oleks saanud olla oluline sõjalise heidutuse jõud ka ilma teiste väeliikide eelarveid põhja laskmata? Selleks oleks tulnud esiteks arendada täiuseni välja Tallinna merekindlused – teadaolevalt oli see ainus asi, mida Punalipuline Balti laevastik tõsiselt kartis.

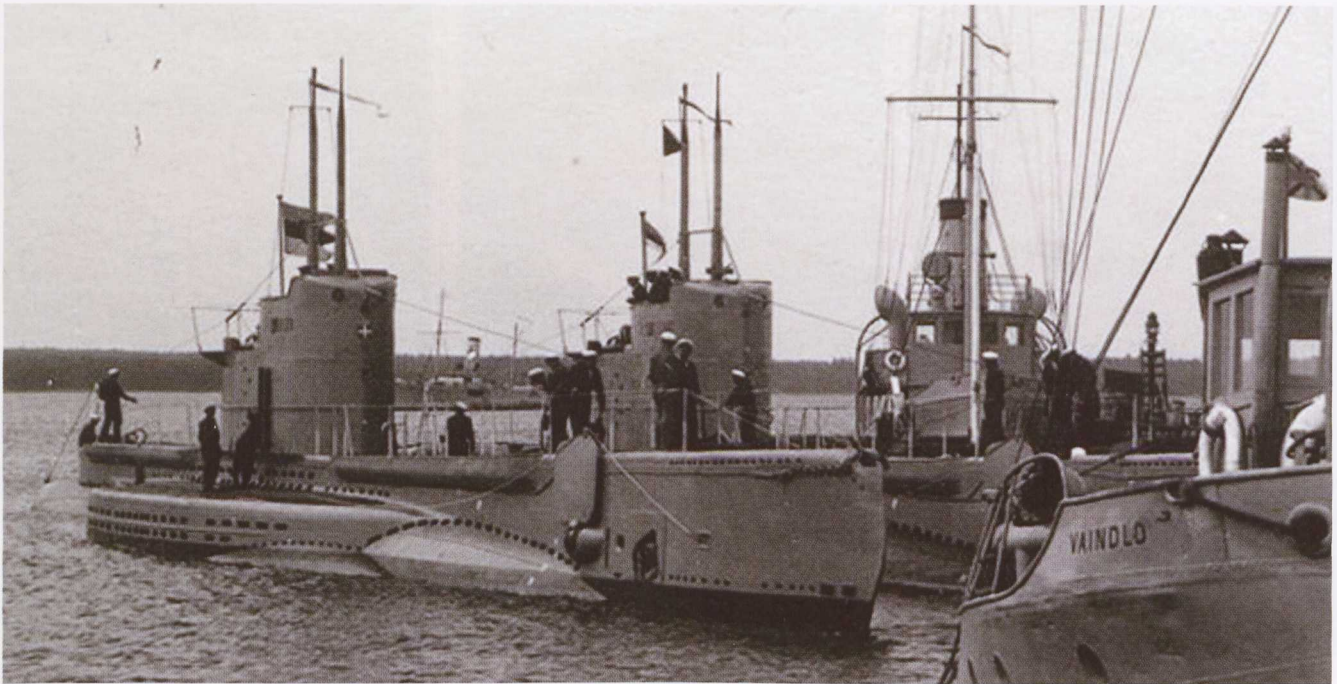
Võrdlusi naabrite ja potentsiaalse vastasega

Jalaväerügementide saaterelvastuse võrdlus naaberriikidega 1939. aastal

- Eesti jalaväerügemendil (nagu juba öeldud) polnud 1939. aasta koosseisude kohaselt üldse saaterelvastust.
- Läti jalaväerügemendi koosseisus on kirjas kaks jalaväe saatesuurtükki, neli tankitõrjesuurtükki ja kuus keskmist miinipildujat.
- Leedu jalaväerügemendil oli kuus tankitõrjesuurtükki ja neli keskmist miinipildujat.
- Soome jalaväerügemendil oli kaks kuni neli tankitõrjesuurtükki (lisati vahetult Talvesõja eel) ning kuus keskmist miinipildujat.
- Wehrmachi rügemendil oli kaheksa jalaväe saatesuurtükki, kaksteist tankitõrjesuurtükki, 18 keskmist ja 27 kerget miinipildujat.
- Punaarmee jalaväepolgul oli koosseisujärgselt kuus jalaväe saatesuurtükki, kaksteist tankitõrjesuurtükki, neli rasket, kaksteist keskmist ja 27 kerget miinipildujat.

Saaterelvastuse üldarvud eri riikide sõjavägedes 1939. aastal

- Eestil 48 tankitõrjekahurit, lisaks erinevatel andmetel 10–30 miinipildujat (mis aga väljaõppesse ei jõudnudki).
- Lätil 96 tankitõrjekahurit, 24 jalaväe saatesuurtükki ja 65 miinipildujat.
- Leedul umbes sada viiskümmend 20 mm automaatkahurit (ilmselt siis nii jalaväe saaterelva kui ka tankitõrjerelva rollis) ning 190 miinipildujat.
- Soomel kuni sada tankitõrjekahurit ja 360 miinipildujat.
- Wehrmachi jalaväediviisi põhirelvastuses oli 1939. aastal kaksteist 150 mm haubitsat ja kolmkümmend kuus 105 mm haubitsat, kakskümmend kuus 75 mm jalaväekahurit (24 jalaväerügementides ja kaks diviisi luurepataljonis), seitsekümmend viis 37 mm tankitõrjekahurit (36 jalaväerügementides, 36 diviisi tankitõrjepataljonis ning kolm diviisi luurepa-

Allveelaevad Kalev ja Lembit 1939. aasta augustis Loksasadamis

taljonis), viiskümmend neli 81 mm miinipildujat jalaväerügementides ning üheksakümmend kolm 50 mm kergemiinipildujat (81 jalaväekompaniides, üheksa diviisi tagavarapataljonis ja kolm luurepataljonis).

■ Punaarmee jalaväe(laskur)diviisi koosseisujärgne põhirelvastus 1939. aastal: kaksteist 152 mm ja kakskümmend kaheksa 122 mm haubitsat; kakskümmend 76 mm diviisikahurit ja kaheksateist 76 mm polgukahurit, viiskümmend neli 45 mm tankitõrjekahurit, kaksteist 120 mm ja kolmkümmend kuus 82 mm miinipildujat jalaväepolkudes ja kaheksakümmend üks 50 mm kergemiinipildujat roodudes.

Eesti sõjaaja diviis võis 1939. aastal arvestada järgmise põhirelvastusega: kaks rasket ja kuni viis kergeid suurtükiväegruppi, kus võis kokku olla umbes 70 kahurit ja haubitsat kuni kuue erineva kaliibriga ning üks kuni kaks tankitõrjekompaniid à üheksa 37 mm tankitõrjekahuriga.

Kõik võrdlused nii naabrite kui ka potentsiaalse agressoriga on selgelt Eesti kahjuks. Hästi on jälgitav, et jalaväe saaterelvastus üldiselt jõudis naabrite-saatussekaaslaste relvastusse ja koosseisudesse, kuid ei jõudnud Eesti jalaväeüksustesse. Eriti masendavaks muutub võrdlus Punaarmee jalaväepolgu rikkaliku tabelrelvastusega, mida veelgi täiendas Punaarmee laskurdiviisi mitmekülgne relvastus. Isegi kui Eesti ja Vene diviiside välisuurtükiväe koondarvud on omavahel võrrelda-

vad (70–80 toru kummalgi), tuleb silmas pidada, et Punaarmee suurtükipark oli üldiselt moodne ja süsteemne (vaid kolm kaliibrit), Eesti oma aga kaliibritelt väga kirju ja valdavalt eelmise ilmasõja aegne.

Järeldused

Eesti kaitsevägi ei olnud 1939. aastal valmis suurriikide algatatud Euroopa uueks ümberjagamiseks ning vastutus selle eest lasub vähemalt osaliselt riigi kõrgemal sõjalis-poliitilisel juhtkonnal (poliitikud ja kindralkond), kes tegi vigu, ehitades kaitseväge üles suurriike kopeerides väeliikidepõhiselt, ning kaitseväge juhtkonnal, kes tegi vigu relvaliikide arendamisel. Katse arendada Eesti-suurusel väikeriigis kõiki kolme väeliiki nende traditsioonilisel kujul lõppes läbi-kukkumisega. Kui maavägi jäi tehnilises arengus Esimese maailmasõja tasemele, siis lennavägi marginaliseerus täiesti ja merevägi, kulutanud küll ära ebaproportsionaalselt suure osa riigi kaitseelarvest, ei loonud mingit arvestatavat sõjalise heidutuse jõudu.

Sõdadevahelisel perioodil jäid Eestis kujundamata väikeriigile sobivad riigikaitse ülesehituse raskuspunktid ja proportsioonid, mistõttu olid ühtlaselt nõrgad kõik riigikaitse olulised lülid. 1930. aastate lõpu kaitseväl oli suuresti vaid paraadlik, uue sõja nõuetele mittevastav iseloom. Just sellest kurvast kogemusest lähtudes on Eestis väikeriigile sobiva riigikaitsekorralduse arendamine ja kaitsevõimude ülesehituse kindlaksmääramine aktuaalsed ka täna. ■

Kirjandus

- Limberg, Fred 1980. *Isamaa eest: Eesti Vabariigi sõjavõimude organisatsioon ja juhtkond*. [Cardiff]: Boreas Publishing House.
- Meltjuhhoov, Mihhail 2005. *Stalini käestlastud võimalus: Nõukogude Liit ja võitlus Euroopa pärast 1939–1941 (dokumendid, faktid, arvamused)*. [Tartu]: Elmatar & Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused.
- Ojalo, Hanno 2010. *1939: kui me valinuks sõja*. Tallinn: Grenader.
- Salo, Urmas 2005. *Eesti kaitseväge valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, ajaloo osakond, lähiajaloo õppetool.
- Tarvel, Enn (peatoim) & Maripuu, Meelis (toim) 2010. *Sõja ja rahu vahel II: Esimene punane aasta: [okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguseni]*. Koguteos. [Tallinn]: S-Keskus.
- Tarvel, Enn (peatoim) & Tannberg, Tõnu (toim) 2004. *Sõja ja rahu vahel I: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani*. Koguteos. [Tallinn]: S-Keskus.
- Turtola, Martti 2008. *Kindral Johan Laidoner ja Eesti Vabariigi hukk 1939–1940*. [Tallinn]: Tänapäev.
- Õunapuu, Helgi 2004. *Eesti Vabariigi riigikaitse juhtimine 1918–1940: Sõjaväe keskasutuste, Sõjaministeeriumi ja selle asutuste organisatsioon*. Tallinn: Riigiarhiiv.

Kaitseväe Logistikakeskuse ülem
alates 21. veebruarist 2012
kolonelleitnant KALEV KOIDUMÄE
Sündinud 11. juulil 1970

Haridus

- Balti Kaitsekolledž
- Tartu Ülikool

Varasem teenistus

- 2009–2012 Kaitseväe Logistikakeskuse staabiülem
- 2005–2009 sõjaline esindus NATO Euroopa vägede kõrgemas peakorteris (SHAPE) ja NATO arenduse väejuhatus (ACT) juures
- 2000–2005 Kaitsejõudude Peastaap
- 1999–2000 Balti Luureeskadron
- 1997–1999 Rahuoperatsioonide Keskus
- 1997 Balti pataljon (BALTBAT)
- 1994–1997 Eesti Rahuvalve Üksikkompanii
- 1993–1994 Üksik-Vahipataljon
- 1992–1993 Autokompanii
- 1989–1991 Nõukogude Armees ajateenija

Autasud

- Kaitseväe eeskujuliku teenistuse rist
- Kaitseväe teeneterist riigikaitseliste teenete eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Kotkaristi kuldrist
- Rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides osalenu medal
- Kaitsejõudude Peastaabi teeneterist
- Rahuoperatsioonide Keskuse teenetemärk

Luurepataljoni ülem
alates 24. märtsist 2012
kolonelleitnant KAUPU ROSIN
Sündinud 31. augustil 1977

Haridus

- Riigikaitse Akadeemia
- Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused
- Bundeswehri Ülikool Münchenis
- Bundeswehri Juhtimisakadeemia

Varasem teenistus

- 2012 Kaitseväe Peastaabi ülema asetäitja operatiivalal, luureosakonna ülem
- 2010–2012 Luurepataljon
- 2009–2010 sõjaline esindus NATO Euroopa vägede kõrgemas peakorteris (SHAPE)
- 2005–2008 Kaitsejõudude Peastaap
- 2005 mitmeriigi-ühendsihtjõudud Iraagis
- 2004–2005 Luurepataljon
- 2003–2004 Õhutõrjedivisjon
- 1996–1997 Kaitsejõudude väljaõppekeskus

Autasud

- Politsei- ja Piirivalveameti teenetemärk
- Rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides osalenu medal
- Kaitseväe Peastaabi teeneterist

Maaväe ülem
alates 20. juulist 2012
kolonel ARTUR TIGANIK
Sündinud 13. jaanuaril 1971

Haridus

- Rjazani Kõrgem Õhudesantkool
- Balti Kaitsekolledž
- USA Maaväe Sõjakolledž

Varasem teenistus

- 2009–2012 Maaväe Staabi ülem
- 2006–2009 1. Jalaväebrigaadi ülem
- 2005–2006 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste õppeosakonna ülem
- 2005 rahvusvahelised julgeolekuabijõud Afganistanis (ISAF)
- 2001–2004 Scoutspataljoni ülem
- 2000 Kaitsejõudude Peastaap
- 1992–2000 Kalevi üksik-jalaväepataljon

Autasud

- Kaitseliidu teenetemärk
- Märk «10 aastat Harju malevas»
- Kaitseministeeriumi hõberinnamärk
- Kaitseväe teeneterist riigikaitseliste teenete eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Kotkaristi IV klassi teenetemärk mõõkadega
- Rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides osalenu medal
- Maaväe ohvitseri kuldrist
- Maaväe Staabi rinnamärk
- Scoutspataljoni teenetemärk
- 1. Jalaväebrigaadi rinnamärk
- Rahuoperatsioonide Keskuse teenetemärk
- NATO medal

Mereväe ülem

alates 3. juulist 2012

kaptenleitnant STEN SEPPER

Sündinud 17. veebruaril 1971

Haridus

- Soome Riigikaitsekõrgkool

Varasem teenistus

- 2010–2012 Balti Kaitsekolledži lektor
- 2007–2010 Miinilaevade Divisjoni ülem
- 2005–2007 Mereväe Staabi operatiiv- ja planeerimisosakonna operatiivjaoskond
- 2004–2005 Balti mereväeeskaadri (BALTRON) ülem
- 1998–2001 Miinilaevade Divisjon
- 1994–1998 Merevägi
- 1993–1994 Üksik-Vahipataljoni ajateenija

Autasud

- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Balti Kaitsekolledži lõpetanu rinnamärk, teenetemärk ja pronksteenetemärk
- Mereväe teenetemärgi Usk ja Tahe III klass Raudankur
- Mereväebaasi teenetemärk

Kaitseväe Peastaabi ülema asetäitja operatiivalal

alates 23. juulist 2012

mereväekapten IGOR SCHVEDE

Sündinud 5. detsembril 1970

Haridus

- Nahhimovi Sõjamerekool
- Frunze-nim Kõrgem Sõjakool
- USA Mereväe Sõjakolledž
- Balti Kaitsekolledž

Varasem teenistus

- 2007–2012 Mereväe ülem
- 2007 Mereväe Staabi ülem, mereväe ülema asetäitja
- 2003–2007 NATO mere-osavägede juhatus Northwoodis
- 2001–2002 Balti mereväeeskaadri (BALTRON) ülem
- 2000–2001 Kaitsejõudude Peastaap
- 1997–2000 1. Meredivisjoni ülem
- 1997 Miinilaevade Divisjon
- 1995–1997 Mereväe Staap
- 1993–1994 Kaitsejõudude Peastaap
- 1988–1993 teenistus Nõukogude Armees

Autasud

- Kaitseministeeriumi hõberinnamärk
- Kaitseministeeriumi kuldrinnamärk
- Kaitseväe teeneterist riigikaitseliste teenete eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Mereväe rist

Kaitseväe Peastaabi operatiiv- ja väljaõppeosakonna ülem

alates 23. juulist 2012

kolonelleitnant RAIN JANO

Sündinud 14. juunil 1973

Haridus

- Soome Riigikaitsekõrgkool
- Marssal Andrej Hadíki Rahvuslik Kaitseakadeemia Slovakkias
- Tartu Ülikool
- Balti Kaitsekolledž

Varasem teenistus

- 2009–2010, 2012 Kaitseväe Peastaabi operatiiv- ja väljaõppeosakond
- 2008–2009 Lääne Kaitseringkonna staap
- 2003–2007 Pärnu üksik-jalaväepataljon
- 2001–2003 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste õppejõud
- 2000–2001 Pärnu üksik-jalaväepataljon
- 1999–2000 Narva-Jõesuu Piirivalve Õppekeskus
- 1994–1995 Saaremaa piirivalvepiirkond
- 1993–1994 Narva-Jõesuu Piirivalve Õppekeskus
- 1992–1993 Eesti Piirivalve, ajateenija

Autasud

- Kaitseväe eeskujuliku teenistuse rist
- Kaitseväe teeneterist riigikaitseliste teenete eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- 1. Jalaväebrigaadi rinnamärk

Kaitseväe Peastaabi side- ja juhtimissüsteemide osakonna ülem
alates 24. juuli 2012
kolonelleitnant ANDRES HAIRK
Sündinud 22. augustil 1974

Haridus

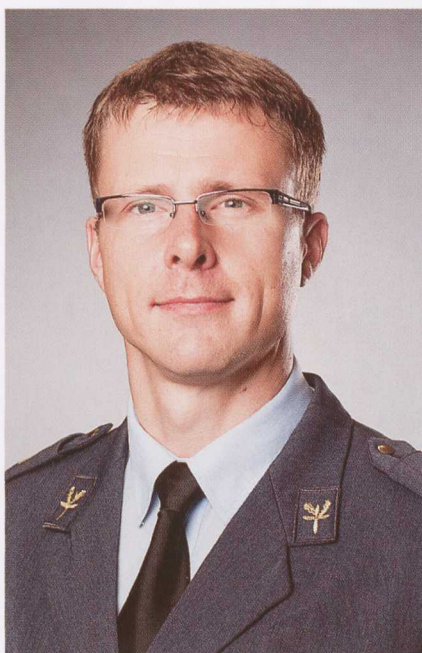
- Eesti Riigikaitse Akadeemia, kaitseväe õppesuund
- Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgem Sõjakool
- Balti Kaitsekolledž

Varasem teenistus

- 2011–2012 Staabi- ja Sidepataljoni ülem
- 2008–2011 NATO ühendvägede osaväe maavägede peakorter Heidelbergis
- 2007–2008 Üksik-Sidepataljon
- 2001–2006 Kaitsejõudude Peastaabi side- ja infosüsteemide osakond
- 1997–2001 Õhutõrjedisjon
- 1996–1997 Üksik Raadiotehniline Õhukaitsepataljon

Autasud

- Kaitseväe teeneterist eeskujuliku teenistuse eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Kaitsejõudude Peastaabi teeneterist
- Üksik-Sidepataljoni rinnamärk

Õhuväe ülem
alates 15. augustist 2012
kolonelleitnant JAAK TARIEN
Sündinud 29. juulil 1974

Haridus

- USA Õhujõudude Akadeemia
- USA Õhujõudude Staabikolledž
- Balti Kaitsekolledž

Varasem teenistus

- 2009–2012 Õhuväe Staabi ülem
- 2008 Õhuväe Staabi operatiiv- ja planeerimisosakond
- 2005–2008 NATO arenduse väejuhatuse
- 2001–2005 Õhuseiredivisjon
- 1998–2001 Regionaalne Õhuseire Koordinaatsioonikeskus

Autasud

- Kaitseministeeriumi hõberinnamärk
- Kaitseväe teeneterist riigikaitseliste teenete eest
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- Kotkaristi V klassi teenetemärk

Kaitseväe Peastaabi teavitusosakonna ülem
alates 8. oktoobrist 2012
kolonel AIVAR JAESKI
Sündinud 3. märtsil 1966

Haridus

- Tallinna Tehnikakõrgkool
- Balti Kaitsekolledž

Varasem teenistus

- 2009–2012 NATO Brunssumi ühendväejuhatuse vanemstaabiohvitser
- 2008 Eesti kaitseväe kontingendi vanem NATO väljaõppemissioonil Iraagis (NTM)
- 2003–2009 Kaitsejõudude/ Kaitseväe Peastaabi analüüsi- ja planeerimisosakond
- 2003–2006 Eesti sõjalise esindaja asetäitja NATO juures Brüsselis
- 2000–2002 Rahuoperatsioonide Keskus
- 1992–1999 Autokompanii
- 1984–1986 Nõukogude Armees ajateenija

Autasud

- Kaitseväe teeneterist Nõmme malevkonna rinnamärk Nõmme rist
- Kaitseministeeriumi hõberinnamärk
- Kaitseväe eeskujuliku teenistuse rist
- Kaitseväe teeneterist
- Mälestusmedal «10 aastat taastatud kaitseväge»
- NATO medal

Eesti allohvitserkond aastatel 1918–1940

Eesti oma relvajõud tekkisid Vabadussõja käigus alates 1918. aastast. Juhtkonna moodustasid valdavalt Vene tsaariarmee kogemusega ja Venemaal sõjalise hariduse saanud Esimeses maailmasõjas võidelnud ohvitserid. Mitme aasta vältel mitmel rindel ja mitme riigi territooriumil Eesti vägede koosseisus Vabadussõja lahinguid pidades moodustus Eesti allohvitserikorpus. Esmalt olid allohvitserideks lihtsalt silmapaistvate isikuomadustega, kuid vastava hariduseta mehed. Pärast Vabadussõja lõppu tekkis vajadus korrastada kogu riigikaitse ja koos sellega allohvitserkond. Tutvustame, millised olid (vanem)allohvitserkonna sotsiaalsed tagatised ja teenistustingimused Eesti kaitseväes kahe maailmasõja vahelisel ajal.

Vabadussõja järel rahuaja tingimustes toiminud Eesti riigikaitse aluseks oli analoogselt tänapäevaga Eesti Vabariigi põhiseaduses kehtestatud kohustuslik ajateenistus. Kutsealusteks olid kõik 20–35-aastased meeskodanikud. Teenistuse kestis 12–24 kuud, ole-

Peeter Einbaum

VANEMVEEBEL

nevalt riigikaitse nõuetest ja ajateenijate väljaõppeks konkreetses väeliigis, väeosas või allüksuses vajalikust ajast, ütleb 1937. aastal jõustunud sõjaväeteenistuse seaduse § 17.

Et iseloomustada allohvitseride teenistustingimusi aastatel 1918–1940, vaatleme esmalt valdkonda reguleerivaid seadusakte.

Seadusandlus ja allohvitserkond

Põhjalik kaitseväelasi puudutav seadusandlus puudus kuni 1926. aastani, mil võeti vastu kaitseväeteenistuse seadus. Nagu paljude muude seaduste puhul, vaadati ka selle koostamisel eelkõige Euroopa riikide õigusloomet. Eeskujuks olid Prantsuse, Belgia, Soome ja Läti vastavad seadused. See kaitseväeteenistuse seadus ei kehtinud aga kuigi kaua, sest 1928. aastal viidi kaitseväes läbi põhjalik reform (Haber 2008 [1940]), mille käigus korrastati kaitseväe üldist struktuuri. Selle üheks eesmärgiks oli ressursi ja inimjõu kokkuhoid, kuid seda märkimisväärselt ei saavutatud ning kaitseväe isikkoosseisu jäi kuni iseseisvusaja lõpuni 16 000–18 000 kaitseväelast. Samal aastal võeti vastu mitu kaitseväge puudutavat õigusakti, millest allohvitseride tegevust reguleeris üleajateenijate teenistusseadlus (1928).

Järgnevalt ülevaade selle olulisimatest sätetest. Seadluse järgi olid üleajateenijateks rahuaja allohvitserid ja sõdurid, kes jäid pärast kohustusliku ajateenistuse läbimist vabatahtlikult kaitsevärke edasi teenima (§ 1). Üldjoontes käsitles üleajateenijate teenistusseadlus teenistussuhet üleajateenijaga tähtajalise töölepinguna. Teenistusest vabastamine omal soovil oli võimalik juhul, kui üleajateenija oli vähemalt kaks aastat teeninud. Seejuures võis väeosa ülem teda kuni kaks kuud kinni hoida (§ 13).

Allohvitseride kooli õpilased püstolit koostamas

Seadlusega pandi paika rida üleajateenijatele või nende perekonnale võimaldatavad soodustused ja õigused, millest lühidalt allpool. Nimetatud dokument jäigi raamseaduseks kuni kaitseväge tegevuse lõpetamiseni 1940. aastal.

Piirangud

Kui tänapäeva Eesti kaitseväelastel on keelatud osaleda poliitilises tegevuses, siis sõjaeelses Eesti Vabariigis võis kaitseväelane kuni 1937. aastani kandideerida isegi Riigikokku. Piiranguks oli seatud aga see, et kui üleajateenija sai valitud ja astus Riigikogu liikmeks, vabastati ta teenistusest (§ 12 lg 2). 1937. aastal jõustunud sõjaväeteenistuse seadus muutis sõjaväelased aga selgelt apoliitilisteks, neil oli lubatud osaleda erakondlikus tegevuses vaid lihtliikmena. Samas oli ajateenijatel keelatud rahuajal koguni rahvahääletustel osaleda (§ 29).

Piiranguks saab pidada ka 1928. aasta üleajateenijate teenistusseadlusega kehtestatud üleajateenijate piirvanuseid (§ 14), mis seoti üleajateenija ametikohadega. Nii vabastati üleajateenijad vanuse tõttu teenistusest alljärgnevalt:

- rivilistel ametikohtadel teenivad jaoülemad või nendele vastavatel ametikohtadel teenijad 35-aastaselt;
- rühmavanemad 40-aastaselt;
- kõrgematel (rivi)ametikohtadel teenivad üleajateenijad 45-aastaselt;
- administreerivatel ametikohtadel teenijad 55-aastaselt.

Tolleaegse süsteemi inimlikkust näitab tõik, et üleajateenijatele pakuti võimalust teenida kaitseväes praktiliselt kogu elu. Näiteks sätestati põhimõte, mille kohaselt pakuti rivilistel ametikohtadel teenivatele üleajateenijatele, kes ei olnud vanuse tõttu enam rivikõlbulikud, võimalusel vaba administreeriv ametikoht. Teenistusest vabastati alles siis, kui sellist ametikohta ei olnud võimalik pakkuda (§ 28).

Palk ning lisatoetused ja soodustused

Töötasuna käsitleti töötasu rahas ja naturaas (isiklik varustus, korter, küte, toit, valgustus) koos selle juurde arvatud alaliste lisatasudega. Palga hulka ei arvatud lähetusraha, preemiaid, ületunnitasa, lisatasu õpetamise eest, lasteabiraha, staažitasa ega ühekordeid lisatasusid staažiaastate eest (Kaitseväelaste pensioni seadus 1936, § 27).

Üleajateenija teenistusest vabastamisel maksti talle üleajateenijate teenistusseadluse § 29 alusel palga- ja korte-

ritoetust edasi ühistel alustel koosseisu vähendamise tõttu vabastatavatega, st endise ametikoha järgi palka ja korteritoetust samadel alustel ohvitseridega. Üleajateenijate õigustena on seadluses nimetatud ka vabastust kogukonna heaks võetavast isikumaksust ja 50-protsendilist sõidusoodustust ühisõidukites kogu riigi piires (§ 17–18). See sõidusoodustus säilis ka 1937. aastal vastu võetud sõjaväeteenistuse seaduses (§ 33).

Et tol ajal ei tuntud sellist motiveerimisviisi, nagu seda on igakuine tasustamine teenistusstaaži eest, oli alternatiivina rakendatud ühekorde lisatasu iga kolme ja kümne aasta vahetpidamata teenistuse eest vastavalt kolm ja kümme kuupalka (üleajateenijate teenistusseadluse § 19). Igakuine staažitasa selle tänapäevases mõistes kehtestati 1937. aastal üleajateenijate teenistusvanuse tasu ja ühekorde lisatasude seadlusega, mil staaži hakati arvestama samadel alustel muude riigiteenistujatega (§ 4). Üleajateenijate teenistusseadlus sätestas, et perekonna abiraha määratakse ja üleajateenijat tasustatakse haiguse korral samadel alustel riigiteenistujatega (§ 21–22).

Pidades silmas 1928. aasta kaitseväge struktuurireformi, määras seadusandja kompensatsioonid, mis maksti mitmesugustel puhkudel üleajateenijatele või nende peredele. Üleajateenistujate teenistusseadluse alusel maksti koosseisu vähendamise tagajärjel madalamale ametikohale viimisel üleajateenijale kolm kuud tema senist teenistustasu (§ 23). Kui aga koosseisu vähendamise tõttu vabastati üleajateenija kaitseväeteenistusest täielikult või kui üleajateenija suri, sai tema perekond üleajateenija endise ametikoha järgi palka ja korteritoetust edasi samadel alustel ohvitseridega (§ 27).

Kursustel ja stažeerimas (tollal öeldi staažil) viibivate kaitseväelaste päevarahade seadlus kehtestas päevaraha määraks 0,5% kuupalgast päevas, kui kursuse kestuseks oli alla kuu (§ 1). Lapse sünnil maksti kaitseväelasele sõjaväe haiguskindlustuse seaduse alusel toetusena 75% kuupalgast, kuid mitte alla 50 krooni (§ 38). Kui pensioniõiguse ta kaitseväelane oli sunnitud teenistusest lahkuma vähemalt kaheaastase teenistuse järel tervislikel põhjustel, maksti talle 1936. aastal jõustunud kaitseväelaste pensioni seaduse alusel ühekorde toetust sõltuvalt terviserikke raskusest kuni kolmveerand aastapalka (§ 68). Kui pensioniõiguslik kaitseväelane oli

sunnitud minema reservi teenistuse ülesannete täitmisel saadud terviserikke tõttu, maksti talle lisaks pensionile ühekorde toetust kuni poole aastapalga ulatuses (§ 69).

Ka surma ja töövõime kaotuse korral olid ette nähtud hüvitised. Üleajateenijate teenistusseadluse järgi tasuti sarnaselt kogu maailmas levinud praktikaga üleajateenija surma korral tema matusekulud samadel alustel riigiteenistujate matmise kuludega (§ 31). Pensioniõiguslikele pereliikmetele maksti kaitseväelaste pensioni seaduse alusel kaitseväelase surma korral lisaks pensionile ka ühekorde toetust (§ 78). Kaitseväelase puhul oli matuse toetus ühe, tema pereliikme surma korral poole kuupalga suurune (sõjaväe haiguskindlustuse seaduse § 41).

Ametipind, toitlustamine, riidevarustus ja meditsiiniabi

Kaitseväelaste korteriga varustamise seadlus (1929) pani paika põhimõtted, mille kohaselt anti riigi poolt kaitseväge tegevteenistuses olevatele ohvitseridele, sõjaväeametnikele ja nendel ametikohtadel teenivatele riigiametnikele ning üleajateenijatele, halastaja- ja sinitäheõdedele korter riigile kuuluvas või kaitsevägeasutuse tarvis üüritud majas ning kütte ja valgustuse raha. Kui korterit polnud võimalik anda, maksti nn korteriraha ehk tänapäevases mõistes elusemekompensatsiooni (§ 1–2).

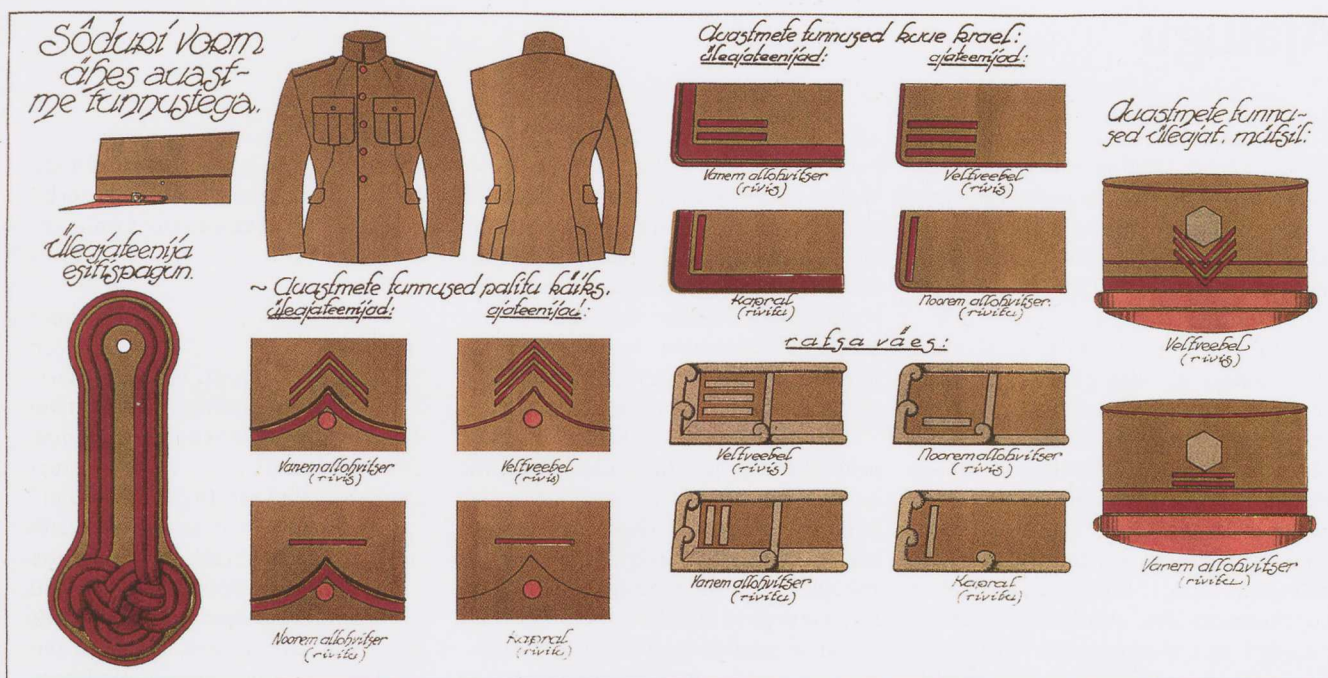
Kui üleajateenija vabastati teenistusest koosseisu vähendamise tõttu või teenistuskohuste täitmist takistava ravimatu haiguse või vigastuse pärast või üleajateenija suri, jäeti viimase ametikoha järgi antud korter tasuta kasutamiseks kolmeks kuuks, sel ajal maksti ka kütte ja valgustuse raha (§ 7).

Teenistuses olijaile maksti palgalisana toiduraha ja tagati tasuta riidevarustus.

Meditsiinilise abi põhimõtted olid määratletud sõjaväe haiguskindlustuse seaduses (1937). Kõige põhimõttelisem erinevus tänapäevast oli see, et haiguskindlustus laienes ka kaitseväelase perekonnaliikmetele, sõltumata sellest, kas abikaasa töötas või mitte (§ 1 ja 8). Haiguskindlustuse all mõeldi ravi andmist ning sünnituse või surma korral ühekorde toetusraha või muude ette nähtud soodustuste andmist (§ 5).

Ravi andmisena mõisteti:

- esmaabi õnnetusjuhtumi ja äkilise haiguse korral;
- ambulatoorset abi;
- ravi haige kodus ja arsti, hambaarsti või masseerija juures;

Eesti allohvitseride vormielemendid 1924. aasta vormikirjelduse albumis

- ravi raviaasutuses;
- sünnitusabi – arsti- ja ämmaemandaabi ning ravi raviaasutuses kaks päeva enne sünnitust, sünnitamise ajal ja kümme päeva pärast sünnitust.

Ühes raviga anti ravimeid ja ravivahendeid ning raviaasutustes ravimisel viibijatele ka täielik ülalpidamine (§ 14). Siia lisandus ka kuni aastase lapse ja tema ema koosviibimise tarbeks mõlema kulu katmine (§ 27).

Kui kaitsevägi ei olnud võimeline vastavat ravi tagama ja ravida tuli tsiiviilhaiglas, kandis riik ohvitseridel 75 ja allohvitseridel 80% ravikuludest. Tsiiviilapteegist ravimite soetamisel kanti kuludest vastavalt 70 ja 80% (§ 32).

Lisaks eelloetletule olid kaitseväel ka teatud hallatavad hoolekandeaasutused. Sellise näitena võib nimetada Imastu invaliidide kodu. Patsientidele oli seal tagatud tasuta ülalpidamine ja arstiabi. Lisaks olid töötoad invaliidide õpetamiseks ja tööerakendamiseks. Õpetati kingsepatööd, fotograafiat ja raamatukõitmist. Lahkudes saadi riigilt rahuldav pension (Allandi 2007: 25).

Puhkus ja pension

Puhkust anti allohvitseridele üleajateenijate teenistusseadluse järgi samadel alustel ohvitseridega (§ 20). Kaitseväe (eri)pensionid jõudsid sõjaeelses Eesti Vabariigis seaduseni alles 1936. aastal. Autori arvates hakkas just sel ajal suurem hulk kaitseväelasi jõudma pärast umbes 20-aastast teenistust väljateenitud pensionini ja seega oli mõistetav poliitiline tahe süsteemi korradada. Järgnevalt vaatame, millisena nägid kaitseväelaste tagatise tollaegsed seadusandjad. Arvestada tuleb, et kaitse-

väelaste pensionisüsteem ei jõudnudki täies mahus rakenduda, sest Eesti kaotas enne iseseisvuse.

1936. aastal jõustunud kaitseväelaste pensioni seaduse järgi liigitati pensionid üldjoontes:

- väljateenitud aastate pension ehk puhkepension, mida hakati maksta pärast 25-aastast teenistust ja mis moodustas kuni 45% kaitseväelase ametikohapalgast;
- terviserikkepension, mida maksti vähemalt kümneaastase teenistusstaazi olemasolul ja mis oli 35% kaitseväelase ametikohapalgast juhul, kui ta vajab hooldamist, ja 25% ametikohapalgast juhul, kui isik ei vajanud hooldamist. Terviserikkeks võis olla mis iganes tervisehäire, mis välistas tegevteenistuses jätkamise;
- teenistusterviserikkepension, mille korral ei olnud kehtestatud miinimumstaazi nõuet. Sellisel juhul pidi terviserike olema tekkinud teenistuses olles ja sõltuvalt töövõime kaotusest maksti pensioni kuni 85% kaitseväelase ametikohapalgast;
- sõjapension;
- perekonnapension (§ 4).

Kuivõrd kaitseväelased olid eristaatuses, loodi pensioni ja toetusraha maksmiseks sotsiaalministeeriumi valitsemisel olev nn pensionikapital (§ 17), kuhu kõik kaitseväelased maksid iga kuu pensionikapitalimaksu, mille maksimaalseks määraks kehtestas seadusandja kuni 4% pensioniõiguslikus teenistuses oleva isiku palgast (§ 19). 1936. aastal kehtestati otsusega tegelikus kaitseväeteenistuses kindlapalgalistel ametikohtadel olevatelt ohvitseridelt, kaitseväeametnikkudelt ja üleajateenijatelt võetava pensionikapita-

limaksu suuruse kohta pensionikapitalimaksu määraks 2%. Kuigi kõik kaitseväelased maksid pensionikapitalimaksu solidaarselt, ei olnud pensioniõiguslikud need kaitseväelased, kes olid saanud maad autasumaa tarvitamise seaduse järgi.

Et tagada kaitseväelasele ja tema perele teatud elustandard, maksti kaitseväelaste pensioni seaduse alusel iga lapse kohta pensionilisa selliselt, et sisetulekuna oleks tagatud seaduses kehtestatud miinimumsumma, mis 1936. aastal oli 50 krooni (§ 15).

Kui kaitseväelane suri, olid pensioniõiguslikeks isikuteks tema lesk, abielu- ja vallaslapsed ning seaduslikud kasulapsed (kuni 18-aastased või kooli lõpetamiseni kuni 20-aastased, invaliidid). Küll aga seati perekonnapensionile kaitseväelaste pensioni seadusega mitmeid tingimusi ja piiranguid. Nii pidi lesk olema olnud kaitseväelasega abielus vähemalt ühe aasta ja ta pidi olema vähemalt 35 aasta vanune. Teiseks pensionisaamise võimaluseks oli seatud lesknaise töövõime kaotus vähemalt 60% ulatuses (§ 74). Lesk kaotas õiguse kaitseväelase pensionile juhul, kui ta uuesti abiellus. Sellisel juhul maksti talle pensioni ainult kolme aasta jooksul alates kaitseväelase surmast (§ 78).

Lastele maksti kaitseväelase surma korral pensioni kuni nende 18-aastaseks saamiseni või kooli lõpetamiseni või kuni lapse 20-aastaseks saamiseni juhul, kui laps oli invaliid (§ 74).

Allohvitseride väljaõpe

Sõjaeelses Eesti Vabariigis oli allohvitseride väljaõppe põhiinstitutsiooniks Allohvitseride Kool, mille õigusjärglaseks on tänapäeval Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Võru Lahingukool. Mart

Haberi (2008 [1940]) väitel anti kuni 1928. aastani allohvitseride väljaõpet nii väeosade õppekompaniides kui ka Allohviteride Koolis. Rööbiti nendega tegutses Allohviteride Kooli juures üleajateenijate täienduskursus.

Allohviteride ettevalmistus enne 1928. aastat oli üles ehitatud selliselt, et esmalt oli kaitsevälane kuus kuud «noore» staatuses, seejärel sai kuue kuu vältel koolitust allohviteride kursusel. Pärast seda tuli veel läbida kuue kuu pikkune teenistuspraktika ja alles pärast seda omistati auaste. Pärast 1928. aastat valmistati sõjaaja allohvitsere ette ainult õppekompaniides, Allohviteride Kool muudeti aga üleajateenijate instruktore koolitamise ja juhtimiskuste andmise keskuseks.

Samas oli kursuste jooksul pidevalt probleeme, kuidas õppurid antavaid teadmisi omandavad. Probleem oli kahepoolne. Ühelt poolt oli kursuslastel madal keskmine haridustase, teisalt oli ka Allohviteride Kooli õpetav koosseis nõrk. Kursuste käigus joonustusid välja regionaalsed erinevused. Nii jäid aeglase taibuga maamehed hätta, samas kui linnamehed olid õpingutes selgelt edukamad.

Haber tundis muret ka kaitseväge komplekteerimissüsteemi pärast tervikuna. Allohviteride Kool töötas idee järgi valitud koosseisuga, st parimatega, keda jalaväeüksused suutsid anda, seega oli nõrk edasijõudmine õppetöös kahetsusväärne. Järelikult oli jalaväeüksuste kontingent nõrk. Võimekam potentsiaalsete üleajateenijate koosseis ei jõudnud Allohviteride Kooli, mida võis pidada komplekteerimissüsteemi puuduseks, eriti arvesse võttes seda, et tol ajal peeti jalaväge kaitseväge peaväeliigiks (Haber 2008 [1940]: 227–229).

Haberi arvates pöörati ebapiisavat tähelepanu kaitseväge komplekteerimisele allohviteridega. Olulisimaks kriteeriumiks pidas ta meeste sõjalisi võimeid. Et allohviter mõjutab mehi kõigepealt oma isikliku tublidusega, ei olnud tema sotsiaalne päritolu ja seltskondlik seisund samavõrd mõjuandva tähtsusega (Haber 2008 [1940]: 264).

Seltsitegevus

Kuivõrd allohviterid olid analoogselt kõigi kaitsevälalastega sotsiaalselt eristatusest, pidas riik vajalikuks reguleerida ka nende seltsitegevust. Selleks anti 1927. aastal välja kaitseväge üleajateenijatekogude põhikirj. Üleajateenijatekogude eesmärkideks olid üleajateenijate koondamine üksmeelseks isamaaliseks

pereks, nende seltskondlik ning sõjaväeline kasvatamine ja arendamine ning majanduslik omaabi (§ 1). Kuivõrd üleajateenijatekogude rahastamisel osales ka riik oma toetuste kaudu, kehtestati kogu liikmeskonna miinimumsuurusks 25 üleajateenijat (§ 10). Kogude tegevusse olid alaliste külalistena kaasatud üleajateenijate pereliikmed (§ 16).

Et kogud tegelesid ka majandustegevusega, oli lubatud tulu teenimine einelaudade ning laenu- ja hoiukassade pidamise, raamatute laenutamise, liikmemaksude kogumise, ürituste piletmüügi, annetuste, renditulu jm juhusisestulekutega (§ 40 ja 53).

Kui einelauda peeti ise (ilma eraisikule välja rentimata), oli see vabastatud ärimaksust (§ 54). Konkreetse näitena võib tuua Tapa Soomusrügemendi allohviteride kasiino tegevuse 1927. aastal: korraldati peoõhtuid, allohviteride segakoori harjutusi jm rügemendi üritusi. Tegutses ka puhkpilliorkester, kuhu kuulusid ajateenijad, allohviterid ja Tapa linnamehed (Allandi 2007: 64).

Aga oli ka teistsugust seltsitegevust. Näiteks registreeriti 1929. aasta juunis Vabadussõjalaste Liidu Tapa osakond, mis koondas 70 liiget. Organisatsiooni eesmärgiks oli vabadussõjalaste koondamine, rahvustunde süvendamine, iseseisvuse kaitsmine, vabadussõjalaste huvide kaitse ja nende majandusliku olukorra parandamine (Allandi 2007: 87).

Kokkuvõtteks

Aastatel 1918–1940 olid Eesti allohviteridel ulatuslikumad sotsiaalsed tagatised kui on tänapäeval. Selle põhjus on ilmselgelt värskes ajaloolises kogemuses. Oli ju kogu Eesti kodanikkonnal selgelt meeles iseseisvuse hind ja kaitseväge roll Vabadussõjas selle saavutamisel. Nii peetigi elementaarseks, et riigi kaitsevõime peab olema hästi tagatud. Osake sellest moodustus sotsiaalsetest tagatistest, mida kaitsevälalastele võimaldati.

Erinevalt tänapäevast kehtisid sõidusoodustus ühistranspordis kogu Eesti piires ning palgalisa korteri-, kütte- ja valgustusrahana. Lisaks sellele eksisteeris sõjaväe haiguskindlustus, mis tagas tasuta ravi sõjaväe raviasutustes ja kompenseeris osalist või täielikult ravi ja medikamendid juhul, kui ravi osutajaks oli sõjaväele mittekuuluv raviasutus. Ravikindlustus laienes ka pereliikmetele.

Siiski tuleb arvesse võtta, et toonane iseseisvusperiood ei kestnud nii kaua, et võiksime teada, kas tagatised oleksid sellises ulatuses kehtima jäänud. Oli ju minimaalseks pensionistääžiks kehtes-

tatud 25 aastat, samas kui iseseisvusperiood kestis Vabadussõjast kuni Eesti iseseisvuse loovutamiseni 1940. aastal vaid 22 aastat.

Kirjandus

- Allandi, Harri 2007. *Tapal paiknenud soomusringirügement sõnas ja pildis 1923–1940*. Tapa: [Tapa vallavalitsus].
- Haber, Mart (kapten) 2008 [1940]. *Eestlane sõdurina: Järeldusi kaitseväge komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks*. Kõrgem Sõjakool 1921–1940 ja selle lõpetanute väitekirjad. Seene, Andres (toim). KVÜÖA toime- tised 59. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused. URL (kasutatud novembris 2012) http://www.ksk.edu.ee/en/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA_Toimetised_9.pdf.

Dokumendid

- *Kaitsevälalaste korteriga varustamise seadlus*. Riigi Teataja 29, jõustunud 5. aprillil 1929.
- *Kaitsevälalaste pensioni seadus*. Riigi Teataja 97 (722), jõustunud 1. detsembril 1936.
- *Kaitseväge teenistuse seadus*. Riigi Teataja 43, jõustunud 10. novembril 1926.
- *Kaitseväge üleajateenijatekogude põhikirj*. Riigi Teataja 112, jõustunud 17. detsembril 1927.
- *Kursustel ja staažil viibivate kaitsevälalaste päevarahade seadlus*. Riigi Teataja 80, jõustunud 24. septembril 1935.
- *Otsus tegelikust kaitseväge teenistuses kindlapalgalistel ametikohtadel olevatelt ohvitseridelt, kaitsevägeametikudelt ja üleajateenijalt võetava pensionikapitalimaksu suuruse kohta*. Riigi Teataja 104, jõustunud 29. detsembril 1936.
- *Sõjaväe haiguskindlustuse seadus*. Riigi Teataja 69 (577), jõustunud 27. augustil 1937.
- *Sõjaväge teenistuse seadus*. Riigi Teataja 15 (116), jõustunud 19. veebruaril 1937, vt ka URL (kasutatud novembris 2012) <http://www.hot.ee/seaduste-kogu/skiv-2-1.html>.
- *Üleajateenijate teenistuse seadlus*. Riigi Teataja 19 (97), jõustunud 6. märtsil 1928.
- *Üleajateenijate teenistusvanuse-tasu ja ühekordsete lisatasude seadlus*. Riigi Teataja 65, art 556, jõustunud 13. augustil 1937.

Järgmised katsed toimuvad
08.04-21.04.2013

PARIM MEESKOND VAJAB SIND

Meeskond, keda saad jäägitult usaldada.
Meeskond, kes on sinu eest alati väljas.
Meeskond, kes on parimaist parim koos sinuga.

TULE KAITSEVÄE ERIÜKSUSE KATSETELE!

Täpsem info: www.elukutse.ee/eog
lpvalik@mil.ee

Lahenda ülesanne:
valged alustavad ja võidavad!

MIS ON SINU JÄRGMINE KÄIK?

Elus on võidukad need, kes oskavad ka raskes seisus käike ette näha. Kõrgem Sõjakool valmistab sind ette nii lahinguks kui ka eluks. Tee oma võidukäik - tule Kõrgemasse Sõjakooli!

Dokumentide vastuvõtt 25.06 - 07.07

Sinu küsimused on oodatud: sojakool@mil.ee või 717 6131

WWW.SOJAKOOL.EE

KÕRGEN SÕJAKOOL

KAITSEVÄE ÜHENDATUD
ÕPPEASUTUSED